

Near East University

Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa KKTC

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Yakın Doğu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Halk Bilimi Eğitimi Anabilim Dalı

Güney Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Efsanelerinin Karşılaştırılması

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Zeliha Topuz

20021056

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Habib Derzinevesi

Lefkoşa 2009

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	VI
Giriş.....	VII-VIII
1-) Güney Azerbaycan ile İlgili Genel Bilgi.....	IX-X
2-) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile İlgili Genel Bilgi.....	XI

I BÖLÜM

1-) Efsanenin Çeşitli Bilim Adamlarına Göre Tanımı.....	1
2-) Efsanenin Türk Dünyası ve Batı Toplumdaki Karşılığı.....	2
3-) Efsanelerin Kökleri.....	3-4
4-) Efsanelerin Genel Olarak Sınıflandırılması.....	5
5-) Efsanelerin Toplumsal İşlevi.....	6-7
6-) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan Efsaneleri ile İlgili Genel Bilgi.....	9-12

II BÖLÜM

1- Azerbaycan ve KKTC'nin Motif ve İçerik Olarak Benzer Efsaneleri	
A-) Şekil Değiştirmeye İlgili Motifler	
1- Taşa Dönmeyle İlgili Efsaneler.....	14-30
2- Bitkiye Dönmeyle İlgili Efsaneler.....	31-39

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	VI
Giriş.....	VII-VIII

1-) Güney Azerbaycan ile İlgili Genel Bilgi.....	IX-X
2-) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile İlgili Genel Bilgi.....	XI

I BÖLÜM

1-) Efsanenin Çeşitli Bilim Adamlarına Göre Tanımı.....	1
2-) Efsanenin Türk Dünyası ve Batı Toplumlarındaki Karşılığı.....	2
3-) Efsanelerin Kökleri.....	3-4
4-) Efsanelerin Genel Olarak Sınıflandırılması.....	5
5-) Efsanelerin Toplumsal İşlevi.....	6-7
6-) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan Efsaneleri ile İlgili Genel Bilgi.....	9-12

II BÖLÜM

1- Azerbaycan ve KKTC'nin Motif ve İçerik Olarak Benzer Efsaneleri	
A-) Şekil Değiştirmeye İlgili Motifler	
1- Taşa Dönmeyle İlgili Efsaneler.....	14-30
2- Bitkiye Dönmeyle İlgili Efsaneler.....	31-39

3- Pınara Dönmeyle İlgili	
Efsaneler.....	40-48
4- Doğa Olaylarına Dönme ile İlgili	
Efsaneler.....	49-57
5- Hayvana Dönme ile İlgili	
Efsaneler.....	58-64
6- Çaya ve Dereye Dönme ile İlgili	
Efsaneler.....	65-76
7- Yeniden Dirilmeye İlgili	
Efsaneler.....	77-89
8- Tanrı'nın Gazabıyla İlgili	
Efsaneler.....	80-83
9- Kaleye ve Tepeye Dönme ile İlgili	
Efsaneler.....	84-89

III BÖLÜM

2- Azerbaycan ve KKTC'nin İçerik Olarak Benzer Efsaneleri

B-) Muhteva Olarak Benzeşen Efsaneler

1- Gök Cisimleriyle ilgili	
Efsaneler.....	90-102
2- Nuh Tufanı ile İlgili	
Efsaneler.....	103-115
3- İnsana Dönme ile İlgili	
Efsaneler.....	116-120

IV BÖLÜM

1-) Efsanelerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

a- Şekil Değiştirmeye İlgili Efsanelerin

Karşılaştırılması.....	121-135

b- Muhteva Olarak Benzeşen Efsanelerin

Karşılaştırılması.....	136-144

V BÖLÜM

Sonuç.....	146-149

EKLER

1-) Güney Azerbaycan Terimleri Sözlüğü.....	151-156
2-) Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü.....	157
3-)Kaynakça.....	158

İnanmak... Kimi zaman bir yalana, kimi zaman bir hayale, kimi zaman da bir efsaneye inanmak... Cemil Meriç'in zikrettiği gibi; "Ya olduğun gibi görün, ya da görüldüğün gibi ol değil; olmak istediğin gibi görün. Çünkü her yalan bir yaratıştır." diyor kıymetli yazarımız. Efsanelerimizde de zikredilen gerçek olmasa da gerçeğe yakın söylemler bizim dünya görüşümüzle ne kadarda bütünleşmiş. Yapılan bu çalışmayla anladım ki, tarihi, toplumsal, sosyal halk bilimi kültür öğelerimiz, kimi zaman bize yol gösteren bir rehber olabilmekte...

Yüksek lisans çalışmasının; beni bilmediğim dünyalarla, tanımadığım hayatlarla ve madolyonun öteki yüzüyle tanıştırdığı için ne kadar şükretsem az.

Yaşanan birçok zorluğa rağmen, yapmış olduğum çalışmadan son derece mutluyum. İki ülke kültürünün tarihindeki söylemleri toplarken belki de en çok "inanmak" işin içinde olduğu için zevkle hazırladım bu çalışmayı...

Öncelikle, uzun bir süre kesintisiz bana yol gösteren, bu zorlu yolculukta hep desteğini hissettiğim, tezimi hazırlamamda yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen; değerli tez danışmanım, Hocam Prof. Dr. Habib Derzineversi'ye, tezimi hazırlarken yine engin hoşgörü ve bilgisinden istifade ettiğim, aynı zamanda yazmış olduğu "Efsaneler" isimli kitapla tezime yön vermemi sağlayan, Değerli Hocamız Mustafa Gökçeoğlu'na ve ada üzerinde bulunduğum zaman dilimi içerisinde yanımda olup, gerek ilgi gerekse sevgisiyle beni hep bir adım ileriye taşıyıp, bugünlere gelmemde büyük payı olan Sevgili Sevil Emirzade ve ailesine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

O veya bu şekilde yaşıyoruz bu gök kubbenin üzerinde ve yaşarken hayatlarımızı kolaylaştıran ve zorlaştıran birçok olayla karşı karşıya geliyoruz. Sevgili Anacığım, "Emeksiz yemek olmaz" "Az ağrıyı aş, çok ağrıyı iş bastırır kızım çalışırsan bütün sıkıntıların geçer" diyerek maneviyatımı hep zinde tuttu. Sevgili anneme ve değerli aileme binlerce teşekkür ederim.

Bu tezi hazırlarken birçok arkadaşım yardımlarıyla ve varlıklarıyla manevi olarak daima yanımda bulundular. Tezimin hazırlanışında ve oluşumunda katkı koyan, kaynaklık eden, değerli arkadaşım Murat Güner'e ve bütün arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler.

Ayrıca zikretmek istediğim son bir isim var ki, bugün aramızda bulunsaydı eminim benimle gurur duyardı. Sandıkta beklettiği cümleleriyle bizi hem güldüren hem düşündüren Büyükbabam Şaban Topuz'u, mezarını bile özlediğim yüce insanı bu vesileyle rahmetle anıyorum.

Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti birbirinden farklı bölgelerde konumlanmış ülkeler olsa da kültürel yapıları itibarıyla benzerlik göstermektedirler. Bu benzerliğin anlaşılabilmesi içinse iki toplumun kültürel değerlerinin karşılaştırılması gerekmektedir. Topluluklarla ilişki kurmanın en kolay yolu, incelediğimiz toplumun kültürel ve dini öğelerinin üzerinde durmaktır. Bunun gerçekleşmesi içinse bilimsel çalışmalar yapılması gerekmektedir. Sadece dil özelliklerini gösteren haritalar dışında bütün Türk topluluklarının inanış ve yaşayışlarını içine alan kapsamlı bir çalışma mevcut değildir.

Toplulukların kültürünü oluşturan etmenler arasında yer alan efsaneler, şahısların inançlarını, yaşayışlarını, hayatı algılayışlarını ve değer yargılarını anlayabilmemiz için bize ışık tutmaktadır. Psikolojik, etik, sosyolojik ve ekonomik birçok sebeple oluşan Azerbaycan ve KKTC efsanelerinin hangi benzer yönlerle sahip olduklarının bilinmesi gerekmektedir.

Yapmış olduğumuz çalışmayla, Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki efsanelerin gerek motif gerek yaşayış ve inanış olarak, benzer yanlarını ortaya koymayı amaçladık. İki ülkenin efsanelerini incelediğimizde taş dönmeye, çiçeğe dönmeye, doğa olaylarına, gök cisimlerine ve hayvana dönmeye motiflerinin benzer taraflarını, değişimlerini ifade etmeye çalıştık.

Ciltlere sığmayacak denli çok olan iki ülke efsanelerini, yapmış olduğumuz çalışmada tahlil etmemiz elbette ki zordu. Elimizden geldiği kadar birbiriyle ortak motife muhtevaya sahip efsaneleri derleyip, değerlendirmeye çalıştık.

Efsanelerimizi karşılaştırmadan önce, birbirleriyle bütünlük içerisinde bulunan efsaneleri derleyerek bir taslak oluşturduk. Çeşitli doğa olaylarını içeren motifleri ve muhteva açısından benzerlik gösteren efsaneleri alt başlıklar halinde sıraladık.

Yapmış olduğumuz çalışmada Güney Azerbaycan efsanelerini değerlendirebilmek için Kiril Alfabesi'nden çevirisini yapıp, özgün halini bozmadan günümüz Türkçesine çevirerek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile en çok benzeşen motifleri alt alta yerleştirmeye çalıştık. Okuyucularımızın efsanelerimizin Azerbaycan'da hangi kaynaktan beslenerek hazırlandığını anlayabilmeleri için yine orijinal metinleri de eklemiş bulunmaktayız. Efsaneleri ortak içeriğe sahip efsaneler sıralamasıyla vermemizin sebebi daha anlaşılır bir şekilde sunmak isteyişimizdendir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin efsanelerini tanıtan birçok kaynak bulunmasına rağmen içlerinde en anlaşılır olan ve kaynak kişilerinde belirtildiği bir belge hükmündeki Mustafa Gökçeoğlu Hocamızın çalışmasından yararlanmış bulunmaktayız.

İki ülkenin efsaneleri hakkında karşılaştırmalı olarak hazırlanmış bir çalışma bulunmadığı için, ilk olarak hazırlanan bu metinde eksik yönlerin bulunması muhtemeldir. Elimizden geldiğince eksik bırakmadan tahlil ve tenkit etmeyi denedik.

Bu çalışmadaki karşılaştırmalar, metinlerin ardından eklenerek iki kültür arasındaki ortak yönler ele alınmıştır. Her efsanenin numarası belirtilerek alt başlıklar halinde sunulmuştur. Birbiriyle uyumlu olan efsanelerdeki motifleri, inanışları zikrederek hangi ortak yanlara sahip olduklarını, muhteva açısından bütünleştikleri noktaları, yaşayış ve algılayış açısından ne gibi değerleri içine aldıklarını sentezleyerek, çıkarmış olduğumuz sonuçları da eklemiş bulunmaktayız.

Yapılan çalışmanın kapsamı hakkında genel bir fikre vakıf olabilmek için sonuç bölümü de teze eklenmiştir.

Güney Azerbaycan efsaneleri arasında bilinmeyen birçok kelime mevcut olduğu için bir sözlük eklememizin yerinde olacağı kanaatine vardık. Efsanelerle ilgili açıklamalarda bulunurken zaman zaman zikrettiğimiz halk bilimi alanına özgü kelimeleri de okuyucularımızın zorlanmaması adına eklemiş bulunmaktayız. Tezi hazırlarken birçok kaynaktan da faydalanarak efsanelerinin çeşitleri, sınıfları, efsanelerin batı dilindeki karşılıklarını oluştururken, bize kaynaklık eden kitapların hangileri olduğu hususunda yardımcı olacak bir kaynakça da mevcuttur.

Güney Azerbaycan

Medya döneminde bugün İran'ın Doğu ve Batı Azerbaycan eyaletlerinin bulunduğu bölgede Atropates (Yunanca: Ατροπατης/Atropatēs) adlı savaşçı isyan çıkardıktan sonra Aturpatene (Ατροπατηνη/Atropatēnē) olarak hitap edildiği söylenmektedir. Pehlevice ve Partça'da Atropatenes, "Ādur (Ateş, Alev) koruyucusu" anlamına gelen "Ādur-pād", "Aturpatene" "Āturpādakān" ya da "Ādurbādagān" olarak telaffuz edilmiştir. İslam dininin bölgeye girişinden sonra Arapça "ناحيه بردآ" Ādharbayjān" ve Pehlevice "انكذابردآ" Ādhurbādhakān" olmak üzere iki ad kullanılmıştır.* <http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan>

Meraga, Astara, Culfa, Merend, Halhal, Tebriz, Erdebil, Hoy, Urmiye, Selmasmakü, Soğukbulak gibi şehir ve kasabalar Azerbaycan Türkleri'nin yaşadığı bölgelerdir.

Azerbaycan'ın Türkleşmesi Türk boylarının buraya gelip yerleşmesi ile mümkün olmuştur. Türklerin Azerbaycan'a gelip yerleşmeleri çok eski zamandan başlamış ve 16. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Azerbaycan Türkçesi Oğuz grubuna dahil olup onun merkezi kolunu oluşturduğu halde, bu dilin terkiibinde Kıpçak, Uygur (Doğu Türkçesi) ve biraz da Moğol sözleri vardır. Hatta eskiden kalma yerel halkların sözleri ve izleri de tek-tük görülmektedir. Ayrıca Arapça ve Farsça sözler ve terimleri de dini ve sosyal-politik şartlara bağlı olarak Azerbaycan diline girmiştir.

Azerbaycan Türkleri I. ve II. Dünya Savaşı yıllarında ordularının ve topraklarının Türkleşmesi yolunda yoğun çaba sarfettiler. Ancak o dönemde İngiliz, Rus ve İran'ın halk üzerindeki yoğun etkileri, baskıları sebebiyle istedikleri sonucu alamamışlardır.

"1917 yılında Rusya'da çarlık dönemi kapandığında Güney Azerbaycan rus askerlerinin işgali altındaydı. Rusya'nın içinde bulunduğu siyasi sıkıntı sayesinde Azerbaycan Türkü milli, demokratik hareketin canlanması için çalışmalar içerisine girdi. Azerbaycan eyalet komitesi bu dönem içinde "Tecceddüd" (Yenileşme) isimli gazetenin basımına başladı. Bu dönemde Azerbaycan Demokrat Partisi'nin (ADP) yanında birçok muhtelif parti faaliyet göstermeye başladı. 1918 yılında Güney Azerbaycan'ın arazisine yer etmek amacıyla Ermeniler, Kürtler, Ruslar, İngilizler harekate geçtiler. Türkiye ve ADP partisi düşmanlara karşı birlik olmuşlardır.

1921 ve 1945 yıllarında Güney Azerbaycan bağımsızlığını ilan edip dilin Türkçeleşmesi çalışmalarına gidilse de kurulan hükümetler kısa ömürlü olmuştur. Bunun yanı sıra eğitim dili 1978'de eğitim dili Farsça olsa da, Türkçe yayın yasağı kaldırılmıştır. Ayrıca uzun yıllar İran Türklerinin Arap alfabesi kullanmış olmaları, Türklerle ve Türki Cumhuriyetlerle kültür bağlarının zayıflamasına sebep olmuştur."* Mehmet Metin Ören, İran Türkleri Hürriyet Hareketleri.

Azerbaycan halkı Anadolu'nun doğusundan başlayarak Hazar Denizi ve Kafkas dağlarından İran içlerine kadar uzanan geniş topraklar üzerinde varlıkların sürdüren, Anadolu halkı gibi Oğuz boylarından oluşan önemli bir Türk topluluğudur. Türkiye'ye yürekten bağlı olan Azerbaycan insanları Türk dilinin bulundukları topraklar üzerinde yazı ve konuşma dili olarak yayılmasını istemişler ve Sovyet baskılarına rağmen bunun için dergi, gazete neşriyatında bulunmuşlardır.

"İran'daki yazılı edebiyat "mersiye" ve "mudhike" olmak üzere iki şekilde tecelli etmiştir. Muharrem ayının ilk günlerinde Kerbela şehitleri için yapılan matem törenlerinde okunan mersiyelerin başta gelen şairleri Tebrizli Raci ve Dilsuz'dur. Mudhike denilen hiciv türü şiirler de en az mersiyeler kadar aşırı ifadeler taşımaktadır. Bu türün tanınmış isimleri ise Tebrizli La'li ve Mehemed Bağır Halhali'dir. Mensur eserlerde de Kerbela faciası gibi konular işlenmektedir. Bu alanda en tanınmış eserler Dahil ve Kumri'ye aittir. 20. yüzyılın başlarında Tebriz'de tamamı Türkçe ve sade bir üslupla yayınlanan "Sohbet", Urmiye'de ise bir kısmı Türkçe yayınlanan "Feryad" isimli bir gazete çıkmıştır. Yine aynı dönemlerde Tiflis'te çıkan Molla Nasreddin ve İstanbul'da çıkan gazeteler Güney Azerbaycan'da ilgiyle takip edilmiştir. İran'da yaşayan Türkler'in Türkiye'ye ilgisi gazete ve dergiyle sınırlı kalmamış, İranlı aydınlardan pek çoğu Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve daha sonraki yıllarda Abdülhak Hamit, Şemseddin Sami, Tefik Fikret gibi Türk aydınlarının eserlerini okumuşlar ve etkilenmişlerdir. Aynı dönemlerde Osmanlı Devleti'ni ve fikir akımlarını yakından takip eden İslamcı düşüncelerin etkisiyle Mirza Ağa Han gibi bazı İranlı aydınlar İranla Türkiye'nin birleşmesini, tek bir idare altında bulunmalarını savunmuşlardır.

Güney Azerbaycan'da Fars dili ve Edebiyatı karşısında uzun yıllar susan Türkçe son dönemde çağdaş Türk edebiyatlarının en büyük şairlerinden biri olan Şehriyar'ı (1904/5-1988) yetiştirmiştir. Şehriyar'ın tam adı Doktor Seyyid Mehemed Hüseyin Tebrizi Şehriyar'dır. Bunlardan Mehemed Hüseyin şairin adı, Behçet Tebrizi soyadı, Behçet aynı zamanda ilk mahlası, Seyyid peygamber soyundan geldiği için lakabı, Doktor tıp fakültesinde okuduğu için bir hitap sözüdür. En fazla tanınan Şehriyar adı ise şairin en son mahlasıdır.

Güney Azerbaycan da, Korkut", "Güneş", "İnkılab Yolunda", "Ülker" dergileri çıkmıştır. Güney Azerbaycan'da uzun zamandır yayınlanan ve tanınan önemli dergilerden biri de "Varlık" dergisidir. Dergiler kadar edebiyat antolojileri de çok önemli bir yere sahiptir. Bunların başlıcaları 85 şairin ve 313 şiirin yer aldığı "Şairler Meclisi" (1947), 15 şair ve 46 şiirin yer aldığı "Seçilmiş Türki Şiirler" (1978), Çocuklar için hazırlanan "Uşaglar Bağçasında Gönçeler" (1979), "Edebi Yapraklar" (1979), 26 şair ve ve 55 şiirin yer aldığı "Dostlar Görüşü" (1980), 22 şair ve 48 şiirin yer aldığı "Dan Ulduzu" (1980), 14 şiir, 3 makale ve 1 masalın yer aldığı "Çiçekler" (1981), 170 şair 366 şiir ve Kuzey Azerbaycan'dan biyografileri ile birlikte 24 şair ve 83 dörtlüğün yer aldığı "Edebiyat Ocağı" (1985)'dir." *Şevket Tağıyeva, Ekrem Rehimli, Semed Bayramzade, "Güney Azerbaycan"

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Türkiye'de "Yavru Vatan", "Yeşilada" ya da "Cennet Ada" diye de bilinen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, kuzeyde Dipkarpaz, batıda Güzelyurt, güneyde de Akıncılar'a doğru yayılır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Kıbrıs Cumhuriyeti toprakları arasında Birleşmiş Milletler'in kontrolünde tampon bölge bulunmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin önemli yerleşim yerleri, başkent Lefkoşa, Girne, Gazimağusa ve Güzelyurt'tur.

1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilene kadar Ada, birçok devletin egemenliği altında bulunmuştur. 1571 yılında Osmanlılar adayı fethetmişlerdir. Ve uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin himayesinde yönetilmiştir. 1925 yılında Kıbrıs Britanya tarafından ilhak edilmiş ve bir İngiliz Kolonisi haline gelmiştir. 1960 yılına gelindiğindeyse Kıbrıslı Türkler ve Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ancak 1963 yılında Rumlar Anayasayı tek taraflı değiştirmeye kalktıklarında toplumlar arası çatışma çıkmıştır. Toplam 103 Kıbrıs Türk Köyü boşaltılmıştır. 1974 yılına gelindiğinde ise adayı Yunanistan'a bağlama amaçlı ve Yunanistan destekli bir darbenin ardından Türkiye adaya müdahale etmiştir. Daha sonra ada Kıbrıslı Türklerin yaşadığı kuzey ve Kıbrıslı Rumların yaşadığı güney arasında ikiye bölünmüştür.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmadan önce adadan birçok halk geçmiş, farklı yönetim şekilleriyle idare edilmiş ve zaman içerisinde ada kültürü değişerek gelişmiştir. Ana dili Türkçe'dir. Halkın konuştuğu dil, Türkiye Türkçesi'nin Kıbrıs ağzıdır.

"Kıbrıs Kültürü'nde birçok eser Türkiye'nin varyantı biçimindedir. Özellikle efsanelerde ve manilerde bu durum çok yoğun biçimde hissedilir. Uzun yıllar adanın Osmanlı egemenliğinde bulunması sebebiyle birçok şair ve yazar Türk Kültürüyle iç içe olması sebebiyle benzer eserler vermiştir. Kuzey Kıbrıs'ın en eski ve uzun soluklu gazetesi "Halkın Sesi" gazetesi olmuştur. Devam eden yıllarda çeşitli yayın organlarının çıkardığı gazeteler ve dergiler yerini almıştır." * Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI, Kıbrıs ve Balkan Türkleri Efsanelerinin Anadolu Efsaneleriyle Mukayesesi

Birçok şair ve yazarında Türkiye'den yolu bir şekilde Kıbrıs Adası'na düşmüştür. Zikretmeden geçemeyeceğimiz isimlerin ilki şüphesiz ki "Vatan yahut Silistre" oyununun sunumunun sonrasında (1873) adaya sürülen 38 ay Mağusa zindanında kalan yazar-şair Namık Kemal'dir.

Masallar ve efsaneler alanında Hikmet Afif Mapolar, Tuncer Bağışkan, Harid Fedai, Dr. Nazım Beratlı, Bener Hakkı Hakeri, Esat Fellahoğlu ve birçok isim bulunmaktadır. Derlemeleri ile "Kutlu Adalı" ve "Uzay Çağı Ozanı, Osman Türkay" adanın edebiyat sahasındaki önemli isimlerindendir. Kıbrıs Türk Edebiyatı alanında yoğun çalışmalar yaparak kültürel değerleri korumaya ve yaşatmaya devam eden Harid Fedai, Mustafa Gökçeoğlu, Ali Nesim ve birçok isim Ada Kültürü'nün devamlılığını kuşaktan kuşağa aktarmaya çalışmaktadırlar.

I. BÖLÜM

1-) Efsanenin Çeşitli Bilim Adamlarına Göre Tanımı

Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik lugatında efsane; asılsız hikaye, masal, söylence, boş söz ya da dillere düşmüş, meşhur olmuş hadise olarak verilmiştir. Türkçe Sözlüğümüzde ise efsaneden; ağızdan ağza dolaşan ve konusu çoğu zaman olağanüstü nitelikte olan hikaye, olarak bahsedilmektedir. Birçok bilim adamı efsanenin tanımını birbirine yakın bir anlatımla vermiştir. Mustafa Nihat Özön, Edebiyat ve Tenkit isimli eserinde; “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikâye” olarak tanımlarken, Şemseddin Sami Kamus’i Türki’de efsaneyi; “hurafat, asılsız söz, şöhrat bulup dillere düşen vakı’a” olarak aktarmıştır.

Pertev Naili Boratav Hocamız ise efsaneyi; “Efsane, kendisine özgü bir üslûbu, kalıplaşmış kuralları, biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen, bir anlatım türüdür.” diyerek ifade etmiştir.

“Robert A. Georges; ‘Efsane, yakın veya tarihi geçmişe dayandırılan, anlatan ve dinleyen ile ilgili, onlar tarafından doğru olduğuna inanılan bir hikaye veya anlatımadır’ diyerek farklı bir bakış açısıyla efsaneyi tanımlamaktadır.

Saim Sakaoglu, Efsane Araştırmaları isimli eserinde efsanlerden bahsederken; ‘Dar manada efsane, masallarda olduğu gibi, tabiat üstü bir hadisenin takdimidir, hikaye edilişidir. Asıl halk efsanesi ise alışılamamış, tuhaf ve ekseriyetle huzursuzluk meydana getiren şeylerden, şekillerden ve hadiselerden bahseder.’ diyerek efsanenin tanımını yapar. Efsane Kenneth W. – Mary W. Clarke göre ise; “Genel olarak inanılan muhtevayı veren, halka has bir hikayedir.” Şeklinde tabir etmiştir.

Grimm Kardeşlerin tarifi ise şu şekildedir; ‘Efsane gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikayedir.’ Buradan anlamaktayız ki, Grimm Kardeşler efsane terimini açıklarken tarihi bir mekanın olduğunu, belirli bir zaman diliminde gerçekleştiğini ve tabiat üstü hadiselerle zenginleştirildiğini belirtir. Bunun yanında efsanelere doğrudan asılsız haber yorumuyla yaklaşmaz bilakis efsanelerin gerçeğe yakın doğaüstü olaylar olduğunu yazmış olduğu efsane tanımında dile getirmiştir. Yani efsaneleri peri masallarından ayrı tutmuş, inandırıcılığını vurgulamıştır.” * Prof. Dr. Saim Sakaoglu, Efsane Araştırmaları

Efsaneler yüzyıllar boyunca kulaktan kulağa aktarılmış, zaman içerisinde ise yeni öğelerle zenginleştirilmiş ve dinleyene inanmaya yakın bir ruh hali yaşatmıştır. Her ne kadar olabilirlik ihtimali tartışılrsa da efsaneler insanların hayallerinde yer bulmuş, zaman zaman gerçek gibi kabul edilmiştir. İşte buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, masallarla efsaneler birbirlerinden inandırıcılık duygusu vermesi açısından ayrılmaktadır

2-) Efsanenin Türk Dünyası ve Batı Toplumlarındaki Karşılığı

“Efsane, batı dillerine aynı Latince kökten "legendus" sözcüğünden gelmiştir. Efsane, Farsça bir sözcük olup "efsane" diye kullanılmaktadır. Türkçede efsane karşılığı olarak "söylence" önerilmiştir.

Efsane, batı dillerine;

İngilizce’de “legend”,

Fransızca’da “legende”,

Almanca’da “legende” ayrıca “sage”,

İtalyanca’da “legenda”,

İspanyolca’da “leyenda”,

Yunanca’da “mitos-mit” sözcükleri, efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Almanca “sage kelimesi mana itibariyle; Tarihi ve mitolojik konulu anlatımların ağızdan ağza sözlü olarak aktarılmasıdır. Legende kelimesi ise; dini konular ve dindar insanlar üzerine anlatılan kutsal efsanelerdir. İnanılması güç olayları konu alır. Baktığımız zaman bu iki kelime mana itibariyle birbirinden ayrılmaktadır. “Sage” kelimesi efsane özellikleri taşıırken “legend” kelimesi dini konulara ağırlık vermesi açısından bizim dilimizde menkıbe olarak geçen halk söylemleriyle örtüşmektedir.

Anadolu Türkleri arasında efsane; menkıbe ve esatir terimleri ile karşılanan bu tür;

Azerbaycan’da “esatir, mif, efsane”

Özbekisten’da “rivayet, efsani”

Türkmenistan’da “espana, ravayat”

Kazakistan’da “espane, legande, anız” vb. sözcüklerle karşılanmaktadır.” *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları

Prof. Dr. Şükrü Elçin efsane ile ilgili şu tanımı yapmaktadır; “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça:“Ustûre” (cem’i:esâtîr); Farsça:“Fesâne, efsâne”; Yunanca:“Mitos, mit” kelimeleri ad olarak verilmiştir. (...)

Kuvvetli bir anane bağı içinde yaşayan ilk devir, mitos devri, hatta ortaçağ insanları inandıkları bu bilgilerle kâinata Tanrı, iyi ve fena ruh, kıyamet, melek, şeytan, cin, peri, gök, dağ, su ya da (yağmur) taşı, büyücü vb. gibi üstün saydıkları maddî-manevî kudretlere umumiyetle teşhis ve intak yolu ile (canlandırarak veya konuşturarak) birtakım masallar uydurmuşlardır.

Bugün masal sayılan mahsullerden ayrı olarak düşündüğümüz cemiyetin ortak malı bu eserler, sonraları yeni din, kültür ve ekonomi şartlarının ve alışverişinin hazırladığı muhit içinde az-çok tarihî gerçeklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçen efsane ve menkabelere örnek(model) olmuşlardır.

Türklerin hayatında şaman, alperen, peygamber, halife, padişah, şeyh, şeyhülislam, asker vb. gibi otoriterler etrafında veya şehirler, saraylar, camiler, mezarlar, türbeler, adaklar... üzerine doğmuş masallar ve menkıbeler bu mahsuller arasında yer alırlar.”

3-) Efsanelerin Kökleri

Efsanelerin nasıl oluştuğunu anlayabilmek için öncelikle köklerinin incelenmesi gerekmektedir. Efsane ile masalların birbirinden ayrılan en önemli yanı ise teşekkülleri olmuştur. Masalların hayal ürünü olarak kabul edilmesi sebebiyle tarifi açısından farklılık mevcuttur. Efsaneler gerçek olmasalarda gerçeğe yakın anlatımlar olduğu için menşe’i eski zamanlarda yaşanmış ya da yaşanabilir olaylara dayanmaktadır.

“Arnold von Gennep, efsanelerin teşekkülü ile ilgili olarak yaptığı çalışmalarında, meseleye daha evvel eğilen meslektaşlarının görüşlerini ayrı ayrı tanıtmıştır. Bunlardan Raoul Rosieres efsaneleri şu üç kaide altında toplamaktadır.

1-) Menşelerle ilgili kaideler: Aynı akli kapasiteye sahip olan bütün milletlerde muhayyile aynı şekilde tezahür eder. Böylece benzer efsanelerin yaratılışına sebep olur.

2-) Birinin yerine diğerinin geçme kaidesi: Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun şerefine yaratılmış olan efsane bu kahramanı terk eder ve daha meşhur birine mal olur.

3-) Adapte olabilme kaidesi: Çevre değiştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnoğrafik şartlarına kendisini adapte eder.” *Taner Nuri, Masal Araştırmaları(folktales Studies)

Buradan hareketle diyebiliriz ki efsanenin bir değil birden fazla kökü bulunmaktadır.

Bu kökler;

Mitolojik, dini, tarihi ve hayali köklerdir.

Bir efsanenin içerisinde yukarıda zikrettiğimiz köklerden kimi zaman bir tanesi, kimi zaman birden fazlası bulunmaktadır. Dini kökenli efsanelerin içerisinde mitolojik anlatımlarda göze çarpmaktadır. Eski zamanlardan bu yana halkın inançlarının etkisi ile oluşmuş mitolojik kökler insanların korkularını, yaşadıkları esrarengiz olayları ve kişilerin tabiata, nesneye bakışını da konu almaktadır. Halkın doğada açıklayamadığı olaylar karşısında onların kendi fantastik dünyalarında oluşturdukları inançlar efsanelerin oluşmasında yer teşkil etmiştir.

Mitolojik izah ve anlatımlar efsaneleştikten sonra inanç sisteminin dışına çıkmışlardır. Bu şekliyle de inancın dışına çıkmışlar ve insanların kurgularıyla birlikte ders alınması gereken bir motif haline gelmiştir.

Tarihi olaylarda zaman içerisinde eski çağlarda ve yeni çağda yaşanan olaylarla harmanlanmış halkın üzerinde etki oluşturan bu olaylar toplumların kültürlerine etki etmiştir. Zaman zaman bir halk kahramanının unutulduğu hissedildiğinde efsaneler aracılığı ile topluma yeniden aksettirilmiştir. Tarihi efsanelerimiz, mitolojik efsanelere nazaran daha gerçekçi bir anlatımla dile dökülmüştür. Toplumların başından geçen olaylar, savaş, fetihler, istilalar yüzünden yaşanan olaylar, öne sürülen bir kahraman vasıtasıyla yoğun bir anlatım katılarak zenginleştirilmiştir.

Köklerden bir tanesinde toplumun karakterini etkileyen en önemli olgulardan biri olan dindir. Dinin insanların yaşayışlarında, tavırlarında düşüncelerinde yeri büyüktür. Dini kökenli efsaneler, tarihi ve mitolojik efsanelerle iç içe geçmiştir. Söyleyişlerde ruhani bir olguyla ifade edilmiştir. Zaman zaman dini efsaneler, halk arasında dini hassasiyetiyle sevilen birinin ön plana çıkarılması amacıyla da anlatılmıştır. Toplumların gelenekleri, adetleri de bazen dini kökenli efsaneler ile karşılaştırılmıştır. İç içine geçmiş olan gelenekler ve inançlar efsanelerde çok girift bir hal aldığı için ayrımı zorlaşmıştır.

Kimi efsanelerde doğrudan hayali bir kurgu mevcuttur. Bu kurgulama insanların anlamlandıramadığı olayları açıklayabilmeleri için bir yöntem olmuştur. Halkın hayallerinde canlandırdığı olaylar da efsanelerin hayali, fantastik kurgusunda önemli bir etmendir. Kimi zaman bir tepenin şekli, bir ağacın kuru olması, bir taşın bulunduğu bölge, insanların anlam yükleyerek efsaneleştirilmesine katkı vermiştir.

4-) Efsanelerin Genel Olarak Sınıflandırılması

Saim Sakaoğlu, efsaneler üzerine bir söyleşisinde efsanenin tanımını ve sınıflandırılmasını şu şekilde yapmaktadır:

“Sınırları oldukça geniş olan bu kavramı kelimelerle anlatmak zordur; ancak bir sözlük maddesi gibi açıklamak kolaydır. Efsane bir hikayedir, küçük bir hikayedir. Ancak özelliği, inanılan bir hikaye olmasıdır. Ancak özelliği, inanılan bir hikaye olmasıdır. Şahıslar, olaylar veya yerlerle ilgili olabilir. Bunların gerçek olması da gerekmez, hayali bile olabilir. Efsanenin en önde gelen özelliği budur. Olayı dinledikten/ okuduktan sonra, inanmak zorundasınız. Çünkü efsane mantığı bunu gerekli kılmaktadır.”

Efsanelerin genel olarak sınıflandırılmasını Saim Sakaoğlu yaptığı bir söyleşide şu şekilde ifade etmiştir.

“Efsaneler konusunda 1959’dan beri Avrupa’da çalışmalar yapılmaktadır. Çeşitli ülkelerde toplanan kongrelerden sonra bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Önce altı olarak tesbit edilen dal sayısı dörde indirilmiştir.” Bu dört dalı şöyle gösterebiliriz:

a-) Dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsane/yaratılış efsaneleri.

Dünyanın yaratılışını ve kıyamet gününü konu alan efsanelerdir.

b-) Tarihi efsaneler

Tarihi efsanelerde manevi güçler ön plandadır. Kahramanlar manevi güçlerden yardım alırlar.

c-) Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetle ilgili efsaneler.

Ölüm, ölümötesi, cinler-periler, büyücü-üfürükçü gibi doğaüstü varlıklar ve olaylarla ilgili ifadelerle oluşturulmuş efsanelerdir.

d-) Dini efsaneler

Dini efsanelerde kutsallık ve olağanüstülük ön plandadır. Toplumda saygınlık kazanmış, kerametler göstermiş kişilerin ölümleri mezarları ile ilgili efsanelerdir. Dini efsaneler kıssadan hisse alma koşuluyla anlatılmıştır. Dini efsanelerin kahramanları halk arasında da kutsal kabul edilir ve adaklar adanıp dilekler tutulur.

Bunlardan (b) ve (c) dallarındakiler ayrıca pek çok alt dala ayrılmaktadır.”

Hayvanlarla ilgili efsanelerde bu dalların içerisinde yer alır. Bu efsanelerde insan gibi şarkı söyleyen, akıl veren, konuşan hayvanlar zikredilmektedir. Hayvanlar üzerinden anlatılan efsaneler insanlara ders verme amaçlıdır. Ayrıca hayvanlara zarar vermenin kötülüğü ve onlara fayda sağlamanın iyiliği de vurgulanmıştır.

Doğa ile ilgili efsaneler birçok konunun toplamından oluşmaktadır. Zaman zaman insanlara ders verme amacı güdülmüştür. Özellikle taşa dönme motifinin çok kullanıldığını görmekteyiz. Taşa dönmeyle iyilerin kurtuluşu ve kötülerin cezalandırılması ön plandadır. Bunun yanında doğa ile ilgili efsanelerde mağaralar, çeşmeler, pınarlar önem arz etmektedir.

Doğa ile ilgili efsanelerde kimi araştırmacılarca dört başlık halinde toplanmıştır.

- a-) Taşa dönmeyle ilgili efsaneler
- b-) Çeşitli yapılarla ilgili efsaneler
- c-) Dağ, göl, pınar ile ilgili efsaneler
- d-) Yer adlarıyla ilgili efsanelerdir.

5-) Efsanelerin Toplumsal İşlevi

Efsaneler toplumların mihenk taşlarından biridir. Efsaneler anlatıla anlatıla günümüze kadar gelmiştir. İlk defa kimin anlattığı ve ne zaman anlatıldığı bilinmeyen efsaneler toplumun inançlarını yaşayışlarını güzelleştirmiştir. Çoğu zaman ders vermek amaçlı anlatılan efsaneler, daha küçük yaşta olan çocukların karakterlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dinleyen çocuk cevap bulamadığı soruların cevabını efsaneler aracılığı ile alırken aynı zamanda düş dünyasında yeni ufuklar açılmaktadır. Bu sayede toplumun kimliğini oluşturan efsaneler önemli bir rol oynamaktadır. Her toplumun kendine has inançları, örfleri, an'aneleri mevcuttur. Efsaneler aracılığı ile kişi toplumda nerede ve nasıl davranacağını da öğrenebilir. Bu sayede aynı kimliğe sahip olan insanların değer yargıları da birbirine benzemeye başlar. Efsaneleşen isim, yer, olayda bu sayede birleştirici bütünleştirici bir rol oynamaktadır.

Efsaneler anlatıldığı bölgede kulaktan kulağa yayılmaktadır ve o bölge insanları aynı kaynaktan beslenerek birbirlerine bağlılıkları noktasında hassasiyet kazanmaktadır. Gerek dini gerekse tarihi efsaneler anlatıldığı yerlerde bir ağızdan zikredilir ve bütünleştirici rol oynar.

Öte yandan efsaneler aracılığı ile hayata renk katılmaya çalışılmıştır. Kimi zaman çocuk kimi zaman yaşlı, dinlediği efsanenin gerçekliğine inanarak yüreğinde yaşatmış ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında rol oynamıştır. Yazım tarihine giren efsaneler mili birlik ve bütünlüğü sağlamlaştırmaktadır. Bu sayede insanlar kendilerinden bir parça buldukları efsaneleri sıkı sıkıya kavramaktadır.

Halkın kutsal olarak atfettiği olaylara mana kazandıran efsaneler, kutsallarına sahip çıkmanın bir diğer adıdır.

Hayali olarak anlatımının yanında koruyucu bir yanı da bulunmaktadır. Zaman zaman tedavi edici olduğuna inanılan ayinlerin düzenlenmesine etki emiştir. Çaresiz

kalan insanların şifa umdukları takdirde efsanelerin yol gösterici olduğu görülmektedir. Kimi zaman bir pınar, kimi zaman bir kaplıca hastalıkları giderdiğine inanılan bir öge haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında da efsaneler tedavi edici bir amaca hizmet etmektedirler.

Unutulması istenilmeyen olayların kalıcı bir şekilde nakşolunması için efsaneler süslü anlatımlarıyla dikkat çekmektedirler. Yaşanan olayları kuru ve sade bir dille vermek yerine efsaneler aracılığıyla daha akılda kalıcı biçimde anlatılır.

Bir gelinin eşkiyadan korunabilmek için taş kesilmesi, iki sevgilinin kavuşamayınca kuş olup uçuşması belki gerçek değildir ama efsaneleri dinlediğimizde gerçek gibi kabul eder olabilirlik ihtimali yükleriz. Bu sayede etrafımızda olup biten bir çok olay anlam kazanmaktadır. Gördüğümüz kayaları insana benzetip hakkında efsaneler oluşturarak küçük büyük herkesin heyecanlanmasını ve hayatının renklenmesini sağlarız. Efsaneler birçok açıdan düşünüldüğünde derlenmesi gereken ve kulaktan kulağa aktarılması lazım gelen önemli kültür mozaiklerimizden birisidir.

Hasta birini gördüğümüzde yardım etmenin güzelliğini, zayıfı korumanın önem arzettiğini efsanelerden dinleriz. Bu sayede yardımlaşmanın, iyi olmanın, dürüst olmanın inceliğini de efsanelerden çıkarır hayatımıza ve toplumumuza yön verebiliriz.

Ziyaret edilen mekânlar önem kazanırken burada yapılan ritüellerin nasıl olacağına dair fikir oluşturmamızda da fayda sağlamaktadır. Kutsal olduğuna inandığımız kabirlerin ziyaretleri de anlatılan efsanelerle bütünleşir.

Örneğin Kıbrıs'taki gümüş tasın torosların eteklerinden gelerek yavru vatana bir hediye olduğu inancı sayesinde iki toplumun bütünleşmesi adına bir anlam ifade etmektedir. Bu ve buna benzer birçok örnek verilebilir.

Bir güvercinin ötüşünün peygamberin gemisini korumak adına olduğunu, bir karganın peygamber sözü tutmadığı için sert sert öttüğünün anlatılması etrafımızda olan olayların niyesinin, nasılının cevabını bulmak adına yüzyıllardır anlatıla geldiğinin ifadesidir.

İnsanlar düşün dünyalarında bir çok şeyi işimlendirmeye ve nedenini nasılını bulmaya çalışmışlar farklı şekilde anlatarak akıllarına takılan sorulara cevap bulmuşlar ve bu cevaplarında efsaneler yardımıyla kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

Tarihi bir olayın kahramanının unutulmasına izin vermemek için efsaneler türemiş bu efsanelere zaman içinde yeni ögeler eklenmiştir. Dini bir ritüelin nasıl olması gerektiğini efsaneler aracılığı ile öğrendiğimiz bile olur. Yattığı yerde ekmek kırıntısı olan insanın bilinmeyen güçlerce zarar gördüğü anlatılmış ve insanlar kutsal saydıkları ekmeği korumak namına yeni anlatımlara girişmişlerdir. Bu sayede toplumun bir çok kutsalı korunmuş, toplumu toplum yapan değer yargıları oluşmuştur.

Birçok açıdan bakıldığında anlaşılmaktadır ki, efsaneler derlenmesi, korunması ve kuşaktan kuşağa anlatılması gereken önemli edebi metinlerdir. Her toplumda kendine

has efsaneler oluşmuş zaman zaman toplumlar birbirlerinden etkilenmişler ve söyleyişte farklılık bulunsa da birbirine yakın bir anlatım tarzı oluşturmuşlardır.

Bunların örneklerinden bir kısmını da bu tez aracılığı ile sunmaya çalışacağız. İki toplumun farklı bölgelerde konumlanmalarına rağmen tarihi, kültürel, sosyal olarak birbirlerine benzerliklerini zikredeceğiz.

6-) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan Efsaneleri ile İlgili Genel Bilgi

Azerbaycan Efsaneleri ile İlgili Bilgi:

Oğuz boylarından oluşan Azerbaycan halkı, Anadolu'nun doğusundan başlayarak Hazar Denizi ve Kafkas Dağları'ndan İran içlerine kadar uzanan önemli bir Türk topluluğudur. Güney Azerbaycan, Azerbaycan Türkleri'nin büyük çoğunluğunun yaşadığı 107.000 km² 'lik bir bölgedir.

Azerbaycan efsanlerini incelediğimizde karşılaştığımız motifler zengin, anlaşılır ve akılda kalıcı bir şekilde aktarılmıştır. Ancak bazı siyasi sebeplerden ya da Türk araştırmacılarının dış ülkelere açılmaması yüzünden bugüne kadar o sahadaki eserler alfabemize aktarılamamıştır. Zengin bir edebiyata sahip olan Azeri Türklerinin özellikle Güney Azerbaycandaki eserleri pek bilinmemektedir. İşte bu düşünceden hareket ederek Azerbaycan Efsaneleri isimli kitabı, Kiril harflerinden Anadolu Türklüğünün kullandığı alfabeye çevirdik.

“Azerbaycan efsanlerini yaratan düşünce ve estetik enerjinin esası, bütün Türk halkları için ortak olan eski bir düşünceden beslenir. Bu yüzdendir ki, eski Türk efsane ve destanlarındaki motiflerin, kahramanların, Azerbaycan efsanelerinin esasını oluşturması rastlantı değildir. Bununla beraber, Azerbaycan halkının masal kültürüne Hint, İran ve Arap halklarının masallarına özgü karakterleri, motifleri görmek de mümkündür. Bu ise, Türk efsaneler ve genel olarak edebi-estetik düşünce kültürünün her zaman dünyaya açık olduğunu, insanlığın yarattığı güzel düşünce modellerini, tekniklerini kendisinin yarattıklarından ayırmadığını gösteriyor demektir.”* Prof.Dr. Saim Sakaoğlu, Azerbaycan Aşıkları ve El Şairleri

“Azerbaycan efsanelerindeki motifle Türk Dünyası'nda anlatılan motifleri karşılaştırdığımızda yadsınamayacak sonuçlar ediniriz. Özellikle taş dönme motifini ele aldığımızda Azerbaycan kültürünün efsaneleri ile Türk dünyasındaki efsanelerin ne kadar birbirine benzediklerini gözlemlemekteyiz. Öyleki insanların günlük yaşantılarına kadar yer teşkil eden taş kesilme motifi, genellikle bir ceza söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır.” *Saim Sakaoğlu, Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu

Azerbaycan efsanelerinde taş dönme motifi bulunduğu gibi, taşın insana dönmesi de işlenmiştir ama çok bulunmamaktadır. Diğer toplumlarda farklı nesneler aracılığı ile canlanma olayı mevcutken Azerbaycan efsanelerinde bir nesnenin insana dönüşmesi sadece taş dönme motifinde mevcuttur.

Diğer bir yaygın kullanımda hayvana dönmedir. Gelinin utanma sonucu kaplumbağaya dönüşme efsanesi Anadolu ve diğer Türk yurtlarında çok farklı bir anlatım olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın kaplumbağaya dönüşmesi Anadolu ve diğer Türk yurtlarında hile yapan bir kişinin kaplumbağaya ceza sonucu dönüştüğü anlatılmaktadır.

Bütün Türk bölgelerinde kuşa dönüşme efsanelerinde ortak olarak görülen durum ya karşı çıkma, ya utanma, ya korku ya da kızgınlık sonucu oluşan durumdur.

“Örneğin, bir Azerbaycan efsanesinde “Kızılgül ile bülbül bir birlerini sever. Kızın babası buna karşı çıkar. Kız üzüntüsünden kahırlanıp dua ederek güle dönüşür, Bülbül de kuşa dönüşür. Gülün etrafında döner durur.” biçiminde anlatılan efsanede sevgililere ailenin karşı çıkması sonucu oluşmuş bir durum gözler önüne serilmektedir.

Derlemiş olduğumuz Güney Azerbaycan Efsaneleri, bulunulan bölgenin kültürünü ve geleneklerini bize sunması açısından bir halk sanatıdır.

Efsanelerde işlenen motifler zaman zaman bir tabu haline geldiği için, insanlar anlatılan efsaneler sonucunda hayatlarını şekillendirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında da Azerbaycan halkının genel ahlak özellikleri de efsaneler aracılığı ile anlaşılmaktadır.

Azerbaycan efsanlerinde işlenen dini motiflerde oldukça fazladır. Peygamberlerin hayatı zaman içerisinde efsaneleşmiş, bir efsane kahramanı haline de gelen nurani kişiler toplumun kültürünü oluşturmuşlardır. Mitolojik inanışlarında etkisiyle efsaneler zenginleştirilmiştir.

Eski Anadolu uygarlıklarının da mitolojik kökenli efsanelerin oluşumunda rolü büyüktür. Azerbaycan efsanelerini baştan sona incelediğimizde edindiğimiz fikir, söyleyişinin zenginliği, anlatımın etkileyiciliği ve kullanılan kelime sayısının fazlalığı olmuştur. İnsanı hayal dünyasına sürükleyip götüren gerçek olmadığını bilsekte inanmak istediğimiz bir dille anlatılmış, Azerbaycan halkımızın kültürel değerlerindendir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Efsaneleri ile İlgili Bilgi:

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerini genel olarak incelediğimizde adada Rum-Kıbrıs ortak efsanelerinin olduğu gibi KKTC-Türkiye efsaneleride oldukça fazladır. Özellikle Akdeniz bölgesindeki efsaneler ile Kıbrıs'taki efsanelerin ciddi benzerlik gösterdiğini gözlemlemekteyiz.

Coğrafi şekillerin oluşumundan, insanların değişik suretlere bürünmesine kadar birçok konuda efsaneler bulunmaktadır.

Bu konuda esaslı bir araştırma yapmış olan Mustafa Gökçeoğlu, “Efsaneler” isimli kitabından: “İnsanlık bir yandan kültür üretir bir yandan da tüketir. Bilindiği gibi kültür hem akışkan hem de yapışkandır. Başka bir deyişle toplumlar, uluslar sürekli olarak birbirlerini ödüşlemektedirler. Bu geçmişte de böyleydi, günümüzde de böyledir. Kültürel akışkanlık ulustan ulusa olduğu gibi toplumdan topluma da olmaktadır. Dahası anonim edebiyat türünden bir diğerine de kimi örgeler (motifler) geçmektedir.” diyerek efsanelerin bir kültür ürünü olduğunu ve toplumların birbirlerine aktardığı bir edebiyat türü olduğunu vurgulamaktadır.

Bu açıdan yaklaşıldığında efsanelerin karşılaştırmasını yaparak elde ettiğimiz sonuçların ne kadar değerli olduğunu anlamaktayız. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsaneleri, adadan geçen birçok boy, kavim ve ülkenin bıraktığı estetik bir yapıyla yuğrulan çeşitli donelerden oluşmaktadır.

Efsanelerde işlenen kimi motifler Anadolu halkının motifleriyle hemen hemen örtüşürken, kimi motiflerinse Rum halkıyla benzerlik gösterdiğini gözlemlemekteyiz. Kıbrıs efsaneleri sadece bu iki toplumla da kalmamış, Türki Cumhuriyetlerin efsanelerinin bir kısmını da içine alarak renkli bir şablon oluşmasını sağlamıştır.

Kıbrıs efsaneleri içerisinde yoğun şekilde bulunan örgelerin en başında taş dönme motifi gelmektedir. Sadrazam Köy Efsanesi, Dev Taşı, Gavur Taşı, Taşa Dönüşen Üç Kız Kardeş vb. bir çok taş dönüştürme motifi halkın söylemleri arasında bulunmaktadır. Yine Kıbrıs efsaneleri içerisinde çeşitli hayvana dönme motifleri ile karşılaşmaktayız. Kimi dönüşüm utançtan, kimisi ise kıskanlık yüzünden olmuştur. Pınara dönme ile ilgili anlatılan efsanelerde aynı duygu yoğunluğu içerisinde verilmiştir. İncelenen efsanelerde en çok karşılaşılan olay efsanelerin değişik kültürlerden beslenerek bugünlere kadar geldiğidir. Ülkenin geçirdiği siyasi olayların etkisi de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerine yansımış, düşmandan kaçarken edilen dua neticesinde taş dönme yahut savaş zamanında yaşanan olaylar efsanelere konu teşkil etmiştir. Tarihi efsanelerin bir kısmında ise zikredilen isimler, nurani kişiler olmuştur. Bir çok şahsın rüyasına giren ermiş zatlar artık bir tarih kahramanı olmaktan çok bir efsane kahramanı haline gelmiştir. Adada bulunan Hz. Ömer ve Hala Sultan ile ilgili çeşitli anlatımlara gidilmiş, toplum içerisinde önemli bir yer izafe edilmiştir. Bu konu da efsanelerin payı yatsınamayacak derecede büyük olmuştur.

Ada kültürünün oluşumunu gözden geçirdiğimizde anlatılan olaylar ciltlere sığmayacak denli çok sayıdadır. Bu konuda birçok akademisyen, emek vermiş ve sözlü kültürü koruma altına almaya çalışmıştır.

Halk bilim unsurları irdelendiğinde Adadaki efsanelerin birçok toplumdan beslenerek oluşturulan hormonisi dikkat çekicidir. Efsanelerin içerisine zaman zaman manilerde karışmış ve bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Anlatımlar dinleyiciyi sıkımayacak şekilde en sade haliyle ifade edilmiştir. Kıbrıs efsanelerinde anlatılan olayların bir kısmı günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bölgede zaman zaman karşılaştığımız adak inancı mevcuttur ve adak adandıktan hemen sonra yedi kere tekbir getirilerek dualar edilmektedir.

Kıbrıs efsanelerinde de Türk efsanelerinde olduğu gibi sayıların önemi büyüktür. Üç, beş, yedi ve kırk sayıları çeşitli efsanelerimizde zikredilmiştir. Taşa Dönüşen Üç Kız Kardeş, Kırklar, Üçler Türbesi, Yedi Kardeşlerle Ülker ve Üç Yalan isimli efsanelerin başlığındaki sayılarda, efsanelerde mitolojik olarak sayıların önemini göstermesi açısından çarpıcıdır.

Mustafa Gökçeoğlu, Efsaneler isimli kitabının başında efsanelerin Kıbrıs Halkı açısından önemine binaen yorgan kaplama adeti ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

“Törene katılan şaman kılıklı kişinin bir tane olması, yorganın çevresinde yedi kez dönmesi ve değneğin üzerinden üç kez atlaması oldukça ilginçtir. Çünkü bir, üç ve yedi sayıları efsane (motifleridir) örgeleridir.”*

Kıbrıs efsaneleri ile ilgili kaynak teşkil edecek kitaplar son yıllarda bir hayli artmıştır. Harid Fedai, Ali Nesim, Bekir Kara, Gülgün Serdar, Metin Anibal, Tuncer Bağışkan ve daha pek çok isim Kıbrıs Efsanelerini derleyerek okuyucularına sunmuştur. Saim Sakaoglu’da 1974 harekatıyla ilgili olarak üretilen efsaneleri derlemiştir.

Çeşitli toplulukların geçit bölgesi olan, jeopolitik, sosyolojik ve ekonomik sebeplerle hep göz önünde bulunan Kıbrıs, milli varlığını devam ettirirken Türkiye ile münasebeti neticesinde birçok halk bilimi örgesini kendi topraklarına taşımıştır. Öte yandan diğer halkların adaya kattıkları değerler üstünde durulması gereken bir alandır.

II BÖLÜM

1- Güney Azerbaycan ve KKTC'nin Motif ve İçerik Olarak
Benzer Efsaneleri Benzer Efsaneleri

A-) Şekil Değiştirmeye İlgili Motifler

1/1- Taşa Dönmeyle İlgili Efsaneler

ЭЪДИНЭ ЭМЭЛ ЕТМЭЈЭН ЧОБАН

Бир чобан сүрүсү илэ Шаһдағын зирвәсинә галхмагы гәт едир. О, әһд еләјир ки, әкәр дағын зирвәсинә галхарса, гырх гојун гурбан кәсәчәк. Чүнки Шаһдағын зирвәсинә галхмаг чәтин имиш. Неч ким чыха билмирмиш, сеһрли имиш.

Әһд едәндән сонра чобан өз сүрүсү илэ бирликдә дағын зирвәсинә галхыр, лакин сөзүнә әмәл етмир. Она көрә дә танры ону вә сүрүсүнү даша дөндәрир. Белә дејирләр ки, Шаһ дағын зирвәсиндәки гајалар әһдинә әмәл етмәјән чобан вә сүрүсүдүр.

AZ. 1.1.1. EHDİNE EMEL ETMEYEN ÇOBAN

Bir çoban sürüsü ile Şahdağın zirvesine galhması get edir. O ehd eleyir ki, eker dağın zirvesine galharsa, gırh goyun gurban gesecek. Çünkü Şahdağın zirvesine galhmag çetin imiş. Heç kim çıha bilmirmiş, sehrli imiş.

Ehd edenden sonra çoban öz sürüsü ile birlikde dağın zirvesine galhır, lakin sözüne emel etmir. Ona göre de tanrı onu ve sürüsünü daşa dönderir. Beşe deyirler ki, Şah dağın zirvesindeki gayalar ehline emel etmeyen çoban ve sürüsüdür.

SÖZÜNDE DURMAYAN ÇOBAN

Çobanın biri sürüsü ile Şahdağ'ın zirvesine çıkmayı düşünür. O söz verir ki; eğer dağın zirvesine çıkarsa, kırk koyun kurban edecek. Çünkü Şahdağın zirvesine çıkmak zormuş. Kimseler çıkamıyormuş, sihirliymiş.

Söz verdikten sonra çoban kendi sürüsü ile birlikte dağın zirvesine çıkar, fakat sözünü yerine getirmez. O yüzden de tanrı onu ve sürüsünü taşla dönderir. Derler ki; Şahdağın zirvesindeki kayalar sözünde durmayan çoban ve sürüsüdür.

KKTC 1.1.2. GAVUR TAŞI

Gavur Taşı (Petra Tou Romiov) Limasol'la Baf arasındaki sahilde ve karadan da 15-20 metre içerde denizin içindedir. Burası aynı zamanda güzellik tanrıçası Afrodite'nin köpüklü sulara yıkandıktan sonra karaya çıktığı yerdir. Sözü edilen yere Kıbrıs Türkleri Gavur Taşı, Rumlarsa Petra Tou Romiyo demektedirler.

İngiliz sömürge yönetimi döneminde iki Rum papaz suç işlerler. Suçları büyük olduğundan idam edileceklerini anlarlar. Suçları büyük olduğundan idam edileceklerini anlarlar. Düşünürler taşınırlar. Sonunda saklanacak yer olarak denizin içindeki sipsivri uzanan taşı seçerler. Taşın arkasında günlerce saklanırlar. Sonunda suları ve yiyecekleri biter. Kurtulmaları için Allah'a yakarırılar. Sonunda her ikisi de taş kesilirler

ЭЖДАҢА БУРНУ²⁸

Кечмишләрдә Арпа чајынын саһилиндә бир киши јашајырмыш. Бунун бир гызы вармыш. Гыз о гәдәр көзәл имиш ки, һәр дәфә чүрдәјини көтүрүб суја енәндә чај уғултусуну кәсәр, ләпәләр дајанармыш. Һамы онун көзәллијини тамашасына дурармыш.

Дејирләр, гызын бојлу-бухунлу бир көзалтысы вармыш. Өзү дә чајын о бири саһилиндә јашајырмыш. Гыз чүрдәк көтүрүб суја енәндә о да тәрпәнәр, өзүнү ондан габаг саһилә чатдырармыш. Ширин-ширин сөһбәт едиб севишәрләрмыш.

Һал-гәзијјәдән тыза бир әждаһа да бәнд олубмуш. Гызын далынча гајаларын архасындан бојланар, сүрүнә-сүрүнә ашағы енәр, оғрун-оғрун гызын шүмшад кәрдәнинә тамаша едәрмыш. Әждаһанын ағзындан чыхан аловлар исә дашы гајаны, от-әләфи гарсыдармыш.

Бир күн әждаһа гызын далынча гајалыгдан енәндә онун бир бәни-адәмлә үз-үзә дајандығыны көрүр. Һирсиндән нә'рилдәјиб гызы камына чәкмәк истәјир. Гызын атасы возијјәти белә көрәндә өзүнү көјләрә тутуб дејир:

— Ај аллаһ гызымы әждаһадан хилас ет. Ону даша дөндәр.

Кишинин јалварышлары гуртармамыш, әждаһа јериндәчә даша дөнүр. О вахтлардан әждаһанын чеврилдији гајаја «Әждаһа бурну» демишләр.

AZ. 1.1.3. EJDAHА BURNU

Keçmişlerde Arpa Çayının sahilinde bir kişi yaşamış. Bunun bir gızı varmış. Gız o geder güzel imiş ki, her defe cürdeyini götürüb suya enende çay uğultusunu keser, lepeler dayanarmış. Hamı onun güzeliğinin tamaşasına durarmış.

Deyirler, gızın boylu-buhunlu bir gözaltısı varmış. Özü de çayın o biri sahilinde yaşamış. Gız cürdek götürüb suya enende o da terpener, özünü ondan gabag sahile çatdırarmış. Şirin-şirin söhbet edip sevişerlermiş.

Hal geziyyeden gıza bir efdaha da bend olubmuş. Gızın dalınca gayaların arhasından boylanar, sürüne-sürüne aşağı ener, Oğrun-oğrun gızın Şümşad gerdenine tamaşa edermiş. Efdahanın ağzından çıkan alovlar ise daşı gayanı, ot elefi garsıdarmış.

Bir gün efdaha gızın dalınca gayalıgdan enende onun bir beni ademle üz-üze dayandığını görür. Hırsinden ne’rildeyib gızı kamına çekmek isteyir. Gızın atası veziyyeti bele görende üzünü göylere tutub deyir:

“Ay Allah gızımı efdahadan hilas et. Onu daşa dönder.”

Kişinin yalvarışları gurtarmış, efdaha yerindece daşa dönür. O vahtlardan efdahanın çevrildiği gayaya <Efdaha Bürnu> demişler.

EJDAHA BURNU

Geçmiş zamanlarda Arpa Çayı’nın sahilinde bir kişi yaşıyormuş. Bu kişinin bir kızı varmış. Bu kız o kadar güzelmiş ki, her defasında kızını suya götürdüğünde çay uğultusunu keser, dalgalar dururmuş. Bütün insanlar onun güzelliğini seyre dururmuş.

Diyorlar ki, kızın boylu-gösterişli bir sevdiği varmış. Kız su kabını götürüp, suya indiğinde hareket eder, kendini ileri sahile vardiırmış. Şirin-şirin sohber edip sevişirlermiş.

Bu durumdan dolayı kıza Ejdaha da bir düğüm olurmuş. Kız daldığında kayaların arkasından dolanır, sürüne sürüne aşağı iner, gizli gizli kızın Şümşad boynunu seyre dalarmış. Efdaha’nın ağzından çıkan alevler ise taşı kayayı, otu, çöpü kavururmuş.

Bir gün Ejdaha kızın dalıpta kayalıkdan indiğinde onun bir adem oğlu ile yüz-yüze görüştüğünü görür. Hırsından haykırarak kızı yakınına çekmek ister. Kızın babası vaziyeti gördükten sonra yüzünü göklere çevirip diyor:

“Ey Allah’ım kızımı Ejdaha’dan kurtar. Onu taşa dönder.”

Kişinin yalvarışı duyulmuş, Ejdaha yerinde taşa döner. O zamanlardan beri Ejdahanın çevrildiği kayaya <Ejdaha Burnu> demişler.

KKTC 1.1.4 GOLYA’DAKİ GALUSA MAĞARASI

Osmanlı döneminde önce Venedik devriyeleri köyleri, çiftlikleri, dağları taşları dolaşırlar. Devriye göreviyle toplumsal barışı sağlamaya çalışırlardı. Erkekler, askerin giyim kuşamındaki ihtişamı uzaktan hayranlıkla izlerlerdi. Kadınlarsa at üstünde hışımla giden askerleri daha atlarını iştirikenden saklanırlarmış.

Günlerden bir gün bir askeri birlik atlarına atlamışlar. Akdeniz'den (Ay İrini) Kormacit'e gitmek için yola çıkmışlar. Haber alan kadınlar bir delik dırsık bulup saklanmışlar. Golya'daki Ana, kız torunlarını da almış bir mağaraya girip saklanmışlar.

Mağara askerlerin geçeceği yol üzerindeymiş. Birliğe rehberlik eden bir Rum kemaneciymiş. Kemanenin sesine karışan atların nal sesleri çocuğu korkutmuş. Çocuk ağlamaya başlamış. Anası emzirmeye çalışmış. Kadının korkudan sütü kesilmiş. Rum kemaneci çocuk ağlamasını duymuş. İrticalen bir türkü söylemeye başlamış. Rumca "ana çocuğunu boğ. Yoksa öldüreceksin" sözlerini ezgilemiş.

Kadın duymuş türküleri. Ama ana yüreği çocuğunun ölmesine izin vermemiş. Olduğu yerde kala kalmış. Çocuğun ninesi çocuğun boğazını sıkmış. Çocuk can verdiği anda üçü de taş kesilmiş. Askerlerde onlardan habersiz yollarına devam etmişler.

Sözü edilen mağara bir yarın ucundadır. Mağara tavandaki kalkerli suların sızıntısından dolayı tabanda birbirine kaynamış süt beyazı üç taş bulunmaktadır. Kıbrıs Rumcasında galusa, galuta, galaktini sözcükleri süt meme anlamına gelmektedir.

O günden sonra sütü kesilen Türk Rum ve Maroni kadınlar beyazlar giyerek mağaraya gitmeye başladılar. Mağaraya girince üstlerindeki beyaz elbiseleri çıkarıp taşlaşmış ana kız ve torunun üzerine giydirir oldular. Çıplak bedenlerini de süt beyazı taşlara sürmeye başladılar. Mağaradaki suyu içerler ve mağara tabanındaki çamuru memelerine sürerdiler. Böylece sütlerinin yeniden geleceğine inanırlardı. Bu uygulamadan yakın geçmişte vazgeçildi.

ДАШЫН КЭРАМƏТИ⁵

Дејирләр чох кечмиш заманларда Норашен тәрәфдә чаван бир эр-арвад јашајырмыш. Амма талејин гəзасындан онларын ушаглары олмурмуш. Кəлин дə огулушаг учундан јаныб-јахылырмыш. Бир күн ешидир ки, Күкү кəндиндə бир јер вар, адына Күкү очагы дејəрлэр. Онун дərдинə əлач елəсə, јалныз бу очаг елəјəчəк. Кəлин бош бешик кəтүрүб очага кəлир. Бир даш кəтүрүб бош бешијə гојур. Кечə хоруз банынадəк тəк-тəнһа гəлыб дашы өз баласы кими јүркəлəмəјə башлајыр.

Кечəнин јарысы кəлини јуху тутур. Јеничə кəзлəрини јумур ки, бир һовур чимир алсын, сəс ешидир. Диншəјиб кəрүр ки, сəс бешикдэн кəлир. Елə бил даш кəлинлə данышыр:

— Ај кəлин, даһа бəсдир, дур јығыш кет, сəнин ушагың олачаг.

Кəлин севинчəк дуруб дашла бəрабəр бешији дə кəтүрүб Норашенə јол алыр.

Дејирлэр, һəмин күндэн кəлинин бојнуна ушаг дүшүр. Вəдə тамамында дүнјаја кəзəл-кəјчəк бир кəрпə кəтирир. Дашы да һеч заман атмыр. Һəмишə јанында сахлајыр.

AZ. 1.1.5 DAŞIN KERAMETİ

Deyirler çoh keçmiş zamanlarda noraşen terefde caban bir er-arvad yaşayıbmış. Amma taleyin gazasından onların uşagları olmurmuş. Gelin de oğul uşag uzundan yanıp yahlırmış. Bir gün eşidir ki guyu gendinde bir yer var, adına kuyu ocağı deyerler. Onun derdine elaç elaca, yalnız bu ocag eleyecek. Gelin boş beşik götürüb ocağa gelir. Bir daş götürüb boş beşiye goyar gece horuz banınadek tek-tenha galıb daşı öz balası kimi yurglemeye başlayır.

Gecenin yarısı gelini yuhu tutur yenice gözlerini yumur ki, bir hovur çılmır ansın ses eşidir. Dinşeyib görür ki, ses beşikden gelir. Ela bil daş gelinle danışır:

“Ay gelin daha besdir, dur yığış get, senin uşağın olacag.”

Gelin sevincek durub daşla beraber beşiyi de götürüb Noraşene yol alır.

Deyirler hemin günden gelinin boynuna uşag düşür. Ve de tamamında dünyaya güzel-göyçek bir körpe katılır. Daşı da her zaman atmır. Hemişe yanında şahlayır.

TAŞIN KERAMETİ

Diyorlar ki, çok eski zamanlarda Noraşen tarafta yaman bir karı-koca yaşıyormuş. Ama onların kismetleri olmadığından çocukları olmuyormuş. Gelin de oğul uşak yüzünden yanıp yakılmaktaymış. Bir gün eşi diyor ki; kuyu kentinde bir yer var. Adına kuyu ocağı diyorlar. Onun derdine çare ancak bu ocak derman olacak. Gelin boş beşiği alıp buraya gelir. Bir taş götürüp boş beşiğe koyar, gece horoz ötene dek tek başına bu taşı öz çocuğu yerine koyup sallamaya başlıyor.

Gecenin yarısı gelini uyku tutup gözlerini yumuyor ki, ansızın bir ses işitiyor. Dinleyip görüyor ki ses beşikten gelmekte... o şekilde taş gelinle konuşur:

“Ay gelin, artık yeter, toplan git, senin uşağın olacak.”

Gelin sevinerek taş ile beraber beşiği de alıp Noraşene yol alır.

Diyorlar o zamandan gelinin koynuna bir uşak düşer. Ve de dünyaya güzel-oldukça güzel bir ufacık körpe bir kız katılır. Taşıda hiçbir zaman atmaz. Her zaman yanında taşır.

KKTC 1.1.6 HOCANIN KIZI

Hocanın kızı adlı masalda gözleri oyulmuş kadınla kucağındaki başı kesilmiş çocuğu gören çiçeklerin boyunlarını bükmeleri, bütün böycü börtünün yas tutmak için susmaları ilginçtir. Dahası bu durumu gören ağacın dillenip “yapraklarımı kes, iki elin arasında ov sonra da gözlerine sür” demesi ve böylece kadının yeniden görmesi mitolojik örgelerdir. Kuşkusuz olay bu kadarla kalmaz. Kadın elinde kalan ezilmiş yaprak parçalarını başı kesilerek öldürülmüş çocuğunun boğazına sürer. Onu da yeniden yaşama döndürür.

ГЫРХГЫЗ

Истисуйун јахынлыгындакы гажалыга Гырхгыз дејир-ләр. Дејиләнә көрә, Зар шәһәриндә залым бир һөкмдар вармыш. Бу һөкмдар көзәл гызлары зорла өз һәрәмхана-насына апарармыш. Гырх көзәл гыз һәрәмханаја кет-мәјиб гачыр. Залым һөкмдар гошун көндәрир ки, онла-ры тутуб һәрәмханаја кәтирсинләр. Гызлар гошуну кө-рүб аллаһа јалварыб дуа едирләр ки, онлары даша дөн-дәрсин. Аллаһ да онлары даша дөндәрир.

AZ. 1.1.7 GIRHGIZ

İstisuyun yaxınlığındakı gayalığa Gırhgız deyirlər. Deyilene görə, zar şəhərində zalım bir hökmdar varmış. Bu hökmdar gözəl qızları zorla heremhanasına aparırmış. Gırh gözəl qız heremhanaya getmeyib qaçır. Zalım hökmdar qoşun göndərir ki, onları tutub heremhanaya getirsinlər. Qızlar qoşunu görüb Allaha yalvarıb dua edirlər ki, onları daşa döndərsin. Allah da onları daşa döndərir.

KIRK KIZ

İstisuyun yakınlarındakı kayalara Kırkgız diyorlar. Anlatılana görə, Zar şəhərində zalım bir hükümdar varmış. Bu hükümdar güzel kızları zorla haremhanesine götürürmüş. Kırk güzel kız haremhaneye gitmeyip kaçıyorlar. Zalım hükümdar asker göndərir ki, onları tutup haremhaneye getirsin. Kızlar askerleri görüb Allaha yalvarıb dua ediyorlar ki, onları taşa döndərsin. Allah da onları taşa döndərir.

KKTC 1.1.8 TAŞA DÖNÜŞEN ÜÇ KIZ KARDEŞ

Vaktin birində Girne yakınlarındakı bir çiftlikte güzeller güzeli üç kız kardeş yaşarmış. Güzellikləri bütün Akdeniz'i gezmiş dolaşmış. Korsanların kulaklarına kadar gitmiş. Korsanlar gemilerinin dümenini Girne'ye çevirmişler. Önce şehri yağmalayıp talan etmişler. Yükte hafif pahada ağır ne varsa hepsini de gemilerine taşımışlar. Karşı koyanları kılıçtan geçirmişler. Sonra da dünyalar güzeli üç kız kardeşin bulunduğu yere yönelmişler.

Kızlar onları uzaktan görmüşler. Canlarıyla namuslarını koruyabilmek için dağa doğru kaçmaya başlamışlar. Dağın yamacına tırmanırlarken korsanlar görmüşler. Dağa

arthlı önlü çıkmışlar. Üç kız kardeş var güçleriyle koşa koşa dağın doruğuna varmışlar. Çok geçmeden korsanlar da doruğa ulaşmış. Kızlar kaçacak yer bulamamışlar. Dağın öteki yüzü çok sarpmış. Üçü birlikte söz birliği etmiş gibi:

“Ey Allah’ım bizleri bu korsanlara yem etmektense taş et” demişler.

Kendilerini dağın doruğundan boşluğa bırakmışlar. Düştükleri yerde taş kesilmişler. Kemikleri taşların içine kaynamış.

Günümüzde Boğazköy’ün doğusundaki İnpınar denen yerde içlerinde fosil bulunan kireç taşları vardır. Dedelerimiz dağın yamacına da bir adak yeri yapmışlar. Adak yerinde mum ya da yağ yakanlar bir dilek tutarlar. Sonra da içlerinde kemik olan bu taşlardan alırlar. Adak yerine atarlar.

ЈЕДДИ ГЫЗ ӘФСАНӘСИ

Белә нәгл едирләр ки, бир күн јазын гајнар-ојнар дәмнјмиш. Күл бүлбүлә, бүлбүл күлә наз едирмиш. Газах елләринин тәмиз дујғулар аләминдә јашајан једди гәнирсиз көзәли сөзү бир јерә гојуб күлшән сејринә чыхыблармыш. Наз илә, аваз илә гатарлашыб бәһсә кирән гызлар лаләликдән лалә, чәмәнликдән күл дәстәси дәрәр, баша чәләнәк, инчә белә гуршаг һөрәрмишләр.

Истијә дөзмәјән, бүркүдән пөртмүш гызлар таладакы булағын башына јығышырлар. Баш өртүкләрини көтүрүб зүлфә сығал чәкир, ај чамала су чиләјир, сәринләширләр. Елә бу дәм сәјјад бир маралы тејләјә-тејләјә кәтириб талада ағзыбирә салыр. Көзләнилмәз мәнзәрә һамыны — дағы да, дашы да һејрәтә кәтирир. Овчуну көрән јарычылпаг гызлар хәчаләтдән кизләнмәјә јер ахтарыр, көјләрә јалварыб, имдад диләјирләр. «Еј улу таңры, бунданса, өлүм һагды. Кәрәмини көстәр, бизи даша дөндәр.» Гызларын арзусу кама јетир, даша дөнүб һејкәл олурлар.

AZ. 1.1.9 YEDDİ GİZ EFSANESİ

Bele negl edirler ki, bir gün yazın gaynar oynar demiymiş. Gül bülbüle, bülgül güle naz edirmiş. Gazah ellerinin temiz duygular aleminde yaşayan yeddi genirsiz gözeli sözü bir yere goyub gülşen seyrine çıhıblarmış.

Naz ile araz ile gatarlaşıb behçe giren gızlar lalelikten lale, çemenlikden gül destesi derer, başa çelenek, ince bele gursag höermişler.

İstiye dözmeyen, bürküden pörtmüş gızlar taladaki bulağın başına yığışrlar baş örtüklerini götürüb zülfe sığal çekir, ay camala su çileyir, serinleşirler. Ele bu dem seyyad bir maralı teyleye-teyleye getirib talada ağzıbire salır. Gözlenilmez menzere hamını- dağı da, daşı da heyrete getirir. Ovçunu gören yarıçılpağ gızlar hecaletden gizlenmeye yer ahtarır, göylere yalvarıb, imdad dileyirler.

“Ey ulu Tanrı, bundansa, ölüm hagdı. Keremini göster, bizi daşa dönder.” gızların arzusu kama yetir, daşa dönüb heykel olurlar.

YEDİ KIZ EFSANESİ

Rivayet ederler ki, bir gün yaz ayının sıcaklarının yüksek olduğu bir zamanmış. Gül bülbüle, bülbül güle nazlanırmış. Gazah ilinin temiz duygular aleminde yaşayan yedi eşsiz güzel sözü bir yere bırakıp Gülşen seyretmeye çıkarmış.

Naz ile araz ile dizilip behçeye giren kızlar lalelikten lale, çimenlikten gül destesi derer, başlarına taç, ince bellerine kemer örerlermiş.

Sıcaklığa tahammül eden, havadan kırmızılaşmış kızlar açık alandaki bulağın başına toplanırlar. Başörtülerini götürüp saçlarını okşarlar, ay cemale su sürüp, serinlerler. Bu sıra da avcı bir geyiği yaralaya yaralaya getirip açık alanda, çıkması zor bir yere götürür. Bu manzara bütün insanları, dağı taşı da şaşırtır. Avcıyı gören yarı çıplak kızlar utançtan gizlenmeye yer arar, köylere yalvararak yardım isterler.

“Ey yüce Allahım, bu durumda olmaktansa ölüm haktır. Keremini göster, bizi taşa dönder.” Kızların arzusu maksatına ulaşır, taşa dönüp heykel olurlar.

KKTC 1.1.10 KOCAKARIYLA KOCAMANIN GÜREŞİ

Kocakarıyla Kocaman'ın Güreşi masalında kocakarı yellenir. Arına boğulur. Tanrıya yakarır. “Açıl yer da al beni” der. Yakarışı kabul olur. Yedi kat yeraltına iner. Kediler ülkesine varır. Kedilerine iyi davranır. Kediler Padişahı' da ona bir dağarcık altın verir. Bir burkaç çıkar. Kocakarıyı da içine sarar, yeryüzüne çıkarır. Altınlar azalınca yine görüşürler. Kocaman kendini zorlayarak yellenir. Yer yarılr. Yedi kat yeraltına iner. Köpekler ülkesine varır. Köpeklere söver sayar. Köpekler Kralı da ona bir dağarcık dolusu pis koku verir. Onu da bir burkaç yeryüzüne çıkarır. Sonra odaya girer. Her tarafı kapatır. Dağarcığı açar. Pis kokulardan ölür.

Кечмишләрдә бир оғлан бир гызы сеvirмиш. Гыз да ондан өтрү дәли-диванә имиш. Кечәләри хәлвәтә салыб ај ишығында, јакынлыгдакы дағын дөшүндә көрүшәрмишләр. Лакин дөвләтли ата гызыны қасыб оғлуна вермәји ағлына белә кәтирмәз, ачығындан дил-додағыны кәмирәр, дәмир јејиб көјә пүскүрәрмиш. Гызын көз јашлары, јалварышлары да онун даша дөнмүш үрәјини јумшалда билмирди ки, билмирди. Аз кечмир ки, ата гызыны өзүнә тај һесаб етдији дөвләтли оғлуна нишанлајыр. Тој күнү гыз еvdән гачыб көрүш јеринә кедир. Севкилисини бојнуна сарылыб мәзлүм-мәзлүм дејир:

— Әзизим, мәнни башгасына верирләр. Бу күн тојумзур. Мән она кетмәјәчәјәм Сәнә дә мүмкүн дејил. Онсуз да атам разы олмајанаг. Гачсаг да тапдырар, сәни дә, мәнни дә өлдүртдүрәр.

Севкилисиндән бу хәбәр ешидән оғлан дәриндән аһ чәкир:

— Сәнсиз јашамагданса, даш олмаг јакшыдыр, — дејир.

Сөз ағзындан гуртармамыш јериндәчә допуб даша чеврилир. Гыз исә сөјүд олур, көлкәсини даша салыр. Дејирләр, сөјүдә дөнмүш гызын көз јашлары о гәдәр ахыр ки, онун дибиндән булаг әмәлә кәлир. Һәр ил ба-

һар кәләндә сөјүд јарпаглајыр, будагларыны суја саллајыр. Бу будагларла ахыб төкүлән көз јашлары онун сујуну ачылашдырыр. Она көрә дә булагдан һеч кими су ичә билмир.

Адамлар бурадан кәлиб кечәндә сөјүдүн көлкәсиндә әјләшиб динчәләр, накам ашигләрни әһвалатыны јад едиб кәдәрләнәр, варлы атаја нифрәт едәрләр. Кәдәндә исә өзләри илә булагын сујундан көтүрмәји унутмазлар. Дејирләр, гызын көз јашларындан әмәлә кәлмиш бу булаг хәстә үчүн дәрмандыр.

AZ. 1.1.11 ACI BULAG SUYU

Keçmişlerde bir oğlan bir gızı sevirmiş. Gız da ondan ötrü deli divane imiş. Geceleri helvete salıb ay ışığında yahınlıgdaki dağın döşünde görüşermişler. Lakin dövletin ata gızını kasıb oğluna vermeyi ağına bele getirmez, acısından dil dadağını gemirer, demir yeyib göye püskürermiş. Gızın göz yaşları yalvarışları da onun daşa dönmüş üreyini yumşalda bilmirdi ki, bilmirdi. Az geçmir ki, ata gızını özüne tay hesab etdiyi dövletli oğluna nişanlayır. Toy günü gız evden kaçıb görüş yerine gedir. Sevgilisinin boynuna sarılıb mezlum mezlum deyir:

“Ezizim, meni başgasına verirler. Bu gün toyumuzdur. Men ona getmeyecem sene de mümkün değil. Onsuz da atam razı olmayacak. Gaçsagda tapdırar, seni de meni de öldürtdürer.

Sevgilisinden bu heberi eşiden oğlan derinden ah çekir:

“Sensiz yaşamagdansa, daş olmag yahşıdır,”- deyir.

Söz ağzından gurtarmamış yerindece donub daşa çevrilir. Gız ise söyüd olur, gölgesini daşa salır. Deyirler, söyüde dönmüş gızın göz yaşları o geder ahır ki, onun dibinden bulag emele gelir. Heril bahar gelende söyüd yarpağlayır, budaglarını suya salayır. Bu budaglarla ahıb tökülen göz yaşları onun suyunu acılaştırır. Ona göre de bulagdan heç kimi su içe bilmir.

Adamlar buradan gelib keçende söyüdün gölgesinde eyleşib dinceler, nakam aşiglerin ehvalatını yad ise özleri ile bulağın suyundan götürmeyi unutmazlar. Deyirler, gızın göz yaşlarından emele gelmiş bu bulag heste üçün dermandır.

ACI PINAR SUYU

Geçmiş zamanlarda bir oğlan, bir kızı severmiş. Kızda oğlan gibi deli divane severmiş. Geceleri tenhaya çekilip ay ışığında yakınlardaki dağın kenarında görüşürlermiş. Lakin devletin ata kızı fakir oğluna vermeyi aklına bile getirmezmiş. Sinirinden dili şikayet getirir, demir yiyip göğe püskürmüş. Kızın gözyaşları, yalvarışları da onun taşa dönen yüreyini yumuşatmazmış. Az zaman geçmeden babası kızını kendine oğul hesap ettiği zengin oğluna nişanlamış. Düğün günü kız evden kaçarak görüş yerine gelmiş. Sevgilisinin boynuna sarılıp çaresiz çaresiz demiş:

“Azizim beni başkasına veriyorlar. Bugün düğün günümüzdür. Ben o kişiye gitmeyeceğim, seninle olmam da mümkün değil. O olmadan da babam razı olmayacak. Kaçsak bulurlar, seni de beni de öldürürler. “

Sevgilisinden bu haberi duyan oğlan ah çekerek:

“Sensiz yaşamaktansa taş olmak daha güzeldir.” diyor.

Ağındaki sözü bitirmeden olduğu yerde taşla çevrilir. Kız ise söğüt olur, gölgesini taşla salar. Diyorlar ki, söğüte dönen kızın gözyaşları, o kadar akar ki, onun dibinde bir pınar oluşur. Her bahar mevsimi geldiğinde söğüt yapraklanır, dallarını suya bırakır. Bu dallardan akıp dökülen gözyaşları suyu acılaştırır. O yüzden de pınardan hiç kimse su içemez.

Buradan gelip geçen kişiler söğüdün gölgesinde oturup, dinlenirler. Aşıkların bu halini anmak için ise pınarın suyundan götürmeyi unutmazlar. Diyorlar ki, kızın gözyaşlarından oluşan bu pınar hasta için dermandır.

KKTC 1.1.12 ÇOBAN ALİ ve MARİA

Çok çok eski zamanlarda köyümüzde bir Çoban Ali yaşarmış. Yakışıklı mı, yakışıklı. Yedi köyün kızları, Çoban Ali'ye gönül vermişler. Fakat yakışıklı Çoban Ali, köyümüzden Mariya adında bir Rum kızına aşık olmuş. Maria'nında anası Rum, babası Türkmüş. Komşuymuşlar. Birbirlerini severlermiş. Ne anası izin vermiş Çoban Ali ile evlenmesine ne babası. Ama çoban Ali ile Maria'yı birbirinden ayırmaları mümkün olmamış. Gecenin birinde Çoban Ali, Mariya'yı kaçırarak dağa götürüp bir mağarada saklamış. Aradan uzun zaman geçmiş. Her tarafı aramışlar. Ne dere bırakmışlar, ne çalı dibi. Dağın altını üstüne getirmişler ama Mariya'yı bulamamışlar. Günlerden bir gün Mariya'nın dağda bir mağarada olduğu dilden dile, kulaktan kulağa dolanmış. Gecenin birinde, polisler bir baskın düzenleyip, Mariya'yı yakalayıp köye getirmişler. Getirmişler getirmesine ama karnı burnundaymış. Günlerce yataktan kalkamamış. Bebeği düşecek zannı ile, komşular başucundan bir an bile ayrılmamışlar.

Mariya iyileşmiş yataktan kalkmış fakat babasına hiç konuşmamış. Günlerce odasına kapanmış ve yanına hiç kimseyi almamış. Gecenin birinde fırsat bulup hiç kimseye görünmeden evden kaçmış. Evden kaçmış kaçmasına ama mevsim kış. Yağmur yağıyormuş. Dere engin. Çoban Ali'ye gitmek için ille de dereден geçmesi gerekiyormuş. Kararını vermiş öleceksem kocamın yanında öleyim diyerek dereye atlayıvermiş. Dere bir sağa savurmuş Mariya'yı bir sola. Bir ağaç dalına yapışıp karaya çıkmış. Oraya uyuyakalmış. Kalktığında sancı başlamış. Yağmur hala devam etmekteymiş. Ama orada nur topu gibi bir kızı olmuş. Bir taşın üzerine oturmuş Maria. Bir müddet sonra yaban kurtlar etrafını sarmış. Üzerinden kanlar ankan Mariya'nın yanına gelen kurtlar kan kokusu savruldukça Mariya'nın üzerine atlıyormuş. Mariya'da can havliyle bulduğu bir taşın üstüne çıkmış oturmuş. Oraya öyle bir kar yağmış ki her taraf pamuk gibi beyaz olmuş. Zavallı Mariya, karla örtülmüş. Ertesi gün güneş açmış. Karlar güneşi görünce eriyip su olmuş, dereye akmış. Fakat Mariya, karın altında taş olmuş öylece kala kalmış.

Derler ki; her yıl aynı günde kurtlar taşın etrafına doluşurlarmış. Kurtlar uluyup uluyup etrafında dönerlerken Mariya'da bir an canlanıp ağlamaya başlamış. Gözünden bir damla gözyaşı akar akmaz, olduğu yerde yeniden taş kesilirmiş.

КЭЛИН ГАЈАСЫ²⁵

Бир күн дүшмәнләр гәфилдән һүчум чәкирләр. Ел-обада гачһагач дүшүр. Адамлар өзләрини итириб чаш-баш галырлар. Ел-обанын чох икидләри ғырылыр. Ыртычы дүшмәнләр гочалары, ғарылары, көрпәләри ат ајаглары алтында тапдаг едирләр.

Бу гачһагачда бир кәлин дә кизләнмәјә јер ахтарыр. Һа көз кәздирисә, сығыначаг тапмыр. Һәр јанда дүшмәнләри көрүр. Башыачыг, ајагјалын јахынлыгдакы дағлара тәрәф үз тутур. Дүшмәнләр дә ону көрүб да-лынча ат салырлар.

Кәлин һамилә имиш. Өзү дә пијада, һара гача би-ләрди? Дүшмәнләр чатһачатда кәлин үзүнү көјләрә гал-дырыб танрыја јалварыр ки, дүшмәнләрдән хилас ол-сун, әлә кечмәсин, ел һамусу тапдаланмасын.

Сөз гуртаран кими кәлин даша дөнүр.

Ғылынчларындан ган даман дүшмән атлылары ғар-шыларында кәлин әвәзинә бир сал ғајанын учалдығыны көрүб доп галырлар. Чиловларыны кәмирән атлар исә үркәк-үркәк кишнәширләр. Атлылар бу мө'чүздән гор-хуб тәләсик архаја ғајыдырлар.

Бәнәнијар кәдинин јахынлыгындакы дағ дөшүндә јүксәлән бу ғаја һамилә кәлинә бәнзәјир. Ел сөјләмә-ләринә көрә, о, ганлы мұһарибәләрин јадикарыдыр. Елә адына да «Кәлин ғајасы» дејирләр.

AZ. 1.1.13 GELİN GAYASI

Bir gün düşmenler gefilden hücum çekirler. El obada gachhagaç düşür. Adamlar özlerini itirib çəşbaş galırlar. El-obanın çox igidleri gırılır. Yırtıcı düşmenler gocaları, ganları, görpeleri at ayagları altında tapdag edirlər.

Bu gachhagaçada bir gelin de gizlenmeye yer ahtarır. Ha göz gezdirse sığınacaq tapmır. Her yanda düşmenleri görür. Başıacıq ayagların yaxınlıqları dağlara teref üz tutur. Düşmenler de onu görüb dalınca at salırlar.

Gelin hamile imiş. Özü de piyada hara gaca bilirdi? Düşmenler çathacatda gelin üzünü böylece galdırıp tanrıya yalvarır ki, düşmenlerden hilas olsun. Ele geçmesin el namusu tapdalanmasın. Söz gurtaran kimi gelin daşa dönür.

Gılnclardan gan daman düşmen atlıları garşılarında gelin evezine bir sal gayanın uçaldığını görüb don galırlar. Cilovlarını gemiren atlar ise ürkek ürkek kişneşirler. Atlılar bu mö'cizeden gorhub telesi arhaya gayıdırlar.

Beneniyar gendinin yahınlığındaki daş döşünde yükselen bu gaya hamile geline benzeyir. El söylemenlerine göre, o ganlı muharibelerin yadigarıdır. Ele adına da <Gelin Gayası> deyirler.

GELİN KAYASI

Bir gün düşmanlar gafilden hücum ederler. El obada kaç-kaça düşer. Adamlar kendilerini yitirip darmadağanık kalırlar. Halkın çok yiğitleri kırılır. Yırtıcı düşmanlar kocaları, karıları, körpeleri at ayakları altında ezerler. Bu kovalamacada bir gelin de gizlenmeye yer arar. Göz gezdirse de sığınacak yer bulamaz. Her yanda düşmanları görür. Başı açık ayakların yakınlıklarını dağlara taraf çevirir. Düşmanlar da onu görüp dalınca at yollarlar.

Gelin hamileymiş. Kendi de yaya giderek hangi yöne kaçacağını bilemezdi? Düşmanlar çatlamış topraklarda gelin yüzünü böylece kaldırıp Tanrı'ya yalvarır ki, düşmanlardan kurtulsun. Ele geçmesin namusu el altında çiğnenmesin. Sözü söylediği gibi gelin taşa döner.

Kılıçlardan kan dökülen düşman atlıları karşılarında gelinin yerini tutan bir sal kayanın uzaklaştığını görüp dona kalırlar. Kayışlarını kemiren atlar ise ürkek ürkek kişnerler. Atlılar bu mucizeden korkup tuzağa doğru yaklaşırlar. Beneniyar kentinin yakınlarındaki taşın ortasında yükselen bu kaya hamile geline benzer. Yabancıların söylemlerine göre, o kanlı savaşların yadigarıdır. Öylece adına da <Gelin Kayası> derler.

KKTC 1.1.14 SADRAZAMKÖY EFSANESİ

Kıbrıs, o zamanlar Venediklilerin elindeymiş ve halka işkence ederlermiş. Bu yüzden köye denetime geldikleri zaman halk onlardan korktukları için kadınlar ve çocuklar dağa saklanmak için çıkarlarmış. Bunlar içersinde bir yaşlı kadın, gelini ve çocuğu çok çok yüksekte olan bir mağaraya saklanırlarmış. Çocuk devamlı ağlarmış. Mağaranın yakınından geçen bir çalgıcı Rum ve Venedikli askerleri ağlama sesi duyar gibi olurlar. Rum kemancı bağıra bağıra onlara işaret vermek için şarkı söylemeye başlar. Şarkının anlamı çocuğu susturun yoksa sizi öldüreceklerdir. Çocuğu susturmaya çalışan yaşlı kadın ve annesi ne yaptılarsa çocuğu susturamazlar, sonunda çocuğu boğmaya çalışırlar. Fakat çocuğun annesi bunu yapamaz. O anda sesleri duyan Venedikliler mağaraya doğru gitmeye başlarlar. Mağaradaki yaşlı kadın ve gelini keşke taş olsaydık derler ve o anda taş kesilirler. Mağaraya gelen Venedikli askerler kimseyi bulamazlar.

1/2- BİTKİYE DÖNME İLE İLGİLİ EFSANELER

Оғуз ханын Күлтәкин адында көзәл бир гызы вармыш. Бу елә бир назәнин сәнәм имиш ки, күндүз күн кими, кечә ај кими аләмә ишыг салармыш, өзү дә икид бир гыз имиш. Гыз гошунун сәркәрдәси имиш.

Оғуз хан бир күн өз гызы илә кәлиб Арана чыхыр. Гошуна дејир:

— Гызлар, бура дүзәнкаһдыр, һеч јер көрүмүр, мән истәрдим ки, бурада бир тәпә олсун, онун башындан бүтүн өлкәләр көрүнсүн.

Һамы Оғуз хана баш әјиб кедир. Һәрә бир овуч торпаг кәтириб төкүр, дүздә бөјүк бир тәпә әмәлә кәлир. Оғуз хан гызы Күлтәкин илә тәпәни үстүнә чыхыб, дүнјаја тамаша етмәјә башлајыр. Иран паршаһы бу заман имарәтиндә отурубмуш. Бир дә көрүр ки, Аран торпагындан бир күн доғду, көзләри гамашмаға башлады. Падшаһ вәзир-вәкилдән әһвалаты сорушур. Дејирләр:

— О күн дејил, Оғуз ханын гызы Күлтәкиндир: күндүз күн кими, кечә ај кими аләмә ишыг салыр.

Падшаһ бармағыны дишләјиб дејир:

— О гызы кәрәк мән алам.

Гошун јығыб кәлир Арана.

Оғуз хан көрүр ки, тәпәни әтәјиндәки елчи дашынын үстүндә бир адам отуруб. Нөкәрни јоллајыр ки, билсин кимдир. Дејирләр Иран падшаһы Күлтәкинә елчи кәлиб. Күлтәкин буну ешитчәк гошунуну башына јығыр. Иран падшаһынын габағына чыхыб дејир:

— Мәнә елчи кәлән кимдир?

Иран падшаһы гошуну илә габаға чыхыр. Күлтәкин дејир:

— Мән һәлә нидијә гәдәр дава мејданында басылмамышам. Һансы икид мәнимлә вурушмада галиб кәлсә, мән онунам. Бу мејдан, бу да гылынч!

Күлтәкинлә Иран падшаһы арасында бөјүк бир дава олур. Күлтәкин Иран падшаһыны гова-гова апарыб Аразын о тајына кечирир. Сонра јорнуг, ган-тәрин ичиндә кери гајыдыр. Ахтарыр, ахтарыр, Оғуз хан отуран тәпәни тапа билмир. Ахырда кәлиб Бағрыганын тәпәсинә чыхыб отурур. Сачларыны ачыб дағашағы төкүр, атасыны јадына салыб ағлајыр. Күлтәкинин көз јашлары төкүлдүјү јердә бәнөвшә битир. О замандан о дағын ады Бағрыган галмышдыр. Чүнки орада ата дәрди чәкән Күлтәкинин бағры гана дөнүбдүр. Бәнөвшәләр дә һәмишә башларыны ашағы дикәрләр ки, көзләри Бағрыгана саташыб Күлтәкинин дәрдини јадларына салма-сынлар.

AZ. 1.2.1 GÜLTEKİN EFSANESİ

Oğuz hanın Gültekin adında güzel bir gızı varmış. Bu ele bir nazenin senem imiş ki, gündüz gün kimi, gece ay kimi aleme ışık salarmış. Özü de ıgıd bir gız imiş. Gız goşunun serkerdesi imiş.

Oğuzhan bi gün özgızı ile gelib Arana çıhır.

Goşuna deyir:

“Gızlar bura düzenkahdır heç yer körünmür, men isterdim ki, burada bir tepe olsun, onun başından bütün ölkeler körünsün.”

Hamı Oğuz hana baş eyib gedir. Here bir ovuç torpag getirib tökür, düzde büyük bir tepe emele kelir. Oğuz Han gızı Gültekin ile tepenin üstüne çıhıb, dünyaya tamaşa etmeye başlayır. İran parşahı bu zaman imaretinde oturubmuş bir de görür ki Aran toprağından bir gün dogdu, gözleri gamaşmaya başladı. Padşah vezir-vekillen ehvalatı soruşur deyirler.

O gün deyil Oğuz hanın gızı gültekindir: gündüz gün kimi, gece ay kimi aleme ışık salır.

Padşah barmağını dişleyib deyir:

“Goşun yıyıp gelir Arana.”

Oğuz han görür ki, tepenin eteyindeki elçi daşının üstünde bir adam oturub Nökerini yollayır ki, bilsin kimdir, deyirler İran padşahı Gültekine elçi gelib Gültekin bunu eşitcek goşununu başına yığır. İran padşahının gabağına deyir:

Mene elçi gelen kimdir?

İran padşahı goşunu ile gabağa çıhır. Gültekin deyir:

Men hele indiye geder dava meydanında basılmamışam. Hansı ıgıd benimle vuruşmada galib gelse men onunam. Bu meydan, bu da gılınç!

Gültekinle İran padşahı arasında büyük bir dava olur. Gültekin İran padşahını gova-gova aparıb arazın otayına keçirir. Sonra sonra yornug gan-terin içinde geri gayıdır. Ahtarır, ahtarır, Oğuz han oturan oturan tepeni tapa bilmir. Ahırda gelib Bağrığanın tepesine çıhıb oturur, saçlarını açıb dağaşağı tökbir, atasını yadına salıb ağlayır. Gültekinin göz yaşları töküldüğü yerde benövşe bitir. O zamandan o dağın adı bağrıgan galmışdır. Çünkü orada aga derdi çeken Gültekinin bağı gana dönübdür. Benövşeler de hemişe başlarını aşağı dikerler ki, gözleri bağrıgana sataşib Gültekinin derdini yadlarına salmasınlar.

GÜLTEKİN EFSANESİ

Oğuz Hanın Gültekin adında bir kızı varmış. Bu kız öyle bir cilveli dilbermiş ki, gece ay gibi gündüz güneş gibi etrafına ışık saçarmış. Özünde ordu komutanı imiş. Kız ordunun komutanı imiş.

Oğuzhan, birgün öz kızı ile gelip Arana çıkar.

Orduya derki;

Kızlar burası düz yerdir hiçbir yer görünmüyor, ben isterim ki burada bir tepe olsun, onun üstünden bütün ülkeler görünsün. Bütün insanlar Oğuzhan'a baş eğip gider, herkes bir avuç toprak getirip döker, düzlükte büyük bir tepe oluşur. Oğuzhan kızı Gültekin ile tepenin üstüne çıkıp, dünyayı seyretmeye başlar. İran Şahı bu zaman zarfında otururken birde görür ki, Aran toprağında bir gün doğdu. Gözleri kamaşmaya başladı. Padişah vezirlerine- vekillerine hadiseyi sordu diyorlar.

O gün değil Oğuzhan'ın kızı Gültekindir. Gece ay gibi gündüz gün gibi etrafa ışık saçar.

Padişah parmağını ısırıp diyor:

“Orduyu toplayıp gelin Arana”

Oğuzhan görür ki, tepenin eteğindeki Elçi Taşı'nın üstünde bir adam oturup Nökeini yollar ki, bilsin kimdir. Diyorlar, İran Padişahı'na Gültekin'e elçi gelir, Gültekin bunu işitince orduyu başına yıkar. İran Padişahı'nın yüzüne der:

“Bana elçi gelen kimdir?”

İran Padişahı ordusu ile karşılarına çıkar. Gültekin der ki:

“Ben hele şimdiye kadar dava meydanında basılmadım. Hangi yiğit benimle savaştığında galip gelirse ben onunum. Bu meydan, bu da kılıç!

Gültekinle, İran Padişahı arasında büyük bir savaş olur. Gültekin İran Padişahı'nı kova-kova kaçırıp arazinin ortasına getirir. Sonra sonra yorgun kan-ter içinde geri döner. Oğuzhan düşüne-düşüne oturduğu tepeyi bulamaz. Daha sonra gelip Bağrığanın tepesine çıkıp oturur, saçlarını açıp dağ aşağı dökerek, atasını aklına düşüp ağlar. Gülteki'nin gözyaşlarının döküldüğü yerde menekşe biter. O zamandan o dağın adı Bağrıgan kalmıştır. Çünkü orada baba hasreti çeken Gültekin'in bağı kana dönmüştür. Menekşeler de hemen başlarını aşağı indirirler ki, gözleri Bağrıgana sataşır Gültekin'in derdini akıllarına getirmesinler.

KKTC 1.2.2 YEĞENİM

Eski zamanların birinde çok yoksul bir aile varmış. Gece gündüz çalışırlar yine de kıt kanaat geçinirlermiş. Derken evin erkeğinin vadesi yetmiş. Çocuk yetim kalmış.

Anası geçincemelerini sağlamak için var gücüyle çalışmaya başlamış. Ağır işe dayanamayan kadın da çok geçmeden ölmüş. Oğlancık hem yetim hem de öksüz kalmış. Sahipsiz kalan oğlancığı yetiştiren şilleleyip tokatlamaya başlamış. Bir yandan da ona Yeğenim adını takmışlar. Yeğenim aşağıya Yeğenim yukarıya derler, işletirler, üzerinden de döverlermiş. Çocuk büyüyüp delikanlı olmuş. Verilen her işin üstesinden gelmiş. Kendisini boğaz tokluğuna işletmelerine üzülmezmiş. Ama tekmeleyip tokatlamaları çok gücüne gidermiş. Dayaklar canına tak etmiş.

Bir gün ellerini havaya açmış. Yalvarıp yakarmaya başlamış.

“Ulular ulusu büyük allahım, beni elalemin maskarası ettin. Alay edilmekten bıktım usandım. Yetsin artık bana öyle bir güç ver ki, beni ezip eleyenlerin hakkından geleyim” demiş.

Hacet kapıları açılmış. Duaları dilekleri kabul olmuş. İçini büyük bir güç kaplamış. Cesareti arttıkça artmış. Gözü kara birisi olmuş.

O günden sonra üzerine gelen herkesin hakkından gelmiş. Oyuncakları elden giden köyün gençleri buna çok öfkelenmişler. Birlik olmuşlar. Delikanlıyı öldürmeye karar vermişler. Yeğenim dedikleri delikanlı o gün Akarsu köyündeki bir tepede inekleri otlatırmış. Hışım Aüzerine gelenleri uzaktan görmüş. Gelenlere ses etmiş.

“Sakın ola üzerime gelmeyiniz. Gelirseniz hepinizi öldürürüm” demiş.

Gelenler söylenenlere aldırış etmemişler. Yeğenim yeniden bağırması:

“Sakın ola gelmeyiniz. Gelirseniz hepinizin sonu olur” demiş.

Birbirlerinden cesaret alan delikanlılar tepeye doğru daha hızlı koşmaya başlamışlar. Bir yandan da ağza alınmayacak sözler söylemişler, sövüp saymışlar. Bir koşuda tepenin yamacına ulaşmışlar.

Yeğenim dedikleri delikanlı: “Günah benden gitti,” demiş.

Çok iri bir kaya almış. Başının üzerine tutmuş.

Yine sormuş: “Kaçıp gidecek misiniz?”

Delikanlılar aşağıdan sövüp saymayı sürdürmüşler.

Yeğenim de başının üzerindeki kayayı var gücüyle delikanlıların üzerine savurmuş. Hepsi de bu koca kayanın altında kalmışlar. Kanları akıp ezilip elenmişler. Akan kanlar koca kayanın damarlarından girmiş kaya kıızıla bürünmüş. Zamanla kayanın üzerinde azgan bitkiler bitmiş. Azganlar kayanın emdiği kanla beslendiklerinden kırmızı, kahverengi renge bürünmüşler.

O günden sonra delikanlının öldüğü kayanın bulunduğu yere Kırmızı Taş anlamına gelen Goçcinorotso denmiş.

ГЫЗЫЛКҮЛ ВӘ БҮЛБҮЛ

Гәдим заманларда бир хан олур. Бунун да бир көзәл гызы. Гыза һәр јердән елчиләр кәлир, анчаг о, һеч кәсә кетмир. Чүнки көнлүнү бир касыб кәпчә вермишдир. Бу әһвалатдан хан хәбәр тутанда бәрк гәзәбләнир. Ачыгланыб ону бир варлы адама нишанландырыр.

Оғлан гызын нишанландығыны ешидиб гәмләнир. Кечә-күндүзү аһ-фәғанла кечирир. Бир күн араны хәлвәт едиб гызын көрүшүнә кәлир. Һәр ики севкили бир-биринә сармашыр. Ахыра гәдәр әһдә сәдиғ галачагларына анд ичирләр.

Арадан бир нечә күн кечир. Артыг тој күнүнә аз галыр. Гыз башга чыхыш јолу тапмыр. Өзүнү өлдүрмәк истәјир. Онун ачы көз јашлары да атасынын гәлбини јумшалда билмир. Кечәләрин бириндә үзүнү көјә тутуб таңрыја јалварыр ки, ај таңры, ја атамны гәлбинә инсаф кәтир, ја да мәни бу әзаблардан гуртар. Таңры гызын

јалварышларыны ешидир. Ону көзәл бир күлә чевирир. Атасыны исә тиканлара дөндәрир. Бу тиканлар күлүн будағына јапшырлар.

Сәһәр ачылыр. Нә ханы тапырлар, нә дә онун атасыны. Һәјәтдә исә индијәдәк һеч кимин көрмәдији хош әтирли, үзәриндә тиканлары олан күл колу көрүрләр. Бу хәбәр оғлана да чатыр. О, өзүнү хан евинә чатдырыб күлә тамаша едир. Ону әтриндән баша дүшүр ки, бу күл колу севкилисидир. Касыб оғлан да таңрыја јалварыр. Истәјир ки, о да күл колуна чеврилсин, бәлкә севкилисә илә говуша. Таңры исә ону Бүлбүл ады гуша чевирир. Гуш ганадланан ким өзүнү күл колунун үстүнә салыр. Онун башына доланыб гәмли-гәмли охумаға башлајыр. Бүлбүл нә гәдәр кола јахынлашырса, колдакы тиканлар ону күлә јахын бурахмамаға чалышыр. Тиканлар бүлбүлүн синәсини дешиб ганыны ахыдыр. Бу гызыл ган күл колуна төкүлүб онун рәнкини гызардыр. Дејирләр бүлбүлүн ганы илә гызардығына көрә һәммин күл колуна гызылкүл демишләр.

AZ. 1.2.3 GIZIL GÜL VE BÜLBÜL

Gedim zamanlarda bir han olur. Onunda bir güzel gızı. Gıza her yerden elçiler gelir. Ancag o, heç kese getmir. Çünkü könlünü bir kasıb gence vermişdir. Bu ehvalatdan han heber tutanda berk gezeblenir. Acıglanıb onu bir varlı adama nişanlandırır.

Oğlan gızın nişanlandığını eşidib gemlenir. Gece gündüzü ah feğanla keçirir. Bir gün aranı helvet edip gızın görüşüne gelir. Her iki sevgili birbirine sarmaşır. Ahıra geder ehde sadıg galacaklarına and içirler.

Aradan bir neçe gün keçir. Artıg toy gününe az galır. Gız başga çıhış yolu tapmır. Özünü öldürmek isteyir. Onun acı göz yaşları da atasının gelbini yumşalda bilmir. Gecelerin birinde üzünü göye tutub tanrıya yalvarır ki, ay tanrı, ya atamın gelbine insaf getir, ya da meni bu ezablardan gurtar. Tanrı gızın yalvarışlarını eşidir. Onu güzel bir güle çevirir. Atasını ise tikanlara dönderir. Bu tikanlar gülün budağına yapışır.

Seher açılır. Ne hanı tapırlar, ne de onun atasını. Heyette ise indiyedek heç kimin görmediyini hoş etirli, üzerinde tikanları olan kül kolu görürler, bu heber oğlana da çatır. O, özünü han evine çatdırıb güle tamaşa edir. Onun etrinden başa düşür ki, bu gül kolu sevkilisidir. Kasıb oğlan da tanrıya yalvarır. İsteyir ki, o da gül koluna çevrilsin, belki sevgilisi ile govuşa. Tanrı ise onu bülbül adlı guşa çevirir. Guş ganadlanan kim özünü gül kolunun üstüne salır. Onun başına dolanıb gemli-gemli ohumağa başlayır. Bülbül ne geder kola yahnlaşır,sa, koldaki tikanlar onu güle yahn burahmamağa çalışır. Tikanlar bülbülün sinisini deşib ganını ahıdır. Bu gızıl gan gül koluna tökülüb onun rengini gızardır. Deyirler bülbülün ganı ile gızardığına göre gül koluna gızılgül demişler.

KIZIL GÜL ve BÜLBÜL

Kadim zamanlarda bir Han vardır. Onunda güzel bir kızı. Kıza her yerden elçiler gelir. Ancak o, hiç kimseye gitmez. Çünkü gönlünü bir fakir gence vermiştir. Bu durumdan Han haberdar olunca hemen sinirlenir. Sinirlenip onu zengin bir adama nişanlar. Oğlan kızın nişanlandığını işitip kederlenir. Gece gündüz ah-fıganla geçirir. Bir gün aranı düşünüp, kızı görmeye gelir. Her iki sevgili birbirine sarılır. Sonsuza kadar birbirlerine sadık kalacaklarına yemin ederler.

Aradan nice zaman geçer. Artık düğün gününe az kalır. Kız başka çıkış yolu bulamaz. Kendini öldürmek ister. Onun acı sözleri de babasının kalbini yumuşatmaz. Gecelerin birinde yüzünü göklere tutarak Tanrı'ya yalvarır ki, ay Tanrı, ya atamın kalbini yumuşat, ya da beni bu sıkıntıdan kurtar. Tanrı kızın yalvarışlarını işitir. Onu güzel bir güle çevirir. Atasını ise dikenlere dönderir. Bu dikenler gülün dalına yapışır.

Seher açılır. Ne Hanı görürler, ne de onun babasını. Hayatta ise şimdiye dek hiç kimsenin görmediği hoş kokulu, üzerinde dikenler olan gül dalı görürler. Bu haber oğlana da duyulur. O, özünü han evine dönderip gülü seyre dalar. Onun kokusundan aklına gelir ki, bu gül kokulu sevgilisidir. Fakir oğlan da Tanrıya yalvarır. İster ki, o da gül dalına çevrilsin, belki sevgilisi ile kavuşur. Tanrı ise onu bülbül adlı kuşa çevirir. Kuş kanatlandığı zaman kendisi gül dalının üstüne konar. Onun başında dolanıp kederli-kederli okumaya başlar. Bülbül ne kadar dala yakınlaşırsa, koldaki dikenler onu güle yaklaştırmaz. Dikenler bülbülün sinisini deşip kanını akıtır. Bu kızıl kan gül dalına dökülüp onun rengini kızartır. Diyorlar ki, bülbülün kanı ile kızardığından gül dalına Kızıl Gül derler.

KKTC 1.2.4 KANLI KARANFİLLER

Kraliçe çıplak ayaklarına nalınlarını giydi. Mermer bir bedeni vardı. Çok güzeldi. Yeşil gözleri baykuşunkilere benzerdi.

Kuşları vardı. Kafeslerdeydi. Hepsi de yırtıcıydılar. İnsanlardan çok kuşları severdi. Zaman zaman kafeslerin kapılarını açardı. Salıverilen kuşların çıkardığı sesler onun neşesine neşe katardı. Kraliçe saraydaki tüm cariyeleri kıskanırdı. Bu yüzden kuşlarına bekçilik yaptırırdı. Sarayda olan biteni anında öğrenirdi. En fazla da başnedimeyi kıskanırdı. Baykuşu başnedimenin ardından çok kez göndermişti ama başnedime kumda yürü ama arkasında iz bırakmazdı. Öfkesi günden güne daha artmıştı. Onu öldürtmeden bir türlü rahat edemeyecekti. Yalnızca kuşlarıyla yetinmez, fallarda açtırırdı. Bir gün soyundu silkindi. Çayrıların üzerine yattı. Güneşlenirken fenalaştı. Baykuşları kaleye haber vermek için çılgık çılgık yüzbirevlere gittiler. Kralla baş nedime bu an kaleden girneye yeni açılan dehlizde birlikteydiler. Korkunç çılgıklarla irkildiler. Dışarı fırladılar. Çevresindekilere olan biteni sordular.

“Kraliçe baygınlık geçirdi. Galiba intihara yeltendi” dediler.

Kral yatak odasına girdiğinde kraliçeyi yatakta bir demet karanfil gibi yatıyor buldu. Kraliçenin bu baygınlığın, yorgunluğundan kurtulup kendine gelmesi için günler aylar geçti. Oysa kral olanları çoktan unutmuştu. Yeni aşklar yeni nedimler peşindeydi. Bir ara bıktığı başnedimeyi Yüzbirevler Kalesi’nden uzaklaştırmayı bile düşündü. Yine de onunla güçlü bağlarının olduğunu anladı. Kraliçeden ayrılabilirdi ama başnedimededen asla. Başnedime yaş aldıkça güzelleşiyor, ateşleniyordu.

Öte yandan kraliçe iyileşince yırtıcı kuşlarının sayısını arttırdı. Kuşlarını aç bırakır ve onların daha yırtıcı olmalarını sağladı. İçindeki öç dalgası günden güne kabarıyordu.

Ay aydınlık bir geceydi, yatağına yatmadı. Kuşları üç gündür açtı. O akşam kafasındakileri gerçekleştirmeye karar verdi. Biricik kralını cariyelerle tutsaklarla paylaşamazdı. Hele tacını bunlardan hiç birine bırakamazdı. En çok güvendiği topal güvercindi. Sadıktı, sevimliydi, buyruklara uyardı. Getirdiği her haberden sonra

avuçlarını altınla doldurdu. Topal olmasına topaldı ama çekiciliği ile erkeklerin yüreklerini hoplatırdı. Bu cariyesi ötekilerden farklıydı. Kralın başnedimesiyle yine dehlizde olduğunu ondan öğrendi. Haberle kraliçe sarsıldı, kini arttı. Topal güvercin kralieyle konuşmaya başladı.

“Günah işleyeceksin, Kralımıza yazık olur. Baş nedimeyi temizleyelim.”

“Hepinizin son gecesi”

Topal güvercin kraliçenin boynuna sarıldı. Ateşli, ateşli öptü, saçlarını okşadı.

“Yoksa sen erkek misin?”

“Hayır, kadınıam”

“Sen nasıl pyorsun yle?”

“Bir pşle erkekleri kendime bağlayabilirim. Bu benim yeteneğimdir.”

Kraliçe bir daha baktı sonra aksayan ayağıyla seke seke uzaklaştı.

Ay aydınlıktı. Kralla başnedime yine sarnıca gidiyordu. Kraliçe pencereden onları izledi. Kral sarnıca gidiyordu. Kraliçe pencereden onları izledi. Kral sarnıca varınca önce başnedimeyi soydu. Sonra da kendi soyundu. Birlikte sulara daldılar. Onları izleyen kraliçe kıskançlık krizleri geçiriyordu, ıldırımıştı.

Kafeslerin kapılarını birer birer açtı. Kuşlar sarnıca doğru yıldırım hızıyla uçmaya başladılar. ığlıklar koptu. Kralla başnedime savunmasızdılar. ığlıkları işiten nöbetçiler koşuşup geldiler ama kuşlara karşı koyamadılar. Kuşlar kraldan ve başnedimeden kopardıkları etlerle karınlarını doyuruyorlardı. Kuşlar sonunda kafeslerine döndüler.

Topal güvercin onları gördü. Sonra Kraliçe penceresi denen yere geldi. Kraliçenin karşısında taş kesilmiş gibi durdu.

“Heşey tamam mı?” dedi Kraliçe.

“Yaşayan yok her ikisi de öldü. Buyruklarınızı bekliyoruz.”

“Bu dünyada ölecek olanlar yalnız onlar değil, şimdi sıra bende”

Topal güvercin Kraliçenin saçlarından kollarından tuttuysada olmadı. Kraliçe, kendisini boşluğa bıraktı. Kayalara çarpa çarpa yüzlerce metre yukarıdan aşığıya düştü. Kraliçenin atladığı bu pencereye halk o günden sonra Kraliçe Penceresi dedi.

Bu olaydan sonra kraliçenin düşerken kayalara çarptığı kayaların üzerinde beyazlı, kırmızılı dört yapraklı karanfiller bitti. Yaz kış tükenmeyen kırmızı karanfiller lmszlklerini sürdürdüler. Karanfillerin kırmızılıkları, kraliçenin kanının renginden geldiği söylenmektedir. Kayalar zerindeki yabani karanfiller günümüzde de bitip çiçeklerini açmaktadırlar.

1/3- PINARA DÖNME İLE İLGİLİ EFSANELER

ИСКЭНДЭР ВЭ ХЫЗЫР ПЕЈГЭМБЭР

Күнлэрин бир күнү алэмин һөкмдары Искэндэр гошуну илэ бэрабэр дирилик сујунун далынча зүлмэт дүнјасына јол алып. Бу сәфэр чох чәкир. Гошун мин әзаб-әзијјәтә дүчар олса да, Искэндэр гајытмағы ағлына белә кәтирмир.

Јолда нурани бир киши дә оилара гошулур. Аз вахт-да бу киши Искэндәрин хошуна кәлир. Јанына чағыртдырыб сорушур:

— А киши, бир де көрүм, сән кимсән, адын нәдир, јолун һајанадыр?

Нурани киши дејир:

— Еј бөјүк Искэндэр, мәним адым Хызырдыр. Өзүм дә гоча бир кишијәм. Чох өмүр сүрмүшәм. Инди дә јорулмушам. Истәјирәм зүлмәтә кедиб дирилик сујундан ичим. Балкә о су гочалығыма бир әлач едә.

Искэндэр деди:

— Мән дә зүлмәтә кедирәм. Дејирләр дирилик сују адама чаванлыг кәтирир, өлүмсүзлүк верир. Көрүрәм јолумуз бирдир, һәм дә сән чох хошума кәлирсән. Гочагсан. Кәл мин атыма, габагда кет ахтар, әкәр зүлмәт сујуну тапсан, мәни көзләрсән, кәләндә нишан верәрсән.

Хызыр Искэндәрин атына миниб зүлмәтә тәрәф чапды. О, зүлмәтдә хејли долашандан сонра, ахтардығы булагы тапыб дојунча ичди, өлүмсүзлүк газанды. Булагын јанында әјләшиб Искэндәри көзләмәјә башлады ки, әһдинә вәфа едиб, булагы она да нишан версин. Хызыр елә јеничә әјләшмишди ки, көрдү ләлә көчүб јурду галыб. Нә булаг? Булаг һардадыр? Неч изи-тозу да јохдур. О саат бармағыны дишләди. Билди ки, дирилик сујундан ичмәк Искэндәрә гисмәт дејилмиш.

Хызыр пејгәмбәр билмәди нә етсин. Искэндәр кәләндә она нә десин. Нечә инадырсын ки, булаг јох олуб. Хызыр утандығындан гејбә чәкилди. Бир даһа Искэндәрин көзүнә көрүнмәди.

AZ. 1.3.1. İSGENDER ve HIZIR PEYGEMBER

Günlerin bir günü alemin hökmdarı İsgender goşunu ile beraber dirilik suyunun dalınca zulmet dünyasına yol alır. Bu sefer çoh çekir. Goşun min ezab eziyyete düçar olsa da, İsgender gayıtmağı ağılına bele getirmir.

Yolda nurani bir kişi de onlara goşulur. Az vahtda bu kişi İsgenderin hoşuna gelir. Yanına çağırtırıp soruşur: “A kişi, bir de görüm, sen kimsen, adın nedir, yolun hayanadır?”

Nurani kişi deyir:

“Ey böyük isgender, benim adım Hızırdır. Özüm de goca bir kişiyem. Çok ömür sürmüşem, indi de yorulmuşam. İsteyirem zülmete gedip dirilik suyundan içim. Bekle o su gocalığıma bir elaç ede.

İsgender dedi:

“Men de zülmete gedirem. Deyirler dirilik suyu adama cavanlıg getirir, ölümsüzlük verir. Görürem yolumuz birdir, hem de sen çoh hoşuma gelirsən. Gocagsan. Gel min atıma gabagdan get ahtar, eğer zulmet suyunu tapsan, meni gözlərsən, gelende nişan verərsən.”

Hızır İsgenderin atına minib zülmete teref çandı. O zülmetde heyli dolaşandan sonra ahtardığı bulağı tapıb doyunca içdi. Ölümsüzlük gazandı. Bulağın yanında eyleşib İsgenderin göstermeye başladı ki, ehline vefa edip, bulağı ona da nişan versin. Hızır ele yenice eyleşmişdi ki, gördü lele göçüb yurdu galıb. Ne bulag? Bulag hardadır? Heç izi-tozu da yohdur. O saat barmağını dişledi. Bildi ki, dirilik suyundan içmek İsgendere gismet deyilmiş.

Hızır peygamber bilmedi ne etsin. İsgender gelen de ne desin. Nece inadırsın ki, bulag yoh olub. Hızır utandığından geybe çekildi. Bir daha İsgenderin gözüne görünmedi.

İSKENDER ve HIZIR PEYGAMBER

Günlerin bir günü alemin hükümdarı, İskender ordusu ile beraber hayat suyunun devamında zulmet dünyasına yol alır. Bu sefer çok çeker. Ordu bin azaba, eziyete uğrasa da, İskender vazgeçmeyi aklına bile getirmez.

Yolda nurani bir kişide onlara katılır. Az zamanda bu kişi İskender’in hoşuna gider. Yanına çağırıp sorar:

“Ey kişi hele bir söylede dinleyim seni, sen kimsin, adın nedir, yolun hangi yanadır.”

Nurani kişi der:

Ey büyük İskender benim adım Hızır'dır. Kendim büyük(yaşlı) bir kişiyim. Çok ömür sürdüm, şimdi de yoruldum. İstiyorum ki gideyim hayat suyundan içeyim. Belki o su kocalığıma bir ilaç olur.

İskender dedi:

Bende giderim. Diyorlar ki o su insana kuvvet verir, ölümsüzlük verir. Görüyorum ki yolumuz birdir. Hem sende çok hoşuma gidiyorsun. Büyüksün. Gel bin atıma yüzünü bana çevir. Eğer karanlık yerdeki suyu görürsen, beni gözetirsin ve bana işaret verirsin.

Hızır İskender'in atına binip karanlıkta salındı. O hayli dolaştıktan sonra karanlıkta pınarı bulup doyana kadar içti. Ölümsüzlük kazandı. Pınarın yanında iyileşip İskenderi göstermeye başladı ki, ahbine vefa edip pınarı ona işaret etsin. Hızır henüz iyileşmişti ki, büyük yer kaybolmuş yeri kalmıştı. Pınar nerede? Pınar ne yandadır? Hiç izi-tozu kalmamıştır. O saat parmağını ısırды. Anladı ki hayat suyundan içmek İskendere kismet değilmiş. Hızır Peygamber ne yapacağını bilemedi. İskender geldiğinde ne desin. Nasıl inandırısın pınarın yok olduğunu? Hızır utandığından gayba çekildi(kayboldu) bir daha da İskender'in gözüne görünmedi.

KKTC 1.3.2. APOSTOLOS ANDREAS

Apostolos Andreas manasırının bulunduğu yer Karpaz yarımadasının en uç noktasındadır. Buraya Rumlar manastır yapmış olmasına karşın Kıbrıslı Türkler de kutlu bir yer olarak görmekteirler. Kıbrıs'a yapılan Arap akınları sırasında şehit olanlar arasında ermiş kişiler de vardı. Bunlardan biri de sözünü ettiğimiz yerde şehit olan Hoca Aziz'di. Adak yerinin Hz. İlyas'a ait olduğuna inananlar da vardır. Rumların inancına göreysen Apostos Andreas'ta yatan kişi Bethşaydalı bir balıklıdır ve Andreas'tır. Önceleri vaftizci Yahya'nın müridiyken daha sonra İsa Aleyhisselamın çağrısı üzerine havarilerden biri olmuştur.

Şehit düşen ermiş kişi hem Türklerin hem de Rumların düşlerine girmiş. Bu adak yerine Türkler kayıtsız kalmışlardır. Rumlarsa hemen bir mezar ve adak yeri yapmışlardır. Rumlar bunlarla da yetinememişler. Yapıları yıldan yıla genişleterek manastır külliyesine dönüştürmüşlerdir. Halk inancına göre buradaki yatır adak adayların dileklerini gerçekleştirmekte, dertlerine derman bulmaktadır.

Yine bir söylenceye göre Karpaz Bölgesinde gözleri kör olan bir kişi manastırın kaynağından gözlerini yıkayınca yeniden nura kavuşmuş. Bir başka kişi kötürüm olan ayağını aynı suyla yıkayınca sağlığına kavuşmuş. Emeklemekten kurtulmuş. Koşmaya bile başlamış. Anlatılan örnekler uzayıp gider. İşte bu yüzden dileğinin, isteğinin gerçekleşmesini isteyen, derdine derman arayan Türkler ve Rumlar Apostolos Andreas ziyaretlerini sürdürmektedirler. Kıbrıs Türkü Apostolos Andreas'a yapılan yolculuğa, ziyarete gitmek olarak adlandırmaktadırlar.

ЈАҒМУР ДАШЫ

Улу чагларда Гошгар дагынын этрафында јашајан ел-оба адамлары елэ бил танрынын гезэбинэ кэлмишди-

лар. Күнэш бу еллэрин башынын үстүндэн эл чэкмэјиб бир учдан од-алов төкүрдү. Бүркүдэн от-элэф гарсыјыб тэрк олмушду. Экинэчэк-бичинэчэклер дә јанмаг үзрә иди. Көјүн үзү чохданды ки, бир элчим булуд үзүнэ һасрәт галмышды. Ёјванлар гачыб өзлэрини кәлкәлик-ләрә версәләр дә, диллэрини бир гарыш чыхартмышдылар. Чајлар гурујуб чадар-чадар олмушду. Дәрд башдан ашмыш, элач дејән тапылмырды.

Иши белә көрән ел ағсаггаллары бир јерә топлашыб мәсләһәт-мәшвәрәт етмәјә башладылар. Һәрә бир сөз деди. Кими деди, чај башында гурбанлар кәсәк, кими деди, једди гапыја нәзир-нијаз пајлајаг, кими деди уча дағ башына галхыб танрылара эл узадаг. Һәр ағыздан бир сәда ешидилди. Амма бир гәрара кәлэ билмәдиләр. Бу вахт бир нурани ағсаггал ирәли јеријиб деди:

— Кәрәк ајагдан ити, бәдәндән дөзүмлү бир чаван Дәли Гошгара чыхыб онун башындан Јағмур дашы кәтирсин. Гошгар танрылара јахындыр. Оранын дашы бизим голумуздан тутар. Даш кәлсин, сонрасы асандыр.

Өзүнә күвәнән бир икиди Гошгара јола салдылар. Икид дан гызаранда «ја мәдәд» — дејиб Гошгар јухары јол алды. Кетһакет, кәлиб дағын зирвәсинә чатды. Чох ахтардыгдан сонра бир көј даш тапды. Көрдү ки, бу даш ағсаггалын дедији эләмәтләрлә тамам дүз кәлир. Севинчәк ону көтүрүб гојнуунда кизләди. Ахшамы Гошгарын башында, танрылар мәскәни олан бу јердә кечәләјиб сүһ јенә јол алды. Гајыдыб дашы ағсаггала верди. Ағсаггал анасынын илки олан бир оғлан ушағы тапдырды. Өјрәтди ки, дашы гызмар очаға салсын. О, мөһкәмчә гызарандан сонра көтүрүб суја салсын вә десин:

Көј дашы, таиры дашы,
Танрым версин јағышы.

Ушаг ағсаггалын дедији кими еләди. Вахт кечди, ахшама јахын бирдән-бирә һава гарышды. Нарданса топа-

топа булудлар пејда олуб һәсрәтлиләр кими көјлә гу-
чаглашды. Бу көрүшдән вәчдә кәлән илдырымлар шаг-
гылты илә шығымаға башлады. Бир лејсан јағды ки, Јер
үзү суја гәрг олду. Дағдан үзүашағы ахан сел гурумуш
чајлары чана кәтирди. Јер-јурд судан дојдум дејинчә
ичди.

Дејирләр «Јағмур дашы»ны кизләдиб узун мүддәт
сахладылар. Јағыш јағмајанда она әл узадардылар. Аф-
саггал өләндән сонра «Јағмур дашы» да унудулду, нечә
итдијиндән кимсә хәбәр тутмады.

AZ. 1.3.3. YAĞMUR DAŞI

Ulu çağlarda goşgar dağının etrafında yaşayan el-oba adamları ela bil tanrının gezebine gelmişdiler. Güneş bu ellerin başının üstünden el çekmeyib bir ucdan od-alov töküdü. Bürküden ot-elef garşıyib terk olmuşdu. Ekinecek- biçinecekler de yanmag üzre idi. Göyün üzü çohlandı ki, bir elçim bulud üzünә hesret galmışdı. Heyvanlar garib özlerini gölgeliglere verseler de dillerini bir gariş çıhartmışdılar. Çaylar guruyub çadar-çadar olmuşdu. Derd başdan aşmış, elaç deyen tapılmırdı.

İşi bele gören el ağsağğalları bir yere toplaşib meslehet-meşveret etmeye başladılar. Here bir söz dedi. Kimi dedi, çay başında gurbanlar geser. Kimi dedi, yeddi gapıya nezir-niyaz paylayag, kimi dedi ucadağ başına galhıb tanrılara el uzadag. Her ağızdan bir seda eşidildi. Amma bir garara gele bilmediler. Bu vaht bir nurani agsaggal ireli yeriyib dedi:

Gereg ayagdan iri, bedenden dözümlü bir çavan deli goşgara çıhıb onun başından yağmur daşı getirsin. Goşgar tanrılara yahındır. Oranın daşı bizim golumuzdan tutar. Daş gelsin sonrası asandır.

Özüne güvenen bir ikidi goşgara yola saldılar. İkid dan gizaranda <<ya meded>> --- deyib goşgar yuharı yol aldı. Gethaget, gelib dağın zirvesine yatdı. Çoh ahtardıgdan sonra bir göy daş tapdı. Gördü ki, bu daş ağsaggalın dediği elametlerde tamam düzgelir. Sevincek onu götürüb goynunda gizledi. Ahşamı goşgarın başında, tanrılar meskeni olan bu yerde geceleyib sübh yene yol aldı. Gayıdıb daşı ağsaggalla verdi. Ağsaggal anasının ilki olan bir uğlan uşağı tapdırdı. Öyretti ki, daşı gızmar ocağa salsın. O, möhkemce gizarandan sonra götürüb suya salsın ve desin:

Göy daşı, tanrı daşı

Tanrım versin yağışı

Uşak ağsaggalın dediği kişieledi. vaht geçdi, ahşama yakın birden bire hava garişdi. Hardansa topatana buludlar peyda olub hasretliler kimi göyle gucaglaşdı. Bu görüşden vecde gelen ıldırımlar şaggıltı ile şığımağa başladı. Bir leysan yağdı ki, yer üzü suya garg oldu. Dağdan üzüaşağı ahan sel gurumuş çayları caha getirdi. Yer-yurd cihan doydum deyincede içdi.

Deyirler <<yağmur daşı>> nı gizledib uzun müddet şahlandılar. Yağış yağmayanda ona el uzadardılar. Ağsaggal ölenden sonra <<yağmur daşı>> da unuldu, heca itdiğinden kimse heber tutmadı.

YAĞMUR TAŞI

Ulu çağlarda Goşgar Dağı'nın etrafında yaşayan el-oba adamları tanrının öyle bir gazabına gelmişlerdi... Güneş bu ellerin başının üstünden el çekmeyip bir uçtan ateş-alev döküyordu. Havadan ot-elef karışıp terk olmuşdu. Ekilecek- biçilecekler de yanmak üzereydi. Göğün yüzü çoğaldı ki, bir tutam bulut yüzüne hasret kalmışdı. Hayvanlar garip, kendilerini gölgeliklere verseler de dillerini bir karış çıkartmışlardı. Çaylar kuruyup çatır-çatır olmuşdu. Derd baştan aşmış, ilaç diye bir şey bulunamıyordu.

İşi böyle gören aksakallılar (dervişler) bir yere toplanıp tavsiye almaya-müzakare etmeye başladılar. Hepsi bir söz dedi. Kimi dedi, çay başında kurbanlar keselim. Kimi dedi, yedi kapıya adak-dua bağlayalım, kimi dedi yücedağ başına kalkıp tanrılara el uzatalım. Her ağızdan bir seda işitildi. Ama bir karara varamadılar. Bu vakit bir nurani aksakallı ileri yürüyüp dedi:

“Gerek ayakdan iri, bedenden sabırlı bir cesur deli Goşgara çıkıp onun başından yağmur taşı getirsin. Goşgar Tanrılara yakındır. Oranın taşı bizim kolumuzdan tutar. Taş gelsin sonrası kolaydır.”

Kendine güvenen bir iki kişi Goşgara yola çıktılar. Yiğit tan kızardığında <<ya meded>> --- diyerek Goşgar yuharı yol aldı. Gide gide, gelib dağın zirvesine yattı. Çok aradıktan sonra bir köy taş buldu. Gördü ki, bu taş aksakallın dediği alametleri tamamen taşır. Sevinerek onu götürüp koynunda gizledi. Akşamı Gosgarın başında, Tanrılar meskeni olan bu yerde geceleyip seher vakti yol aldı. Dönüp taşı aksakala verdi. Aksakal anasının ilki olan bir oğlan uşağı buldu. Öğretti ki, taşı kızgın ocağa salsın. O, dayanıklı kızardıktan sonra götürüp suya salsın ve desin:

Köy taşı, Tanrı taşı

Tanrım versin yağışı

Uşak aksakalın dediği kişieledi. Zaman geçti, akşama yakın birdenbire hava karıştı. Ateştense top atana bulutlar peyda olup hasretliler gibi köyle kucaklaştı. Bu görüşten aşka gelen yıldırımlar şakırtı ile ışımaya başladı. Bir sağanak yağmuru yağdı

ki, yer yüzü suya gark oldu. Dağdan yüzü aşağı akan sel kurumuş çayları cana getirdi. Yer-yurt cihan doydum deyince kadar içti.

Derler <<yağmur daşı>> nı gizleyip uzun müddet şahlandılar. Yağış yağmadığında ona el uzatırlardı. Aksakal öldükten sonra <<yağmur daşı>> da unutuldu, nereye gitdiğinden kimse haber alamadı.

KKTC 1.3.4. KORONİ TEPEŚİNDEKİ PINAR

Koroni tepesini binlerce davarına mesken tutmuş İliya adlı bir çoban vardı. Günlerden bir gün bir papaz tepeye çıkar. İliya'nın yaşadığı mağaranın önüne varır. Selamlaşırlar. Çoban sorar. Başlarlar konuşmaya.

“Hayırdır baba?”

“Bu tepeyi çok sevdim. Senin mi buralar?”

“Benimdir baba.”

“Böyle dağ başında yalnız yaşamak olur mu? Gel seninle arkadaş olalım.”

“Olalım olmasına da nereden geliş, nereye gidiş baba?”

“Çok uzaklardan geldim. Gözüme bu tepe ilişti. Yanına yaklaştım. Kuşları cıvıl cıvıl öter. Güneşi, havası güzel. Ayrıca yüksek de. Tanrı'ya daha yakın. İzin ver de buraya bir kilise yaptırayım. Kilise yükseldiğinde tepen daha da güzelleşecek. Sen de her zaman Tanrı'ya daha yakın olacaksın. Betin bereketin artacak. Davarların daha çok süt verecekler. Yavruları çoğalacak. Smye oğlum, ister misin arkadaş olalım?”

“Bu tepe baştan aşağı benimdir. Elbet senin yapacağın kiliseye de yer vardır. Madem ki Tanrı böyle buyurdu...”

“Sağol oğlum.”

Papaz çobanın yanından ayrılmış. Gitmiş yapıcı ustalarını almış, gelmiş. Kilisenin planı yere çizilmiş. Zaman yitirmeden yapım hazırlıkları başlamış.

Usta başı:

“Harcı yapmak için su gerekir, su yok mu baba?”

Papaz diz çökmüş. Başlamış Tanrı'ya yakarmaya.

“Ey büyük Tanrım, sana daha yakın olmak için bu tepeye bir kilise yapacağız. Bize su gönder, su su diye yakarıp duaya başlamış.

Söylenenleri duyan çoban:

“Bu tepede su yoktur baba.”

“Peki, yapıcı ustası harcı nasıl yapacak?”

“Üzülme baba. Benim davarım ne güne durur. Her gün davarımı sağarım. Harcı sütle yoğurursunuz.”

Bu sözden sonra davar sağılıp harç yapılmaya başlanmış. Bir gün çoban davarını sağmaya gecikmiş. Duvarın üzerinde harç bekleyen yapıcı ustasının canı sıkılmış. Sağına soluna bakınmış. Beklemiş, beklemiş. Ne gelen varmış ne de giden. Sabrı tükenen yapıcı söylenmeye başlamış. Tanrı’ya yakınarak şöyle demiş:

“Ey ulu Tanrım! Sütle yoğrulan harç sağlam olur mu? Böyle harçla sana layık ev yapılır mı? Bu kilise yıkılırsa senin büyüklüğüne benim de yapıcı ustalığıma gölge düşmez mi?” demiş.

Elindeki malayı öfkeyle savurmuş. Malanın düştüğü yerden bir pınar açılmış. Suları şarıl şurul akmaya başlamış.

Papaz olanları hayrette ağzı açık izlemiş. Kendi kendine “Bu pınarın açılmasına sebep çobandır. Eğer erken gelseydi bu pınarın gözü kapalı kalacaktı. Öyleyse kilisenin adı İliyafodez olsun, demiş. Öyle de olmuş.

1/4- DOĞA OLAYLARINA DÖNME İLE İLGİLİ EFSANELER

Күнләрин бириндә Иран шаһы Нурәддин шаһ бөјүк бир орду илә Бакыја һүчум едир. Чамаат Гүлзүм¹ дәннinin саһиллиндәки мүгәддәс атәшкәдәјә топлашырлар. Мүһасирә отуз күн давам едир. Бу мүддәт әрзиндә Атәшкәдә бүтүн мәрасимләри, ајинләри јеринә јетирир ки, бәлкә мүгәддәс одлар рәһмә кәлиб оилара көмәк еләсин.

Нурәддин шаһ шәһәрин тәслим олунмасыны тәләб едир. Шәһәр сон күнләрини јашајыр. Әһали чана дојуб баш мө'бид Јәғирванын јанына кәләрәк бир чарә тап-

мағы, јол көстәрмәји тәләб едир. Јәғирван сусур. О, дүз дохсан күндүр ки, ибадәтдәдир. Мүгәддәс одлара јалварыб, онлардан көмәк истәјир. Дохсанынчы күн бирдән-бирә Јәғирванын үзү күлүр. Һамы севинир. Улу Һүрмүзд Јәғирвана иә исә демишдир. Јәғирван ибадәтдән ајрылараг үзүнү чамаата тутуб дејир:

— Еј улу Һүрмүздүн мө'мин бәндәләри! Кедин, өз ишиниздә олун! Сабаһ Нурәддин шаһ өләчәк.

— Нечә? — дејә чамаат сорушур. — Ону ким өлдүрәчәк?

— Ону мө'сум, күнаһсыз Одлар гызы өлдүрәчәкдир. Бизим атәшкәдәмиз бу күнә гәдәр анчаг мүгәддәс одлар мө'бади иди. Сабаһдан исә о һәммин көзәл, мө'сум бакирә гызын ады илә бакирәлик галасы, Гыз галасы олачагдыр.

Јәғирван сөзүнү гуртаран кими јанан одларын ичиндән, фәчрин бүтүн көзәллијини өзүндә топламыш, од рәнкли сачлары алов кими јанан Одлар гызы галхыр. О, әлиндә одлу гылынч, Јәғирвана јахынлашыр. Јәғирван үзүнү она тутараг дејир:

— Сәни улу Һүрмүзд бизә көндәриб. Сән кәрәк бизим мүгәддәс шәһәримизи, сөнмәз одлар мө'бадини, өз халгыны дүшмәндән мүдафиә едәсэн!

Одлар гызы данышмыр. О, башыны галдырыб јанан одлара, гаршыда дајанмыш чамаата бахыр, һеч бир сөз демәдән ағыр аддымларла Нурәддин шаһын игамәткаһына тәрәф јолланыр.

Нурәддин шаһ Одлар гызынын бу гејри-ади көзәллијинә һејран олур:

— Көзәл гыз! Де көрүм кимсән? Нәчисән? Бураја нә үчүн кәлибсән? — дејә сорушур.

Одлар гызы сусур. Лакин бахышларындан көрүнүр ки, о, сон дәрәчә көзәл олан Нурәддин шаһа ашиг ол-

мушдур. Нурэддин шаһ да ону севмәјә башлајыр:

— Көзәл гыз, ач сиррини мәнә де! Бу көзәллик ки, сәндә вар, мән сәнин һеч бир арзуна гаршы дураммарам.

Гыз нәзәрләрини галдырыб Нурэддин шаһа бахыр, дејир:

— Бөјүк һөкмдар! Мәним арзум, истәјим будур ки, сән ордуңу көтүрүб бу јерләрдән узаглашасан!

Нурэддин шаһ гәзәбләнир:

— Сән нә данышырсан? Мән дохсан күндүр шәһәри, мұһасирәдә сахлајырам. Бакыны алыб јенидән Ирана гајтармаг үчүн анд ичмишәм.

Гыз чох сакит һалда дејир:

— Мән дә анд ичмишәм. Сиз тәләб етдиниз, мән дә арзуму сизә дедим. Инди өзүнүз биләрсиниз.

Нурэддин шаһ нә гәдәр чалышырса, гыз артыг бир кәлмә дә данышмыр. Кечә дүшүр. Һамы јатыр. Шаһы да јуху тутур. Гыз галхыр, узаглара, анчаг түстүсү көрүнәи атәшкәдәјә бахыр, әлиндәки одлу гылынчы Нурэддин шаһын богазына санчыр. Гүлзум дәнизи дәһшәтлә далғаланыр. Ләпәләр шаһә галхыр. Гыз Нурэддин шаһы өлдүрүб јох олур.

Сәһәр тездән гыз атәшкәдәјә кәлир. О, бүтүн ган ичиндәдир, Нурэддин шаһын ганы онун синәсинә төкүлүб лахталанмыш, гурумушдур. Баш мә'бид Јәғирван ону бу һалда көрүнчә севинир:

— Биз хилас олдуг, — дејир.

Гыз јанан одлара јахынлашыр, бахыр, бахыр, нәһәјәт башыны галдырыб дејир:

— Мән өз борчуму јеринә јетирдим. Өз јурдуму, өз атәшкәдәми хилас етдим. Сизин јолунузда һамыдан чох севдијим бир адамы өлдүрдүм... Инди мәним атәшкәдәмин једди рәнк верән одлары сәрбәст јаначагдыр. Буну мән сизин үчүн еләдим. Өзүм үчүнсә анчаг буну едә биләрәм, — дејә о, гылынчы өз үрәјинә санчыр, севмиш

34

олдугу Нурэддин шаһын онун синәсинә төкүлүб гурумуш ганыны јалајыб өлүр.

Гүлзум дәнизи далғаланараг чошур. Атәшкәдәнин одлары сөнүр. Једди күн, једди кечә нә дәниз сакитләшәр, нә дә атәшкәдәнин одлары јаныр. Каһ хәзри, каһ да килавар әсир. Елә бил ки, Одлар гызынын өлүмү Одлар аллаһыны гәзәбләндирмишди. Јалныз једди күндән соира шәһәрин једди фәрсәнклијиндә балача бир ишыг көрүнүр. Бу ишыг бөјүјәрәк једди рәнкли аловла јанан јени Сураханы атәшкәдәсинә чеврилир. Одлар гызынын өзүнү өлдүрмүш олдуғу көһнә мә'бәдкаһ исә онун ады илә Гыз галасы адланыр.

Günlerin birinde iran şahı Nureddin Şah büyük bir ordu ile bakıya hücum edir. Camaat gülzum denizinin sahilindeki muggeddes ataşgedeye topraşırlar. Muhasire otuz gün devam edir. Bu müddet erzinde Ateşgede bütün merasimleri ayinleri yerine yetirir ki, bekle muggeddes odlar rehme gelib onlara kömek elesin.

Nureddin şah şehrin teslim olunmasını tele bedir. Şehir son günlerini yaşayır. Ehali cana doyub baş mö'bid yeğirvanın yanına gelerek bir çare tapmağı, yol göstermeyi telebedir. Yeğirvan susur. O, düz dohşan gündür ki, ibadetdedir. Muggeddes odlara yalvarıb, onlardan kömek isteyir. Dohsanıncı gün birden bire yeğirvanın üzü gülür. Hamı sevinir. Ulu hürmüzd yeğirvana ne ise demişdir. Yeğirvan ibadetden ayrılara güzünü camaata tutub deyir:

Ey ulu hürmüzdün mö'min bendeleri! Gedin, öz işinizde olun! Saban Nüreddin şah ölecek.

Neçe?--- deye camaat soruşur. --- onu kim öldürecek?

Onu me'sum günahsız odlar gızı öldürecekdir. Bizim ataşgedemiz bu güne gider ancag muggeddes odlar me'bedi ile sabahdan işe o hemin gözel, me'sum bakire gızın adı ile bakirelik galası, gız galası olacaktır.

Yeğirvan sözünü gurtaran kimi yanan odların içinden fecrin bütün güzeliğini özünde toplamış, od rengli saçları alov kişi yanan odlargızı galhır. O elinde odlu gılınç yeğirvana yaklaşır. Yeğirvan üzünü ona tutarag deyir:

Seni ulu hürmüzd bize gönderib. Sen gerek bizim mügeddes şehirimizi sönmez odlar me'bedini, öz halgını düşmenden mudafie edesen!

Odlar gızı danışmır. O, başını galdırıp yanan odlara garşıda dayanmış camaata bahır, heç bir söz demeden ağır adımlarla nureddin şahın igametgahına teref yollar.

Nureddin şah odlar gızının bu geyri adi güzeliğine heyran olur:

Gözel gız! De görüm kimsen? Neçisen? Buraya ne üçün gelibsen? ---deye soruşur.

Odlar gızı susur. Lakin bahışlarından görünür ki, o, son derece gözel olan Nureddin şaha aşığı olmuştur. Nureddin şah da sevmeye başlayır:

Gözel gız aç sirrini mene de! Bu gözelik ki sende var, men senin heç bir arzuna garşı durammaram.

Gız nezerlerini galdırıp nureddin şaha bahır, deyir:

Böyük hökmdar! Mehim arzum, steyim budur ki, sen ordunu goturub bu yerlerden uzaklaşasan!

Nureddin şah gezeblenir:

Sen ne danışırın? Men dohsan günden şehri muhassirede sahlayıram. Bakını alıb yeniden İranı gaytarmag üçün and içmişem.

Gız çoh sakit halde deyir:

Men de and içmişem. Siz teleb etdiniz, men de arzumu size dedim. İndi özünüz bilersiniz.

Nureddin şah ne geder çalışır, gız artıg bir gelme de danışır. Gece düşür. Hamı yatır şahı dayunu tutur. Gız galhır, uzaglara, ancag tütsüsü görünen ateşgedeye bahır, elindeki odlu gılcı nureddin şahın boğazına sancır. Gülzum denizi dehşetle galgalanır. Tepeler şaha galhır. Gız nureddin şahı öldürüb yoh olur.

Seher tezlen gız ateşgedeye gelir. O, bütün gan içindedir, nureddin şahın ganı onun sinesine tökülüb lahtalanmış, gurumuşdur. Baş mö'bid yeğirvan onu bu halda görünce sevinir:

Biz hilac oldug deyir.

Gız yanan odlara yakınlaşır, bahır, bahır, nehayet başını galdırıp deyir:

Men öz borcumu yerine yetirdim. Öz yurdumu öz ateşgedemi hilas ettim. Sizin yolunuzda hamıdan çoh sevdiğim bir adamı öldürdüm... indi benim ateşgedermin yedd reng veren adları serbest yanacagdır. Bunu men sizin üçün eledim. Özüm üçünse ancag bunu ede bilerem, --- deye o, gılcı öz üreyine sancır, sevmiş olduğu Nureddin Şahın onun sinesine tökülüb gurumuş ganını yalayıp ölür.

Gülzum denizi dalgalanarag coşur. Ataşgedenin odları sönür. Yeddi gün, yeddi gece ne deniz sakitleşir, ne de ateşgedenin odları yanır. Gah hezri, gahda gilavar esir. Le bir ki, odlar gızının ölümü onlar allahını gezeblendirmişdi. Yalnız yeddi günden sonra şehrin yeddi fersengliyinde balaca bir ışık görünür. Bu ışık büyüyerek yeddi rengli alovla yanan yeni surahanı ateş gedesine çevrilir. Odlar gızının özünü öldürmüş olduğu göhne mebedgah ise onun adı ile gız galası adlanır.

ODLAR KIZI

Günlerin birinde İran Şahı Nurettin Şah büyük bir ordu ile Bakü'ye hücum eder. Cemaat Gülzum denizinin sahilindeki mukaddes mabede toplanırlar. Kuşatma otuz gün devam eder. Bu müddet erzinde mabed bütün merasimleri ayinleri yerine getirir ki, bekle mukaddes ateşciler acıyıp onlara yardım etsin.

Nureddin Şah şehrin teslim olmasını ister. Şehir son günlerini yaşar. Ahali cana doyup baş mö'bid Yeğirvan'ın yanına gelerek bir çare bulmayı, yol göstermeyi talep eder. Yeğirvan susar. O, tam doksan gündür ki, ibadetdedir. Mukaddes odlara yalvarıp, onlardan yardım ister. Doksanıncı gün birden bire Yeğirvan'ın yüzü güler. Herkes

sevinir. Ulu hürmüz Yeğirvana ne ise demiştir. Yeğirvan ibadetden ayrılarak gözünü cemaata tutarak der:

“Ey ulu hürmuzdun mö'min bendeleri! Gidin, öz işinizde olun! Saban Nureddin Şah ölecek.

Nasıl?--- deye cemaat sorar. --- Onu kim öldürecek?”

“Onu masum günahsız odlar kızı öldürecektir. Bizim mabedimiz bugüne kadar ancak mukaddes odlar mabedi idi. Sabahdan ise o hemen güzel, masum bakire kızın adı ile bakirelik kayası, kız kayası olacaktır.”

Yeğirvan sözünü kurtaran kimi yanan odların içinden fecrin bütün güzelliğini özünde toplamış, od renkli saçları alev kişi, yanan odlarkızı kalkar. O elinde odlu kılıç Yeğirvan'a yakınlaşır. Yeğirvan yüzünü ona tutarak der:

“Seni ulu Hürmüzd bize gönderdi. Senin bizim mukaddes şehrimizi sönmeyen odlar mabedini, öz halkını düşmandan mudafaa etmen lazım!”

Odlar kızı danışmaz. O, başını kaldırıp yanan odlara karşıda dayanmış cemaate bakar, hiç bir söz demeden ağır adımlarla Nurettin Şah'ın ikametgahına taraf yollar.

Nureddin Şah Odlar kızının bu hayret verici güzeliğine hayran olur:

“Güzel kız! Söyle bileyim sen kimsin? Necisin? Buraya ne için gelirsin? ---diye sorar.”

Odlar kızı susar. Lakin bakışlarından görünür ki o, son derece güzel olan Nurettin Şaha aşık olmuştur. Nurettin Şah'da sevmeye başlar:

Güzel kız aç sırrını bana da! Bu güzellik ki sende var, ben senin hiç bir arzuna karşı duramam.

Kız bakışlarını kaldırıp Nurettin Şaha bakar, der:

“Büyük hükümdar! Benim arzum, isteyim budur ki, sen ordunu götürüp bu yerlerden uzaklaşmalısın!”

Nurettin Şah sinirlenir:

“Sen ne düşünürsün? Ben doksan günden şehri kuşatma da saklıyorum. Bakü'yü alıp yeniden İranı kurtarmak için ant içmişim.”

Kız çok sakın bir şekilde der:

“Ben de and içmişim. Siz talep ettiniz, ben de arzumu size dedim. Şimdi kendiniz bilirsiniz.”

Nurettin Şah ne kadar çalışırsa, kız artık bir gelme de düşünmez. Gece olur. Herkes yatar Şahı dayunu tutur. Kız kalkar, uzaklara, ancak tütsüsü görünen mabede

bakar, elindeki odlu kılıcı Nurettin Şah'ın boğazına saplanır. Gülzum denizi dehşetle dalgalanır. Tepeler şaha kalkar. Gız Nureddin Şahı öldürüp yok olur.

Seher vakti erkenden kız mabede gelir. O, bütün kan içindedir, Nurettin Şah'ın kanı onun sinesine dökülüp kan pıhtılaşmış, kurumuştur. Baş mö'bid Yeğirvan onu bu halde görünce sevinir:

“Biz kurtulduk” der.

Kız yanan odlara yakınlaşır, bakar, bakar, nihayet başını kaldırıp der:

“Ben kendi borcumu yerine getirdim. Kendi yurdumu kendi mabedimi kurtardım. Sizin yolunuzda hepsinden çok sevdiğim bir adamı öldürdüm... Şimdi benim mabedimin yedi renk veren odları serbest yanacaktır. Bunu ben sizin için yaptım. Kendim içinse ancak bunu ede yapabilirim, --- diye o, kılıcı kendi yüreğine saplar, sevmiş olduğu Nurettin Şah'ın onun sinesine dökülüp kurumuş kanını yalayıp ölür.”

Ğülzum denizi dalgalanarak coşar. Mabedinin ateşleri söner. Yedi gün, yedi gece ne deniz durulur, ne de mabedin odları yanar. Kah kuzey rüzgarı, kah da güney rüzgarı eser. Öyle ki, odlar kızının ölümü ateş allahını sinirlendirir. Yalnız, yedi günden sonra şehrin yedi kilometre mesafeden küçük bir ışık görünür. Bu ışık büyüyerek yedi renkli alevle yanan yeni surahanı mabedine çevrilir. Odlar kızının kendini öldürmüş olduğu köhne mabedgah ise onun adı ile “gız kayası” adlanır.

ПƏРВАНƏ ВƏ ОД

Пəрванə гыз, од исə оғлан олмушдур. Пəрванə шаһ гызы, од исə əкинчи оғлу. Оғлан гызы булаг башында

көрүб она ашиг олур. Лакин падшаһ бунларын бир-биринə говушмаларына ичазə вермир, əкинчинин оғлуну өлдүрмək үчүн тəдбир көрүр. Оғланы чəтин јерлərə кəндəрир. Оғлан бүтүн сынаглардан чыхыр. Гыз да атасына севкилисиндэн ајры јашаја билмəјəчəјини билдирир. Амма ата һеч чүрə јола кəлмир.

Күнлэр кəлиб-кечир, гыз илə оғланын сəбри түкəнир, сөзү бир јерə гојуб гошулуб гачырлар.

Падшаһ əмр едир, онларын һәр икисини тутурлар. Гызы өз оғлуна алмаг истəјən вəзир бир əфсун охујуб, оғланы од елəјир.

Гыз көз јашлары төкүр, үзүнү кəјлərə тутуб аллаһа јалварыр вə дөнүб пəрванə олур одун башына һəрлəнир, өзүнү ода атыр, јаныб, јенə дирилик.

Падшаһ вə адамлар бу ишə мат галырлар. Шаһ тутдугу ишдэн пешман олур. Анчаг пешманчылыг фəјда вермəз, — дејэрлэр.

AZ. 1.4.2. PERVANE VE OD

Pervane gız od ise oğlan olmuşdur. Pervane şah gızı, od ise ikinci oğlu. Oğlan gızı bulag başında görüb ona aşig olur. Lakin padşah bunların bir birine gavuşmalarına icaze vermir, ekincinin oğlunu öldürmek üçün tedbir görür. Oğlanı çetin yerlere gönderir. Oğlan bütün sınaqlardan çıkar. Gız da atasına sevgilisinden ayrı yaşaya bilmeyeceğini bildirir. Amma ata heç çüre yola gelmir.

Günler gelib keçir, gız ile oğlanın sebri tükenir, sözü bir yere goyub goşuldu kaçırılar.

Padşah emredir, onların her ikisini tuturlar. Gızı öz oğlana almag isteyen vezir bir efsun ahuyub, oğlanı od eleyir.

Gız gözyaşları tökür, üzünü göylere tutub Allaha yalvarır ve dönüb pervane olur odun başına herlenir, özünü oda atır, yanıp yere diridir.

Padşah ve adamlar bu işe mat gahırlar. Şah tutduğı işden peşman olur. Ancag peşmancılık fayda vermez deyerler.

KELEBEK VE ATEŞ

Pervane kız, ateş ise oğlan olmuştur. Pervane şah kızı, ateş ise ekincinin oğlu. Oğlan kızı pınar başında görüp ona aşık olur. Lakin padişah bunların birbirine kavuşmalarına rıza vermez, ekincinin oğlunu öldürmek için emir verir. Oğlanı çetin yerlere gönderir. Oğlan bütün sınavlardan geçer. Kız da atasına sevgilisinden ayrı yaşayamayacağını bildirir. Ama babası hiçbir şekilde yola gelmez.

Günler gelip geçer, kız ile oğlanın sabrı tükenir. Sözü bir yere bırakıp kaçarlar.

Padişah emreder ve ikisini de yakalatır. Kızı kendi oğluna almak isteyen vezir bir sihir okuyup, oğlanı ateş eyler.

Kız gözyaşları döküp yüzünü göklere çevirerek Allaha yalvarır, ve dönüp pervane olur ateşin başına harlanır, kendini ateşe atar, yanarak yere iner.

Padişah ve adamlar bu işe şaşıp kalırlar. Şah tuttuğı işten pişman olur. Ancak pişmanlık fayda vermez diyorlar.

KKTC 1.4.3 AŞK AZİZİ MAĞARASI

Baf Kraliçesi çok güçlü bir delikanlıya sevdalanmıştı. Kraliçe gençle evlenmek için koşul koşmuştu. Koşulu da kente akarsu getirmesiydi. Güçlü olduğu kadar çalışkan da olan genç koşulunu yerine getirir. Kentin içine suyu akıtır. Fakat kraliçe sözünden cayar. Delikanlıyla evlenmekten vazgeçer. Delikanlı durumu öğrenince kraliçeye koskocaman kayayı alıp atar. Atılan kaya günümüzde de kentte durmaktadır. Kraliçe de delikanlıya mil atar. Mil düştüğü yerde granit bir sütun olur. Granit sütun günümüzde de kentin içerisinde. Kraliçe bu olaylardan sonra kararını değiştirir. Daha önce buluştukları mağaraya gider. Delikanlıyla buluşur. Çok sürmeden evlenirler.

1/5-) HAYVANA DÖNME İLE İLGİLİ EFSANELER

ТЫСБАҒА

Чох гәдим заманларда тысбаға көзәл бир кәлиниш.

Бир күн јујунмаг үчүн су гыздырыр. Палтарыны со-
јунуб ваннаја кирир вә башлајыр чиммәјә. Бу вахт чөл
ишләриндән гајыдан гајынатасы ичәри кириб көрүр ки,
кәлини ваннанын ичиндәдир. Һәм дә анаданкәлмә лүм-
лүтдүр. Кәлин һәјаланыр. Билмир ки, нә етсин. Кизлә-
мәјә јер дә тапмыр. Үзүнү көјләрә тутуб јалварыр, тан-
рыдан имдад диләјир.

Танры онун јалварышларыны ешидир. Кәлини тис-
бағаја дөндәрир.

Дејирләр, тисбағанын чанағы да кәлини ичинә кир-
дији габдыр. Һәмишә ону белиндә кәздирир ки, гајына-
тасы чылпаг бәдәнини көрмәсин.

AZ. 1.5.1. TISBAĞA

Çoh gedim zamanlarda tısbağa güzel bir gelinmiş.

Bir gün yuyunmag üçün su gızdırır. Patlarını soyunub vannaya girir ve başlayır çimmeye. Bu vaht çöl işlerinden gayıdan gayınatası içeri girib görür ki, gelini vannanın içindedir. Hem de anadan gelme lümlütdür. Gelin heyalanır. Bilmir ki, ne etsin. Gizlenmeye yerde tapmır. Üzünü göylere tutub yalvarır, tanrıdan imdad dileyir.

Tanrı onun yalvarışlarını eşidir. Gelini tısbağa dönderir. Deyirler, tısbağanın çanağı da gelinin içine girdiyi gabdır. Hemişe onu belinden gezdirir ki, gayınatası çıplag bedenini görmesin.

TOSBAĞA

Çok kadim zamanlarda tosbağa güzel bir gelinmiş.

Bir gün yıkanmak için su kaynatır. Üstünü çıkarıp banyoya girer ve yıkanmaya başlar. Bu vakit çöl işlerinden ayrılan kaynatası içeri girip görür ki, gelini banyonun içindedir. Hem de anadan doğma çıplaktır. Gelin utanıp, ne yapacağını bilmedi. Gizlenmek için yerde bulamadı. Yüzünü göklere tutup yalvardı, Tanrı'dan yardım diledi.

Tanrı onun yalvarışını duydu. Gelini tosağaya dönderdi. Derler ki, tosağanın çanağı da gelinin içine girdiği kaptır. Herkes onu belinden gezdirir ki, kaynatası çıplak bedenini görmesin.

KKTC 1.5.2. KEKLİK OLAN GELİN

Vaktin birinde çok mutlu yaşayan bir yeni gelin varmış. Karı koca birbirlerinin bir dediklerini iki etmezlermiş. Karşılıklı saygıları düşünölemeyecek kadar büyükmüş. Gül gibi geçinip giderlermiş.

Oğluyla gelinini gören kaynana kıskancından ne yapacağını bilemezmiş. İçin için kudurmuş ama belli etmemeye çalışmış. Oğluyla gelinin arasını açmak için elinden geleni yapmış. İki yüzlü davranmaktanda geri kalmazmış.

Günlerden bir gün gelinin kocası un almış. Eve gelmiş:

“Hanım bu on okka undan on tane ekmek yap,” demiş.

Karısı da:

“Emrin başım üstüne kocacığım,” demiş.

Söylenenleri kaynana da duymuş, koşup gelmiş. O da kolları sıvamış. Hamuru geliniyle birlikte yoğurmuşlar. On parçaya bölmüşler on tane ekmek yapmışlar. Fırına salmışlar.

Gelinin çok işi varmış. Ekmek pişene kadar evine gitmiş. Yacağı bucağı silip süpürmüş. Çamaşırları yıkamış. O bunları yaparken kaynanası da boş durmamış. Fırındaki ekmeklerden iki tanesini çarçabucak çıkarmış. Evine götürüp saklamış. Yeniden fırının yanına gelmiş. Fırının kapağını açmış. Pişen ekmekleri fırından çıkarmış. Saymış bakmış. Ekmeklerin sekiz tane olduğunu görmüş. Büyük bir üzüntüye kapılmış. Kocasına söyleyeceklerini düşündükçe utancından yerin yedi kat dibine girmiş.

“Tanrım, ben kocama ne diyeceğim? Onun yanında utanıp küçük düşeceğine daha iyisi kınalı bir keklık olayım,” demiş. Dileği kabul olmuş. Kınalı bir keklık olmuş. Pırr diye uçup gitmiş.

АНАДИЛ

Анадил адлы бир гадынын ики оглу вармыш. Биринин ады Нәсиб, о биринин ады Јусиф. Анадил бөјүк бир елин ағбирчәји имиш. Нәмишә өз мәсләһәтләри илә, көс-тәришләри илә халгы доғру јола апарыр, чаванлары бирлијә, достлуға чағырармыш. Намы Анадилә һөрмәт едәр, ону севәрмиш. Бу халг бөјүк бир чајын кәнарыны өзүнә мәскән едибмиш. Чајын сағ саһилиндә исә Анадилли гардашы, гоһумлары јашајырмыш.

Бир күн Анадил гардашынын өлүм хәбәрини еши-дир. Гоншу өлкәдән нәмишә бу елә дүшмән олан бир гәсбкар гәфләтән һүчум чәкир, Анадилли гардашыны өлдүрүр, ушагларыны эсир алыр, јалныз гардашы гызы, Нәсибин нишанлысы Саваланкүл гачыб чаныныны гур-тарыр. О, кечә илә чајы кечиб бибиси Анадилли јанына кәлир.

Анадил бүтүн ели топлајыр, интигама чағырыр. Он-лар илдырым кими һүчум чәкиб дүшмәни говур, шәһид-ләрин мејидини шәрәфлә дәфи едиб, онлара јас сахла-јырлар. Бир мүддәтдән сонра Нәсиб Саваланкүллә ев-ләнир, өз дајысынын јурдуну шенләндирир, дүшмәнләри узаглара говур.

Арадан чох илләр кечир. Бир күн Анадил јухудан ајылыб көрүр ки, кәнарында мәскән гурдуглары чај о гәдәр дашыб ки, о гәдәр дашыб ки, бу саһилдән о бири саһили көрмәк олмур. Онлар чох кәздиләр, чајын була-нын сују ара вермәди. Нәмишә дуру кәлән, адамын үзү-

нә күлән бу чај инди кәрилдәјир, боз буланым кәлирди. Анадил оглу Јусифи јанына чағырыб дејир:

— Оғлум, Јусиф, бу чајын сују кәсилмәјәчәк, ону бу һала салан бизим дүшмәнләримиздир. Сәни Нәсибдән ајырыб төкләмәк истәјирләр. Ешит бала, бир јол ахтар, гардашыңла бирләш, тәк әлдән сәс чыхмаз. Бирлик һар-дадыр, дирилик ордадыр.

Анадил бу сөзү дејиб бир гуш олду, пырылдајыб уч-ду. Дејирләр, анасынын вәсијјәти о кечә Нәсибин гула-гына чатды. Нәсиб дә гуша дөндү, ки, учуб чајы кечсин, Јусифин јанына кәлсин. Јусифин бундан хәбәри олмады, елә билди ки, Нәсиб анасынын вәсијјәтини ешитмәјиб. О да гуш олду ки, Нәсибин јанына учуб, анасынын дедик-ләрини она чатдырсын. Инди гардашлар бир-бириндән хәбәрсиз каһ чајын бу јанына, каһ да о јанына учуб бир-бирини ахтарырлар. Бириси «Нәсиб», о бириси «Јусиф» дејә чағырыр.

Анадил исә бу һәсрәтә дөзмәйиб эзәб чәкир, јатаида
да ајағларындан асылы јатыр.
Дејирләр ки, чайын сују азалыб дурулса, Нәсиблә
Јусиф бир-бирини татса, Анадил ајағларындан асылы
јатмајачағ.

AZ. 1.5.3. ANADİL

Anadil adlı bir gadının iki oğlu varmış. Birinin adı Nesib, o birinin adı Yusuf. Anadil büyük bir elin ağbirçeyi imiş. Hemişe öz meslehetleri ile, gösterişleri ile halgı doğru yola aparır, çavanları birliye, dostluğa çağırarmış. Hamı Anadile hörmət eder, onu severmiş. Bu halg böyük bir çayın genarını özüne mesken edipmiş. Çayın sağ sahilinde ise Anadilin gardaşı gohumları yaşayırmış.

Bir gün Anadil gardaşının ölüm heberinin eşidir. Gonşu ölkeden hemişe bu ele düşmen olan bir gesbkar gefleten hücum çekir. Anadilin gardaşını öldürür, uşaglarını esir alır, yalnız gardaşı gızı Nesibin nişanlısı Savalangül kaçıb canını gurtarır. O, gece ile çayı geçib bibisi Anadilin yanına gelir.

Anadil bütün eli toplayır, intigama çağırır. Onlar ildirim kimi hücum çekib düşmeni govur, şehidlerin meyidini şerefle defn edip, onlara yas sahlayırlar. Bir müddetden sonra Nesib Savalangülle evlenir. Öz dayısının yurdunu şenlendirir, düşmenleri uzaglara govur.

Aradan çoh iller geçir. Bir gün Anadil yuhudan ayrılıb görür ki, genarında mesken gurdugları çay o sahili görmək olmur. Onlar çoh gezdiler, çayın bulanıg suyu ara vermedi. Hemişe duru gelen adamın üzüne gülən bu çay indi ne'rildeyir, boz bulanıg gelirdi. Anadil oğlu Yusifi yanına çağırıp deyir:

“Oğlum Yusuf, bu çayın suyu gesilmeyecek, onu bu hala salan bizim düşmenlerimizdir. Seni Nesibden ayırıp teklemek isteyirler. Eşit bala, bir yol ahtar gardaşınla birleş, tek elden çıhmaz. Birlik hardadır, dirlik ardadır.

Anadil bu sözü deyib bir guş oldu. Pırıldayıb uçdu. Deyirler, anasının vesiyyeti o gece Nesibin gulağına çatdı. Nesib de guşa döndü, ki uçub çayı geçsin, Yusifin yanına gelsin. Yusifin bundan heberi olmadı, ele bildi ki Nesib anasının vesiyyetini eşitmeyib. O da guş oldu ki, Nesibin yapına uçub anasının dediklerini ona çatdırsın. İndi gardaşlar bir-birinden hebersiz gah çayın bu yanına, gah da o yanına uçub bir-birini ahtarırlar. Birisi <Nesib>, o birisi <Yusif> deyir çağırır.

Anadil ise bu hesrete dözmeyib ezab çekir, yatanda da ayaglarından asılı yatır.

Deyirler ki, çayın suyu azalıb durulsa, Nesible Yusif bir-birini tapsa, Anadil ayaglarından asılı yatmayacag.

Anadil adlı bir kadının iki oğlu varmış. Birinin adı Nesip, öbürünün adı Yusuf. Anadil büyük bir ilin hürmet edilen yaşlısıymış. Her zaman kendi tavsiyeleri ile gösterişleri ile halkı doğru yola sevk eder, yiğitleri birliğe, dostluğa çağırırmış. Herkes Anadil'e hürmet eder, onu severmiş. Bu halk büyük bir çayın kenarını kendine mesken etmiş. Çayın sağ sahilinde ise Anadil'in kardeşi akrabaları yaşarmış.

Bir gün Anadil kardeşinin ölüm haberini işitir. Komşu ülkeden her zaman düşman olan bir ülke zapdetmek için hücum eder. Anadil'in kardeşini öldürür, çocuklarını esir alır, yalnız kardeşi kızı Nesip'in nişanlısı Savalangül kaçarak canını kurtarır. O, gece ile çayı geçip halası Anadil'in yanına gelir.

Anadil bütün ili toplar, intikama çağırır. Onlar yıldırım gibi hücum çekip düşmanı kovar, şehitlerin cenazesini şerefle defnedip, onlara yas tutarlar. Bir müddet sonra Nesib, Savalangül'le evlenir. Öz dayısının yurdunu şenlendirir, düşmanları uzaklara kovar.

Aradan çok yıllar geçer. Bir gün Anadil uykudan uyanır, görür ki, kenarında mesken kurdukları çay o sahili göstermez. Onlar çok gezdiler, çayın bulanık suyu ara vermedi. Her zaman duru gelen adamın yüzüne gülen bu çay şimdi haykırır, boz bulanık gelirdi. Anadil oğlu Yusuf'u yanına çağırıp der:

"Oğlum Yusuf, bu çayın suyu kesilmeyecek, onu bu hale salan bizim düşmanlarımızdır. Seni Nesib'ten ayırıp tek bırakmak istiyorlar. Dinle evlat, bir yol bul kardeşinle birleş, tek elden ses çıkmaz. Birlik yumuşaklıktadır, dirlik namustadır."

Anadil bu sözü söyleyip bir kuş oldu. Pırıldayıp uçtu. Derler, anasının vasiyeti o gece Nesib'in kulağına geldi. Nesib de kuşa döndü, ki uçub çayı geçsin, Yusuf'un yanına gelsin. Yusuf'un bundan haberi olmadı, öyle düşündü ki Nesib anasının vasiyetini işitmemiştir. O da kuş oldu, Nesib'in yanına uçup anasının dediklerini ona duyursun. Şimdi kardeşler birbirinden habersiz kah çayın bu yanına, kah da o yanına uçup birbirini görmeye çalışırlar. Birisi <Nesib>, öbürü <Yusif> diye çağırır.

Anadil ise bu hasrete sabredemeyip azap çeker, yatdığına da ayaklarından asılı yatar.

Derler ki, çayın suyu azalıp durulsa, Nesib'le Yusuf birbirini bulsa, Anadil ayaklarından asılı yatmayacak.

KKTC 1.5.4. AL KİLİSE'NİN KANLARI

Girne'nin batısında, Akdeniz rüzgarlarından yoksun maviliklerin kaybolduğu, koy gibi bir kara parçası üzerinde yüzyıllardan kalma bir yapı var. "Ak Kilise" diyenler var bu yapıya ama doğrusu "Al Kilise" olsa gerek. Önceleri küçük bir kulübeymiş "Ak Kilise". Burada sarı saçlarının altında beyaz sakallı dinç bir ihtiyarla, kızı ve karısı yaşarlarmış. Ana, baba ve kız şafak vakti tan ağarmadan sandallarıyla Akdeniz'e

açılırlar. Öğleye doğru avladıkları balıklarla karaya dönerler. İhtiyar baba yöreyi dolaşır, balıkları ekmekle, yiyeceklerle değiştirmiş.

Bir kış sabahının o korkunç fırtınalarından biri Akdeniz'in ortasında bastırırverdi onları. Sandalları paramparça olarak battı. İhtiyar babayla genç kız karaya çıkabilirler. Kadından haber yoktu. Genç kız günlerce ağdalı ve kayalıklar üstünde onun dönmesini bekledi. Bir gün odun toplarken tepeden kendine doğru al yeleli bir at rüzgar gibi geliyordu. Güneş gibi tüyleri, ışık gibi sırtı vardı. Geldi ve kızın yanında durdu, başıyla okşadı genç kızı ve ağlarcasına kişnedi. Sonra rüzgar gibi dalgalara doğru süzülüp gitti. Kız, kulübeye döndüğü zaman babasına kızılın öyküsünü anlatmadı. Yine odundan döndüğü bir akşam, kulübenin önünde bembeyaz bir tayla karşılaştı. Kızık Kurak gibi duyguluydu. Ona yaklaştı, onunla konuşur gibi genç kızı kokladı. O da tıpkı anası gibi kaybolup gitti.

Genç kız bir akşam babasına öyküsünü anlattı. İhtiyar baba hıçkırarak hıçkırarak ağlıyordu. "Kızıl Kurak senin anan kızım" dedi. "Yanıdaki beyaz tay da yani kızı" Kız: "Nasıl olur baba? Anamı deniz almadı mı?" "Deniz toprakla döğüştü Deniz toprağa yenildi onu toprağa attı. Anan toprakta yeniden yeşerdi ve bu kez kızıl bir Kurak olarak yaratıldı." Kız sabahlara kadar ağladı ve acısını unutmaya çalıştı.

Şiddetli bir soğuk esiyordu. Bol bir ateş yaktılar. İkisi de yorgundular. Kulübeye sığındılar. Her şey o gece oldu. Dışarıdaki ateş fırtınanın hızıyla kulübeyi bir saniyede sarmış her şeyi yakıp, yıkmıştı. Köylüler yangından sonra iki insanı alevler içinde birbirlerine sarılmış buldular. Sonra fırtına dindi, yağmur başladı ve ateşler sönüverdi. Yıllar geçti.

Yörenin insanları kendi halleriyle bir tapınak kurdular buraya "Ak Kilise" diyenler oldu. "Al Kilise" diyenler de var bu tapınağa. Ve beyaz bir tayla, kızıl saçlı bir kısrak yıllar yılı kişnedi, ağladı ve tepindi tapınağın yöresinde.

1/6- ÇAYA ve DEREYE DÖNMEYLE İLGİLİ EFSANLER

АРАЗ АНА ӘФСАНӘСИ

Араз ананын көзүнүн ағы-гарасы бир гызы олур. Бу гыз өз көзәллији, ағлы, мә'рифәти илә бүтүн дүнјада шәһрәт газаныр. Бүтүн өлкәләрни падшаһы, шаһзадәләри Араз ананын вар-дөвләтини вә гызыны элиндән алмаг үчүн онун үзәринә һүчума кечирләр. Лакин ана гүввәт-ли пәһләван олдуғу үчүн она галиб кәлә билмирләр. Араз ананын бүтүн күнү мұһарибәләрдә кечир.

Дејирләр Араз ананын дөвләти чох имиш. Гызыл су кими јердән гајнајыб ахырмыш. Өзү дә бу гызыл башга гызыллара бәһзәмирмиш, чох гијмәтли имиш.

Күнләрин бир күнү бир тәрәфдән Исфаһан падшаһы, бир тәрәфдән дә Истамбул падшаһы һүчума кечиб, Араз анаја тәклиф едирләр ки, вар-дөвләтиндән вә гызындан әл чәксин. Лакин падшаһларын өзләринин арасында да әдавәт вар иди. О дејирди, Араз ананын дөвләтинә вә гызына мән саһиб дурачағам, бу дејирди мән. Ит итлә далашанда јолчунун иши аванда дүшәр, дејирләр. Амма Араз ананын иши белә дејилди. Бу хырлашма Араз ананын торпағында кедир, тәпик она дәјирди. Анчаг чарәси јох иди, онларла мұбаризә апармалы иди. Кечә-күндүз гылынч чалыр, онларла мұбаризә апырды...

Нәһајәт, бир күн мұһарибә сакитләшди. Араз ана башга бир өлкәјә сәфәрә чыхыр. Дүшмәнләр буну еши-дир, фүрәти фөвтә вермирләр. Араз ананын евинә һүчума кечирләр. Гыза, дөвләтә саһиб дурмагдан өтрү Исфаһан падшаһы илә Истамбул падшаһы вурушурлар, бир-биринин үстүнә гылынч чәкирләр. Сонра исә Араз ананын гызыны өлдүрүб дөвләтинә саһиб дурмаг фикринә кәлирләр. Гызы өлдүрмәк истәјәндә гыз шүа, нур олуб һәр тәрәфә сәпәләнир.

Ана дүшмәнлә мұбаризәјә киришир. Онлары елиндән говур. Лакин гызыны көрмүр. О, евин гаоағында олан тәпәјә чыхыр, көзләринин јашыны төкүб аглајыр, онун көзләринин јашындан булаг вә чај әмәлә кәлир. Бу чај онун доғулдуғу торпағын арасы илә ахыр вә бу торпағы икијә бөлүр.

Дејирләр, илләр, әсрләр, гәринәләр кәлиб-кечир. Һәјат күнәшиндән бир оғлан шәфәг шәклиндә онун өлкәсинә дүшүр. Ананын јанына кәлиб дејир:

— Гәһрәман ана, ишә аглајырсан?

Ана јашлы көзләринин чевириб она бахыр:

— Дүшмәнләр елими талан етдиләр, мейрибан гызымы апардылар.

Оғлан она дејир:

— Мән сәнни өлкәни өзүнә гәјтарсам, меһрибан гызыны азад етсәм, көз јашларыны гурударсанмы?

— Бәли, онда көзләримдән јенә дә нур төкүләр, шәфәг төкүләр.

Оғлан күчлү гошун кәтирһр. Ана илә көмәкләшиб дүшмәнләри говур. Ана өлкәснә саһиб дурур, гызы кәлиб чыхыр. Ана көз јашыны гурудур, шән, азад дөвран кечирмәјә башлајыр. Лакин ананын көзүнүн јашындан әмәлә кәлмиш чај галыр ки, она «Араз чајы» ады верһрләр.

AZ. 1.6.1. ARAZ ANA EFSANESİ

Araz ananın gözünün ağı garası bir gızı olur. Bu kız öz güzeliyi, ağı, me'rifeti ile bütün dünyada şöhrət gazanır. Bütün ülkelerin padşahı, şahzadeleri Araz ananın var-dövlətini ve gızını elinden almag üçün onun üzerine hücumə geçirler. Lakin ona güvvetli pehlevan olduğu üçün ona galib gele bilmirler. Araz ananın bütün günü müharibelerde geçir.

Deyirler Araz ananın dövləti çox imiş. Gızıl su kimi yerden gaynayıb ahırmış. Özü de bu gızıl başga gızılara benzemirmiş. Çoh gıymetli imiş.

Günlerin bir günü bir terefdən İsfahan Padşahı bir terefdən de İstanbul Padşahı hücumə geçib, araz anaya teklif edirler ki, var-dövlətindən ve gızından el çeksin. Lakin padşahların özlerinin arasında da edavet var idi. O deyirdi, Araz ananın dövlətinə ve gızına men sahib duracağam, bu deyirdi men, it itlə dalaşanda yolcunun işi avanda düşer. Deyirler. Amma araz ananın işi bele deyildi. Bu hırlaşma Araz ananın toprağına gedir. Tepik ona deyirdi. Ancag çaresi yoh idi. Onlarla mübarizə aparırdı...

Nəhayət, bir gün müharibə sakitleşdi. Araz ana başga bir ölkeye sefer çıxır. Düşmənlər bunu eşidir. Fırseti fövte vermirler. Araz ananın evinə hücumə geçirler. Gıza, dövləte sahib durmagdan ötrü İsfahan padşahı ile İstanbul padşahı vuruşurlar, bir-birinin üstünə gılınç çekirler. Sonra ise Araz ananın gızını öldürüb dövlətinə sahib durmag fikrine gelirler. Gızı öldürmək isteyende gız şua, nur olub her terefe sepelenir.

Ana düşmənlə mübarizəyə girişir. Onları elindən govur. Lakin gızını görmür. O evin gabağında olan tepəye çıxır. Gözlerinin yaşını töküb ağlayır, onun gözlerinin yaşından bulag ve çay emele gelir. Bu çay onun doğulduğu toprağın arası ile ahır ve bu torpağı ikiye bölür.

Deyirler, iller esrlər gerinələr gelib geçir. Heyat güneşindən bir oğlan sefer şeklinde onun öfkəsinə düşür. Ananın yanına gelib deyir:

“Gehreman ana niye ağlayırsan?”

Ana yaşlı gözlerini çevirib ona bahır:

“Düşmenler elimi talan etdiler. Mehriban gızımı apardılar.”

Oğlan pna deyir:

“Ben senin ölkeni özüne gaytarsam, mehriban gızını azad etsem, gözyaşlarını gurudarsan mı?”

“Beli, onda gözlerinden yine de nur töküler, sefer töküler.”

Oğlan güçlü goşun getirir. Ana ile kömekleşib düşmenleri govur. Ana gözyaşını gurudur, şen azad dövran geçirmeye başlayır. Lakin ananın gözünün yaşından emele gelmiş çay galır ki ona <Araz Çayı> adı verirler.

ARAZ ANA EFSANESİ

Araz ananın gözünün akı karası bir kızı olur. Bu kız kendi güzeliği, aklı, marifeti ile bütün dünyada şöhet kazanır. Bütün ülkelerin padişahı, şehzadeleri Araz Ana'nın var-devletini ve kızını elinden almak için onun üzerine hücumu geçerler. Lakin ona kuvvetli pehlivan olduğu için galip gelemeler. Araz ananın bütün günü müharebelerde geçer.

Derler Araz Ana'nın devleti çok imiş. Kızıl su gibi yerden kaynayıp akarmış. Kendi de bu kızıl başka kızılara benzemezmiş. Çok kıymetliymiş.

Günlerin bir günü bir taraftan İsfahan Padişahı bir taraftan da İstanbul Padişahı hücumu geçip, araz anaya teklif ederler ki, var-devletinden ve kızından el çeksin. Lakin padişahların kendilerinin arasında da düşmanlık vardı. O diyordu ki, Araz Ana'nın devletine ve kızına ben sahip olacağım, bu derdi ben, it itle dalaştığında yolcunun işi başarılı olur(yolunda gider) derler. Ama Araz Ana'nın işi böyle değildi. Bu hırlaşma Araz Ananın toprağına gider. Çifte ona diyordu. Ancak çaresi yoktu. Onlarla mücadeleden kaçardı...

Nihayet, bir gün müharebe sakinleşti. Araz Ana başka bir ülkeye sefere çıktı. Düşmanlar bunu işitti. Fırsatı kaçırmıyorlar. Araz Ana'nın evine hücumu geçerler. Kıza, devlete sahip durmaktan ötürü İsfahan padişahı ile İstanbul padişahı çatışılar, birbirlerinin üstüne kılıç çekerler. Sonra ise Araz Ana'nın kızını öldürüp devlete sahip durmak fikrine varılar. Kızı öldürmek istedilerinde kız ışıık, nur olup her tarafa serpilir.

Ana düşmanla mücadeleye girer. Onları elinden kovar. Lakin kızını görmez. O evin baktığı tepeye çıkar. Gözlerinin yaşını döküp ağlar, onun gözlerinin yaşından pınar ve çay oluşur. Bu çay onun doğduğu toprağın arası ile sonra ve bu toprağı ikiye böler.

Derler, yıllar asırlar asırlar gelip geçer. Hayat güneşinden bir oğlan yol şeklinde onun öfkesine düşer. Ananın yanına gelip der:

“Ben senin ülkeni kendine verirsem, çok hoş samimi olan kızını azat etsem, gözyaşların diner mi?”

“Beli, onda gözlerinden yine de nur dökülür, yol dökülür.”

Oğlan güçlü ordu getirir. Ana ile yardımlaşır düşmanları kovar. Ana gözyaşını kurudur, şen hür devran geçirmeye başlarlar. Lakin ananın gözünün yaşından emele gelmiş çay kalır ki ona <Araz Çayı> adı verirler.

KKTC 1.6.2. BEŞPARMAK DAĞI EFENDİSİ

Çok çok eski zamanların birinde dünyalar güzeli bir kız varmış. Bu kızın sevdası iki gencin yüreğine ateş düşürmüştü. Bunlardan birisi bütün iyi huyları üzerinde toplamış. Diğeri de bütün yaşamı boyunca kötülüklerle yatmış, kötülüklerle kalkmış.

Kızı bir türlü paylaşamamışlar. Bir gün oturup anlaşmışlar. Bir bataklık kenarında kılıçla dövüşmeye karar vermişler.

“Ölen ölsün. Aramızdaki didişime bitsin. Sağ kalan da kızı alsın,” demişler.

Dövüşmek için kararlaştırdıkları saat gelip çatmış. Her ikisi de kılıçlarını kuşanmışlar. Gelip karşı karşıya durmuşlar.

Nasıl dövüşeceklerini daha konuşurken kötü yürekli delikanlı karşısındakinin boştaki bulunduğu an bir hamle yapmış. Kılıcını savururkenden düşman gördüğü rakibini yaralamış. Bu andan sonra kılıçlar şakırdamaya başlamış. Vuruştukçe vuruşmuşlar. Sonunda kötü kalpli delikanlıyı iyi yürekli olan bataklığın içine sürmüştü. Bataklığa giren delikanlıyı vura vura bataklığa gömmüştü. Kötü kalpli delikanlığı çamur yutmuş. İyi yürekli delikanlı da hasmını sürerken çamura girmiş, batağa saplanmış. Kan kaybettiğinden onu da çamur yutmaya başlamış. Kılıç tutan elini havaya kaldırmış. Sonunda başı da çamurun içine gömülmüştü.

Yalnızca yukarıya uzattığı elinin beş parmağı dışarıda kalmış. Bataklık yükseldikçe yükselmiş. Dağ olmuş. Dağın doruğundaki beş parmak da uzaktan bakıldığında bile görünmektedir. Günümüz insanları Beşparmak dağına baktıklarında güzellik seveda ve sevgi için yapılan bu döğüşü anımsamaktadır.

Бир кәндә бир гардашла бир бачы јашајырмыш. Гардаш ишләјәр, чәрәк газанар, биртәһәр доланыб касыбкарлыг едәрмишләр. Нәһајәт гардаш белә јашамагдан безиб газанч далыпча узаг јерә јола дүшүр. Бачы исә евдә тәк-тәнһа галыр.

Бу гыз чох көзәл имиш. Намы она һәсәд апарар, һәм дә пахыллығыны чәкәрмиш. Гардашын кетмәсини ешидәндә јазыг гыза шәр атырлар. Үстәлик бир намә дә јазыб кәндәрирләр ки, сән нә гәдәр гејрәтсиз гардашсан, бачыны тәк гојуб кедибсән, дүнјадаи хәбәрин дә јохдур. Намә јетишән кими башыны орада ислат бурада гырхдыр. Бачын башыны ашағы еләјиб, намусуну ајаг алтына салыб тапдајыбдыр.

Хәбәр јетишән кими гардаш јыр-јығыш едиб кәндә гајыдыр. Анчаг бачысына һеч бир сөз демир. Тапшырыр ки, сабаһа һазырлыг көрсүн. Гоишу кәндә јашајан халасыкилә гонаг кедәчәкләр.

Гызын үрәјинә горхулу фикир кәлмир. Һарадан биләјди ки, гардашынын бу сәфәри нә үчүндүр. Елә һеч нәдән хәбәри олмадан һазырлыг көрүр. Сәһәри гардаш бачы бир ата тәркләшиб гоишу кәндә јола дүшүрләр. Гардаш ата дәличәсинә бир гамчы вурур. Ат тозанаг галдырыб кәндән узаглашыр.

Хејли кетдикдән сонра дәрәјә енирләр. Гардаш билә билә әлиндәки гамчыны јерә салыр вә бачысына дејир: — Дүш, гамчыны мәнә вер!

Гыз атдан ениб гамчыны гардашы һагвердијә верир. Сонра әлини узадыр ки, ата минмәјә көмәк етсин. Һагверди әлини јох, ајағыны узадыр. Гыз гардашынын ајағындаи јапышыб галхмаг истәјәндә һагверди әлиндәки корданы вар гүввәси илә бачысынын бојнуна вурур. Гызын башы бәдәниндән ажрылыб јерә дүшүр вә башлајыр дәрәашағы дијирләнмәјә. Дијирләндикчә дә дејирмиш:

Һагверди, худа верди,
Әл гојуб, ајаг верди.
Аллаһ өзү шаһиддир,
Чәзаны наһаг верди.

Ај кечди, доланды... Күнаһсыз өлән Һәсијјә һамыја ағыр дәрәд олду. Дејирләр, «Һәсијјә дәрәси» инди дә һа- кам гызын фачиәсини јашатмагдадыр.

AZ. 1.6.3. HESİYYE DERESİ

Bir gende bir gardaşla bir bacı yaşayırmış. Gardaş işleyer, çörek gazanar, bir teher dolanıb kasıbkırlıg edermişler. Nehayet gardaşı bele yaşamagdan bezib gazanç dalınca uzag yere yola düşür. Bacı ise evde tek تنها galır.

Bu gız çoh güzel imiş. Hamı ona hesed aparar, hem de pahıllıgını çekermiş. Gardaşın getmesini eşidende yazıg gıza şer atırlar. Üstelik bir name de yazıb gönderirler ki, sen ne geder geyretsiz gardaşsan, bacını tek goyub gedipsen, dünyadan heberin de yohdur. Name yetişen kimi başını orada islat burada gırhdır. Bacın başını aşağı eleyib, namusunu ayag altına salıb tapdayıbdır.

Heber yetişen kimi gardaş yır-yığış edip gende gayıdır. Ancag bacısına heç bir söz demir. Tapşırır ki, sabaha hazırlık görsün. Gonşu gende yaşayan halasıgile gonar gedcekler.

Gızın üreyine gorhulu fikir gelmir. Haradan bileydi ki, gardaşının bu seferi ne üçündür. Ele heç neden heberi olmadan hazırlıg görür. Seheri gardaş bacı bir ata terkleşib gonşu gende yola düşürler. Gardaş ata delicesine bir gamcı burur. At tozanar galdırıb genden uzaglaşır.

Heyli getdikten sonra dereye enirler. Gardaş bile bile elindeki gamcını yere salır ve bacısına deyir:

“Düş gamcını mene ver”

Gız atdan enib gamcını gardaş hakverdiye verir. Sonra elini uzadır ki, ata minmeye gömek etsin. Hagverdi elini yoh ayağını uzadır. Gız gardaşının ayağından yapışib galhmag isteyende hagverdi, elindeki kordanı var güvesi ile bacısının boynuna vurur. Gızın başı bedeninden ayrılıb yere düşür ve başlayır dereaşağı diyirlenmeye. Diyirlendikçe de deyirmiş:

Hakverdi, huda verdi,

El goyub ayag verdi.

Allah özü şahiddir,

Cezanı nahag verdi.

Ay geldi dolandı... Günahsız ölen Hesiyye hamıya ağır derd oldu. Deyirler, <Hesiyye Deresi> indi nakam gızın faciesini yaşatmagdadır.

HESİYYE DERESİ

Bir kentte bir kardeşle bir bacı yaşarmış. Kardeş çalışır, çörek kazanır, bir yol dolanıp çalışırmış. Nihayet kardeşi böyle yaşamaktan bezip kazanç dalınca uzak yere yola düşer. Bacı ise evde tek başına kalır.

Bu kız çok güzelmış. Herkes ona haset eder, hem de üstünlüğünü çekemezmiş. Kardeşin gittiğini işitklerinde yazık kıza şer atarlar. Üstelik bir mektup da yazıp gönderirler ki, sen ne kadar gayretsiz kardeşsin, bacını tek başına bırakıp gidersin, dünyadan haberin de yoktur. Mektup yetiştiğinde gibi başını orada islat burada gırhdır. Bacın başını aşağı indirip, namusunu ayakaltına alıp kaybolmuştur.

Haber yetiştiği gibi kardeş yır-yığış edip kente varır. Ancak bacısına hiç bir söz demez. İşlerini sabaha havele eder ki, hazırlığını yapsın. Komşu kentte yaşayan halasına misafır gidecekler.

Kızın yüreğine korkulu bir fikir gelmez. Gerçekten bilseydi ki, kardeşinin bu seferi ne içindir. Öyle hiçbir şeyden haberi olmadan hazırlık yapar. Seherde kardeş bacı bir ata binip komşu kentte yola düşerler. Kardeş ata delicesine bir kamçı vurur. At toz kaldırıp kentten uzaklaşır.

Hayli gitdikten sonra dereye inerler. Kardeş bile bile elindeki kamçıyı yere atar ve bacısına der:

“İn kamçıyı bana ver.”

Kız attan inip kamçıyı kardeşi Hakverdi'ye verir. Sonra elini uzatır ki, ata binmeye çalışsın. Hakverdi elini değil ayağını uzatır. Kız kardeşinin ayağından yapışıp kalkmak istediğinde Hakverdi, elindeki kordanı var gücüyle bacısının boynuna vurur. Kızın başı bedeninden ayrılıb yere düşer ve başlar dereaşağı yuvarlanmaya. Yuvarlandıkça da dermiş:

Hakverdi, hüda verdi,

El koyup ayak verdi.

Allah özü şahittir,

Cezayı boşa verdi.

Ay geldi dolandı... Günahsız ölen Hesiyye herkese ağır dert oldu. Derler, <Hesiyye Deresi> şimdi mutsuz kızın faciasını yaşatmaktadır.

KKTC 1.6.4. KONUŞAN TARLA

İki kardeş babalarından kalan tarlayı bir türlü pay edemediler. Aralarında kavgalar çıktı. Yakınları onları uzlaştırmak için çok uğraşılsa da başarılı olamadılar. Arabulucuların biri gitti biri geldi. Ne yaptılarsa boşa çıktı.

İki kardeş evlerinde kalmaz oldular. Tarlada yattılar, tarlada kalktılar. Aralarındaki sevgi kine dönüştü. Sonunda birbirlerine diş bilemeye başladılar. Öldürme planları yaptılar. Hazırlıklara girip, diğerinin boş bulunacağı anı kolladılar.

Büyük kardeş küçük kardeşi tam öldüreceği sırada tarla konuştu.

-Ey mal sahibi mülk sahibi

Hani benim ilk sahibim

O da yalan bu da yalan

Var biraz da sen oyalan.

БУЗ КӨЗЭЛ

Авыл дағдарындакы «Буз көзэл» адлы булаг вар һа, чох гәрибәдир. Јајда сују тамамилә исти олур, ичилмәз, ғышда көјә галхан фәвварәси донуб адам шәклинә дүшәр. Дејирләр, о, вахты илә көзэл бир гыз олубмуш. Өзү дә чох варлы бир ханын ғызы. Һәм дә сәһркар имиш. Бу ғызын исә варлыларла арасы олмазмыш. Көнлүнү дә қасыб бир оғлана верибмиш. Ондан башга һең кәсә кетмәјәчәјинә анд ичиб пејман бағлајыбмыш.

Ғызын атасы бундан хәбәрдар олса да, ғызыны һәмни оғлана вермәји өзүнә ар билиб варлы адамла гоһум олмағ гәрарына қәлир. Бундан кәдәрләнән ғыз чыхыш јолу тапмајыб дағлара үз тутуб гачыр. Далынча кәләнләри дә көзә көрүнмәдән даша дөндәрәрмиш.

Аз кечмир ки, кедиб-кәлмәјәнләрин сајы чохалыр. Хан мәчбур олуб өзү ғызыны ахтармаға јолланыр. Ғыз

атасынын да көзүнә көрүнмүр. Гејб олур. Лакин ону даша дөндәрмир, аталыға күзәштә кедир. Ата ғызыны тапа билмәјиб кор-пешман кери гајыдыр.

Дејирләр, севкилиснин һәсрәтинә дөзә билмәјән ғыз булага дөнүр, фәвварә кими көјә галхыр. Јајда сују тамамилә ғызар, мәһәббәтинин атәшини билдирәр, ғышда исә сојугдан јох, һәсрәтдән буз һејкәлә чевриләр.

AZ. 1.6.5. BUZ GÖZEL

Avıl dağlarındakı <Buz Gözel> adlı bulag var ha, çox geribedir. Yayda suyu tamamilə isti olur içilmez, qışda göyə galhan fevvaresi donub adam şəklinə düşər. Deyirlər, o, vaxtı ilə gözəl bir qız olubmuş. Özü də çox varlı bir hanın qızı. Hem de sehrkar imiş. Bu qızın isə varlılarla arası olmazmış. Gönlünü də gasıb bir oğlana veribmiş. Ondan başqa heç kese getmeyeceğine ahd içib peyman bağlaymış.

Gızın atası bundan heberdar olsa da, gızını hemin oğlana vermeyi özünə ar bilib varlı adamla gohum olmağ gerarına gelir. Bundan gederlenen qız çıxış yolu tapmayıb dağlara üz tutub gəcır. Dalınca gelenləri də göze görünmeden daşa döndərmiş. Az keçmir ki, gedip gelmeyenlərin sayı çoxalır. Han mecbur olub özü gızını axtarmağa

yollarır. Gızatasının da gözüne görünmür. Geyb olur. Lakin onu daşa döndermir, atasına güzeşte gedir. Ata gızını tapa bilmeyib gor-peşman geri gayıdır.

Deyirler, sevgilisinin hesretine döze bilmeyen gız bulağa dönür, fevvere kimi göye galhır. Yayda suyu tamamiye gızar, mehebbetinin ateşini bildirer, gışda ise soyuğdan yoh, hesretten buz heykele çevriler.

BUZ GÜZEL

Avıl dağlarındaki <Buz Güzel> adlı pınar var ya, çok garibandır. Yazda suyu tamamen sıcak olur içilmez, kışda göğe kalkan fiskiyesi donup adam şekline düşer. Derler, o, vakit ile güzel bir kız olmuş. Kendi de çok zengin bir hanın kızı. Hem de sihirbazmış. Bu kızın ise zenginlerle arası yokmuş. Gönlünü de fakir bir oğlana vermiş. Ondan başka hiç kimseye gitmeyeceğine yemin edip ant içmiş.

Kızın babası bundan haberdar olsa da, kızını hemen oğlana vermeyi kendine utanç bilip zengin adamla akraba olma kararını verir. Bundan kederlenen kız çıkış yolu bulamayıp dağlara yüz çevirip kaçar. Dalınca gelenleri de göze görünmeden taş dönderirmiş. Az geçmez ki, gidip gelmeyenlerin sayısı çoğalır. Han mecbur olup kendi kızını bulmaya çalışır. Kız atasının da gözüne görünmez. Kaybolur. Lakin onu taş döndermez, atasından vazgeçer. Ata kızını bulamayıp bin-pişman geri döner.

Derler, sevgilisinin hasretine dayanamayan kız pınara döner, arkası kesilmez gibi göğe kalkar. Yayda suyu tamamiye kızar, muhabbetinin ateşini bildirir, kışta ise soğuktan, hasretten buz heykele çevrilir.

KKTC 1.6.6. PINAR OLAN YAĞCI

Çok eski zamanların birinde bir yağcı vamiş. Gönyeli'ye gelir zeytin yağı satarmış. Köydeki iki haydut yağcının paralarına göz koymuşlar. Köy dışındaki bir tepenin arkasına saklanmışlar. Yağcının önünü kesmişler. Önce parasını almışlar. Sonra da öldürmek için vurmaya başlamışlar.

Acılar içinde kıvranan yağcı ağlayıp bağırmış. Çevre de çift süren çiftçilerden yardım istemiş. Çiftçiler yalvarıp yakarmalara aldırış etmemişler. Yüzlerini başka tarafa çevirmişler.

İnsanlardan umudunu kesen yağcı Allah'ına yalvarmış.

“Ey Allah'ım ölümüm bu canilerin elinden olmasın. Beni yalnızca yazda akan acı bir pınar et. Güneş altında susuz kalan bu insanların susuzluklarına susuzluk katayım,” demiş.

Bu son sözlerden sonra yağcı gözlerden kaybolmuş. O günden sonra her yaz oradan acı bir pınar akmaya başlamış.

1/7- YENİDEN DİRİLME İLE İLGİLİ EFSANELER

ИСКЭНДЭР КУЛУСТАНИ-ИРЭМДЭ¹⁶

Искэндэр падшаһ гочалыг чагында дирилик сујундан ичмэк фикринә дүшүр. О һөкм едир, бүтүн дүнјанын гочаларыны һүзуруна јығыр. Онлардан дирилик су-

јунун һарада јерләшдијини өјрәнмэк истәјир. Бир гоча ирәли јеријиб, Искэндәрдән изин истәјир вә дејир:

— Еј бөјүк һөкмдар, ешитмишәм ки, Ширван дејилән јердә Күлүстани-Ирәм адлы бир бағ вар. Бу бағ лап чәннәтин өзүнә окшајыр. Дирилик сују да һәмин бағын ичиндәдир.

Искэндәр дирилик сујуну нечә тапмағы сорушанда гоча дејир:

— Бу лап асан мәсәләдир. Өзүлә бир өлү балыг көтүрәрсән. Күлүстани-Ирәмә чатанда өлү балығы суја саларсан. Балыг һансы булагда дирилсә, бил ки, о, дирилик сујудур.

Искэндәр гочалары јола салыр. Өзү дә әлине бир өлү балыг алыб Ширвана үз тутур. Күн кечир, ај долаһыр, Искэндәр кәлиб Ширвана јетишир. Соруша-соруша Күлүстани-Ирәмә кедиб чыхыр. Бағын ичн илә долашдыгча Искэндәр мат-мәттәл галыр. Бура елә көзәл бир јер имиш ки, чәннәт онун јанында харабаја бәнзәјирмиш. Нә десән орада тапмаг олармыш.

Искэндәр кәзә-кәзә бир ағачын јанына кәлиб чатыр. Көрүр ки, ағачын алтында бир булаг вар. Сују да думдуру, дурна көзү кими. Искэндәр падшаһ тез әлиндәки өлү балығы булага салыр. Балыг булагын дибинә ениб көздән итир. Искэндәр нә гәдәр ахтарырса, балыгы тапа билмир. Елә билир ки, булаг да ахтардығы булаг дејил. Дөнүб башга сәмтә кедир. Нә гәдәр ахтарырса, дирилик сујуну тапа билмир.

Анчаг Искэндәр падшаһ билмәди ки, балығы салдығы булагын сују дирилик сују имиш. Балыг өлүмсүзлүк газанан кими гејб олмушду ки, булагып сиррини кизләтсин. Онун дирилик сују олдуғуну Искэндәрә билдирмәсин.

AZ. 1.7.1 İSGENDER GÜLISTANİ-İREMDE

İsgender Padşah gocalıg çağından dirilik suyudan içmek fikrine düşür. O hökm edir, bütün dünyanın gocalarını hüzuruna yığır. Onlardan dirilik suyunun harada yerleşdiyini öyrenmek isteyir. Bir goca ireli yeriyib, İsgenderden izin isteyir ve deyir:

“Ey böyük hökmdar, eşitmişem ki, Şirvan deyilen yerde Gülistani-İrem adlı bir bağ var. Bu bağlar cennetin özüne ohşayır. Dirilik suyu da hemin bağın içindedir.”

İsgender dirilik suyunu nece tapmağa soruşanda goca deyir:

“Bu lap aşan meseledir. Özünde bir ölü balıg götürersen. Gülistanı-İreme çatanda ölü balığı suya salarsan. Balıg hansı bulagda dirilse, bil ki, o dirilik suyudur. “

İsgender gocaları yola salır. Özü de eline bir ölü balıg alıb Şirvana üz tutur. Gün geçir, ay dolanır, isgender gelib Şirvana yetişir. Soruşa-soruşa Gülistani- İreme gedip çıhr. Bağın içi ile dolaştıgca İsgender mat-meettel galır. Bura ele gözel bir yer imiş ki, cennet onun yanında harabaya benzeyirmiş. Ne desen orada tapmag olarmış.

İsgender geze-geze bir ağacın yanına gelib çatır. Görür ki, ağacın altında bir bulag var. Suyu da dumduru durna gözü kimi. İsgender Padşah tez elideki ölü balığı bulağa salır. Balıg bulağın dibine enib gözden itir. İsgender ne geder ahtarırsa, balığı tapabilmir. Ele bilir ki, bulag da ahtardığı bulag deyil. Dönüb başga semte gedir. Ne geder ahtarırsa, dirilik suyunu tapa bilmir.

Ancag İsgender Padşah bilmeli ki, balığı saldığı bulağın suyu dirilik suyu imiş. Balıg ölümsüzlük gazanan kimi geyb olmuşdu ki, bulağın sirrini gizletsin. Onun dirilik suyu olduğunu İsgendere bildirmesin.

İSKENDER GÜLISTANİ-İREMDE

İskender Padişah kocalık çağından dirilik suyudan içmek fikrine düşer. O hükmeder, bütün dünyanın yaşlılarını huzuruna toplar. Onlardan dirilik suyunun nerede yerleştiğini öğrenmek ister. Bir yaşlı ileri yürüyüp, İskender'den izin ister ve der:

“Ey büyük hükümdar, işitmişim ki, Şirvan denilen yerde Gülistani-İrem adlı bir bağ var. Bu bağlar cennetin özünü okşar. Dirilik suyu da hemen bağın içindedir.”

İskender dirilik suyunu nice zaman bulmak için soruşturduğunda yaşlı der:

“Bu epey ciddi bir meseledir. Yanında bir ölü balık götürmelisin. Gülistanı-İreme vardığında ölü balığı suya bırakırsın. Balık hangi pınarda dirilirse, bil ki, o dirilik suyudur. “

İskender büyükleri yollar. Kendi de eline bir ölü balık alıp Şirvana yüz çevirir. Gün geçer, ay dolanır, İskender gelip Şirvan'a yetişir. Sora-sora Gülistani- İrem'e gidip

çıkır. Bağıın içinde dolaştıkça İskender hayret içinde kalır. Burası öyle güzel bir yermiş ki, cennet onun yanında harabeye benzermiş. Ne desen orada bulunurmuş.

İsgender geze-geze bir ağacın yanına gelip durmuş. Görür ki, ağacın altında bir pınar var. Suyu da dumduru turna gözü gibi. İskender Padişah hemen elindeki ölü balığı pınara bırakmış. Balık pınarın dibine inip gözden kaybolur. İskender ne kadar bulmaya çalışsa da, balığı bulamaz. Öyle bilir ki, pınar da bulduğu pınar değil. Dönüp başka semte gider. Ne kadar bulmaya uğraşsa da, dirilik suyunu bulamaz.

Ancak İskender Padişah bilmeli ki, balığı bıraktığı pınarın suyu dirilik suyuymuş. Balık ölümsüzlük kazandığı gibi kaybolmuşdu ki, pınarın sırrını gizlesin. Onun dirilik suyu olduğunu İskender'e bildirmesin.

KKTC. 1.7.2 BUVAVENTO'DAKİ PINAR

Lüzinyan soylularından birinin kızı köpeğiyle birlikte cüzam hastalığına yakalanmış. O dönemde, bulaşıcı olan bu hastalık iyileştirilemediğinden Buvavento Kalesi'ne götürölüp bırakılmış.

Kız yaşamını kalede sürdürürken köpeğinin günden güne iyileştğini görmüş. Merak etmiş. Takip etmeye başlamış. Köpek her gün sabah kaleden dışarı çıkar ve gelirmiş. Köpeğinin peşine düşmüş. Köpeğin bir pınarda yıkandığını görmüş. Günden güne iyileşmiş. Sonunda hastalığından kurtulmuş.

İyileşen kız pınarın olduğu yere bir şapelin yerine bir kilise yapılmış. O günden sonra lebra hastalığına yakalananlar bu pınardan yıkanınca iyileşmişler.

1/8- TANRININ GAZABIYLA İLGİLİ EFSANELER

СУМУ ГАЛАСЫ¹⁹

Донајел бәјин бабасы Суму Солтан бир гала тикдир-мәк фикринә дүшүр. Уста чағырыр, галанын бүнөврәсини башлајырлар. Анчаг нә гәдәр һөрүрләрсә, иш баша кәлмир, һөркү дағылыр. Суму Солтан әмр едир ки, галанын һәр күнчүнә бир көзәл гыз гојуб сонра һөркүнү һөрсүнләр. Гызларын руһу һөркүнү горујар, гојмаз бир даһа сөкүлсүн.

Усталар елә дә едирләр. Суму Солтанын сечиб кәтиртдији гызлары барынын күнчүнә гојуб һөркүнү учалдырлар. Гызларын көз јашлары һөркү бојунча сүзүлмәја башлајыр, өләнә гәдәр кечә-күндүз аһ-наләләри көјә галхыр. Анчаг Суму Солтанын горхусундан онлара фикир верән олмур. Нәһајәт һөркү галхыр, гызларын да аһ-наләси кәсилир.

Аз вахтда једди мәртәбәли гала һазыр олур. Суму Солтан һәммин күнүп сабаһысы галанын сејринә чыхмаг истәјир. Кечә исә дәһшәтли һадисә үз верир. Бөјүк бир сел олур. Селин габағынча јујуб кәтиртдији гүм-чынғыл галанын алты мәртәбәсини гојунда көрүмәз едир.

Суму Солтан сәһәрсини јухудан дуруб галадан јалныз бир мәртәбә көрүр. О саат да сәһвини аялајыр. Билир ки, танрынын гәзәбинә кечиб.

Дејирләр, гызларын аһ-наләси исә һәммишә ешидилirmiш. Нәһајәт кәнд бу сәсләрә дөзә билмәјиб орадан көчүр, башга бир јердә јурд салырлар.

AZ. 1.8.1. SUMU GALASI

Donayel beyin babası Sumu Soltan bir gala tikdirmek fikrine düşür. Usta çağırır, galanın bünövrəsini başlayırlar. Ancag ne geder hörürlerse, iş başa gelmir, hörkü dağılır. Sumu Soltan em redir ki, galanın her küncüne bir güzel kız goyub sonra hörküsü hörsünler. Gızların ruhu hörkünü goruyan, goymaz bir daha sökülsün.

Ustalar ele de edirler. Sümü Soltanın seçib getirtidiyi gızları barının güncüne goyub hörkünü uçaldırlar. Gızların gözyaşları hörkü boyundan süzülmeye başlayır,

ölene geder gece-gündüz ah-naleleri göye galhır. Ancag Sümü Soltanın gorhusundan onlara fikir veren olmur. Nehayet hörgü galhır, kızların da ah-nalesi gesilir.

Az vahtda yeddi mertebeli gala hazır olur. Sumu soltan hemin günün sabahısı galanın seyrine çıhmag isteyir. Gece ise dehşetli hadise üz verir. Böyük bir sel olur. Selin gabağınca yuyub getirdiyi gum-çihgıl galanın altı mertebesini goynunda görünmez edir.

Sumu Soltan seherisi yuhudan durub galadan yalnız bir mertebe görür. O saat da şehvini anlayır. Bilir ki, tanrının gezebine geçib. Deyirler, kızların ah-nalesi ise hemişe eşidilmiş. Nehayet kend bu seslere döze bilmeyib oradan göçür, başga yerde yurd salırlar.

SUMU KALESİ

Donayel Bey'in babası Sumu Sultan bir kale diktirmeyi düşünür. Usta çağırır, kalenin Bünövresini başlıyorlar. Ancak ne kadar hörlese de, iş başa gelmez, örgü dağılır. Sumu Sultan emreder ki, kalenin her köşesine bir güzel kız koyup sonra örgüyü örsünler. Örgüyü koruyan kızların ruhu bir daha sökülmesine izin vermez.

Ustalar da öyle yaparlar. Sumu Sultan'ın seçip getirdiği kızları güncüne koyup örgüyü yükseltirler. Kızların gözyaşları örgü boyundan süzölmeye başlar, ölene kadar gece-gündüz feryatları göğe kalkar. Ancak Sumu Sultan'ın korkusundan onlara fikir veren olmaz. Nihayet örgü kalkar, kızların da feryadı kesilir.

Az vakitte yedi mertebeli kale hazır olur. Sumu Sultan hemen günün sabahı kalenin seyrine çıkmak ister. Gece ise dehşetli hadise yüz verir. Böyük bir sel olur. Selin yüzünü yıkayıp getirdiği kum-çakıl kalenin altı mertebesini koynunda görünmez eder.

Sumu Sultan seherde uykudan uyanıp kaleden yalnız bir mertebe görür. O saat da arzusunu anlar. Bilir ki, tanrının gazabına gelir. Derler, kızların feryadı ise herkese işitilmiş. Nihayet kent bu seslere sabredemeyip oradan göçer, başka yerde yurt yaparlar.

KKTC 1.8.2. TANRI GAZABI

Lemba köyünden Baf'a uzanan su evleği kalıntısı bulunmaktadır. Su evleği Tala Köyü civarından başlamakta, Aşağı Baf'a kadar uzanmaktaydı. Su evleğinin kemerleri beş metre kadar yüksek olmasına karşın 1953'deki depremde yıkılmıştır. Günümüzde yalnızca kemer ayakları kalmıştır. Su kemeriyle ilgili söylence şöyledir:

Baf krallıkla yönetildiği dönemde, kralın güzeller güzeli bir kızı vardır. Dünya güzeli bu prensesle evlenmek isteyen soylunun, varlığının, yüksek rütbeli subayın sayısı kaleme gelmezdi.

Kraliçe kızının taliplerine bir koşul koymuştu. Kızıyla evlenecek kişi “Tala köyü civarındaki bir pınarın suyunu yirmi dört saat içinde Dip Baf’taki sarayın içindeki havuza akıtacak biçiminde bir inşaatı tamamlaması gerekmektedir.” Diye buyruk vermiştir.

Koşulların olanaksızlığını göz önünde bulunduranlar prensesi istemekten vazgeçtiler. Yalnızca bir mühendis koşulların ağırlığından yılmadı. Kolları sıvadı. Güzergahı saptadı. Ardından da yeteri kadar taşı güzergah boyunca yığdı. Hazırlıklarını bitirince saraya gidip kraliçeye durumu anlattı.

Ertesi gün kralın adamlarının gözetiminde binlerce işçi ve yüzlerce ustayla suyu bir günde köyden sarayın havlusundaki havuza akıttı. Koşulları yerine getirdiğinden kraliçeden kızını istedi. Kraliçe de mühendis delikanlıya:

“Demek Tanrı’nın izni ile suyu getirdin delikanlı,” dedi.

Suyu getirip olmazı olur yapan mühendis gururlanarak.

“Tanrı istese de istemese de, izni olsa da olmasa da suyu getirdim, işte havuza akıyor,” dedi.

Kibirli mühendisin ağzından söz çıkarkenden su evlekleri yıkılıp taşlar patır patır yere düştü. Yalnızca yapının temelleri kaldı. Her bin metrede yapılmış olan depolar da yıkıldı. Ancak günümüzde kalıntılar kalmıştır. Tanrı’ya karşı gelen mühendis gazaba uğradı. Kızı da alamadı.

1/9- KALEYE ve TEPEYE DÖNMEYLE İLGİLİ EFSANELER

ГАРЫ КӨРПҮСҮ²⁹

Бир гары көрпү салыр. Аз сонра онун салдыгы көрпүнү су апарыр. Гары кәлиб көрпүнүн жанында башына дөјүб ағлајыр. Бу заман бир нурани киши онун јанына кәлиб дејир:

— Гары, ағлама. Көрпүнү пис јердән салдырыбсан, бүнөврәси мөһкәм олмајыб.

Нурани киши чайын һәр тәрәфинә бир овуч торпаг төкүр. Бу торпаг бөјүк тәпә олур, чайы даралдыр.

Киши:

— Буналарын үстүндән көрпү сала биләрсән, — дејиб кедир.

Торпаг тәпәләри дөнүб көј даш олур. Гары бу көј дашларын үстүндән тәзә көрпү салыр. Елә онун сағлыгында көрпүјә Гары көрпүсү дејирләрмиш.

AZ. 1.9.1.GARI KÖRPÜSÜ

Bir garı görpü salır. Az sonra onun saldığı köprüyü su aparır. Garı gelib görpünün yanında başına döyüb ağlayır. Bu zaman bir nurani kişi onun yanına gelib deyir:

“Garı ağlama köprünü pis yerden saldırıbsan, bünövresi möhkem olmayıb.”

Nurani kişi çayın her terefine bir ovuç torpag tökür. Bu torpag büyük tepe olur, çayı daraldır.

Kişi:

“Bunların üstünden köprü sala bilersen, - deyib gedir.”

Torpag tepeleri dönüb köy daş olur. Garı bu göy daşların üstünden teze köprü salır. Ele onun sağlığında görpüye Garı Körpüsü deyirler.

KARI KÖPRÜSÜ

Bir karı köprü salar. Az sonra onun saldığı köprüyü su götürür. Karı gelip köprünün yanında başını döğüp ağlar. Bu zaman bir nurani kişi onun yanına gelip der:

“Karı ağlama köprüsü pis yerde yaptırırsın, bünövresi dayanaklı olmadı.”

Nurani kişi çayın her tarafına bir ovuç toprak döker. Bu toprak büyük tepe olur, çayı daraltır.

Kişi:

“Bunların üstünden köprü salabilirsin, - diyip gider.”

Toprak tepeleri dönüp koy taş olur. Karı bu yeşillik taşların üstünden taze köprü salar. Böylece onun sağlığında köprüye Karı Köprüsü derler.

KKTC 1.9.2. KÖPRÜ DERESİNDEKİ SU KEMERİ

Zeytinlik köyünün suyu Beşparmak Dağı’ndan çıkan bir pınardan sağlanırdı. Pınarın yanında küçük bir şapel bulunmaktaydı. Şapelin diğer adı Aşıklar Kilisesi’ydi. Özellikle Rumlar bu kilisenin uğuruna inanırlardı. 1963 yılına kadar koca isteyen ya da sevdiğine kavuşmayı arzulayanlar şapele mum yakarlar adakta bulunurdu. Şapele Türkler de giderlerdi. Bu yüzden şapelin kapısı hep açık tutulurdu. Papazı da yoktu. 1963 olaylarından sonra şapel harap duruma geldi. En sonunda da yıkıldı kutsal sayılan şapelin yanından çıkan pınarın suyu evleğe verildi.

Su köprünün üzerinden geçerek köye varırdı. Büyük bir sel sonucu köprü yıkıldı. Köprü üzerinden geçen evlek de olanlardan payını aldı. Köy susuz kaldı.

Yıkılan köprüye su kemerini onarmak için köylüler el birliğiyle taşları taşıdılar. Bütün hazırlıkları yaptılar. Ustayı buldular. Hemen işe koyuldular. Usta bütün marifetini sergiledi. Ne yaptıysa yaptı bir türlü temel tutturamadı. Yaptıkça yıkıldı. Taşlar arasında yağ varmışçasına kayıp kayıp düştü. Usta ve köylüler olanlara hayretle baktılar.

Kırk yıllık yapıcı ustası bir başarısızlığı üzüntüye boğulmasına yetti de arttı. Son yıkılıştan sonra doğru evine gitti. Yerine yattı. Gece bir rüya gördü. Rüyasına giren kişi kendisine “oğlunu kurban edip köprü ayaklarının altındaki temele boylu boyunca yatırırsan köprü yıkılmayacak” dedi.

Yapıcı ustası ertesi sabah erkenden uyandı. Oğlunu da yanına aldı. Köylülerle birlikte yıkık köprünün olduğu yere gitti. Oğlunu boğazladı. Köprü ayaklarının birinin temeline taş yerine kurban ettiği oğlunun ölüsünü yatırdı. Üzerine de su kemerinin evleğini yerleştirdi.

O günden sonra köprü bir daha yıkılmadı.

Бир сәһәр Сарај тәпәдә јашајанлар әчанб сәс еши-
либ дон галырлар. Сарај тәпә илә гаршы-гаршыја даја-
нан тәпәдә сәси кими өзү дә әчанб олан бир бәдһејбәт,
нәһәнк һејван ағнајыр, нә'рилдәјирди. һејван о гәдәр
күчлү имиш ки, ағнадыгча әтрафы тоз бүрүјәрмиш.

Һејванын сәси һамынын чанына вәлвәлә салыр. Неч
ким горхусундан тәпәјә јахынлаша билмир. Һејван да

чыхыб кетмир ки, кетмир. Сәсдән вә горхудан тәнкә кә-
лән адамлар Сарај тәпәни тәрк едиб Ширвана тәрәф
көч едирләр. Дүнја пәһләваны Рүстәм-Зала да хәбәр
көндәрирләр ки, кәлиб онларын чаныны бу бәдһејбәт
һејвандан гуртарсын.

Хәбәр јетишдији вахт Рүстәм-Зал давада имиш.
Онун оғлу ишдән һали олуб тис-тивраг кејинир. Сарај
тәпәјә јол алыр. Орадан да һејван олан тәпәјә галхыр.
Пәһләван кәләндә һејван өзүнү күнә верирмиш. Рүстәм-
Залын оғлу өмрүндә белә бир әчанб һејванла гаршы-
лашмамышдыр. О, нә дивдән див, нә дә әждаһадан әж-
даһа иди. Гәрәз, Рүстәм-Залын оғлу илә әчанб һејван
арасында бир нечә күн дава кедир. Ахырда гәһрәман
һејваны әлдән салыр, белинә миниб дүз Ширвана кәти-
рир. Һејванын тутулдуғуну көрән адамлар јенидән Са-
рај тәпәјә гајыдырлар.

Һејван ағнадығы вахт һәмишә күлә, јә'ни тоза бү-
рүндүјү үчүн һәмин тәпәјә дә Күл тәпә демишләр.

AZ. 1.9.3. KÜL TEPE

Bir seher saray tepede yaşıyanlar ecaib ses eşidip don galırlar. Saray tepe ile
garşı garşıya dayanan tepede sesi kimi özü de ecaib olan bir bedheybet nehenk heyvan
ağnayır, nerildeyirdi. Heyvan o geder güclü imiş ki, ağnadıkca etrafı toz бүrүyermiş.

Heyvanın sesi hamının canına velvele salır. Heç kim gorhusundan tepeye
yahınlaşa bilmir. Heyvan da çıhib getmir ki, getmir. Sesden ve gorhudan tekne gelen
adamlar Saray Tepeni terk edip şirvana teref göç edirlər. Dünya pehlevanı Rüstəm Zala
da heber gönderirlər ki, gelib onların canını bu bedheybet heyvandan gurtarsın.

Heber yetişdiyi vaht Rüstem Zal davada imiş. Onun oğlu işden hali olub gısvrag geyinir, saray tepeye yol alır. Oradan da heyvan olan tepeye galhır. Pehlevan gelende heyvan özünü güne verirmiş. Rüstem zalın oğlu ömründe bele bir ecaib heyvanla karşılaşmamıştır. O ne divden dir, ne de efdahadan efdaha idi. Gerez, Rüstem Zalın oğlu ile ecaib heyvan arasında bir neçe gün dava gedir. Ahırda gehreman heyvanı elden salır, beline minib düz şırvana getirir. Heyvanın tutulduğunu gören adamlar yeniden Saray Tepeye gayıdırlar

Heyvan ağnadığı vaht hemişe güle, ye'ni toza büründüyü üçün hemin tepeye Kül Tepe demişler

KÜL TEPE

Bir sabah saray tepede yaşayanlar acayip sesler işitip donup kalırlar. Saray tepe ile karşı karşıya olan tepede sesi gibi kendi de acayip olan heybetli yüzlü bir azman hayvan o tarafa-bu tarafa dönüp, bağıryordu. Hayvan o kadar güçlüymüş ki, döndükçe etrafı toz bürürmüş.

Hayvanın sesi herkesin canına korku salar. Hiç kimse korkusundan tepeye yakınlaşamazmış. Hayvan da çıkıp gitmez ki, gitsin. Sesten ve korkudan tepeye gelen adamlar Saray Tepe'yi terk edip Şırvana taraf göç ederler. Dünya pehlivanı Rüstem Zala'ya haber gönderirler ki, gelip onların canını bu heybetli hayvandan kurtarsın.

Haber yetiştiği vakit Rüstem Zal davadaymış. Onun oğlu işten hali olup kısvrak giyinir, saray tepeye yol alır. Oradan da hayvan olan tepeye gelir. Pehlivan geldiğinde hayvan kendini güne verirmiş. Rüstem Zal'ın oğlu ömründe böyle acayip bir hayvanla karşılaşmamıştır. O ne Divden'dir, ne de Efdahadan efdaha idi. Gerek, Rüstem Zal'ın oğlu ile acayip hayvan arasında nice gün döğüş olur. Ahırda kahraman hayvanı elden çıkarır, beline binip doğru Şırvan'a getirir. Hayvanın yakalandığını gören adamlar yeniden Saray Tepe'ye gelirler.

Hayvan döndüğü vakit her zaman küle, yani toza büründüğü için hemen tepeye Kül Tepe demişler.

KKTC 1.9.4. DORUM TAŞI

Deveci develerini güderken katardan ayrılan dorumuna eziyet eder dövermiş. Develerini yükleyince develerini birbirine bağlarmış. En öndeki deveyi de yedeğine almış. Artemi'den Kuzef'e doğru yürümeye başlamış. Dorum her zamanki gibi yine sıradan çıkmış. Yolun sağındaki solundaki ekinlere saldırmaya başlamış.

Dorunun bu kötü huyuna öfkelenen deveci her zamanki gibi çekmiş değneğini. Var gücüyle doruma vurmaya başlamış. Değneği her yeyişte dorumun kini katmerlenmiş. Deve kini arttıkça artmış. Sonunda dayanamamış.

Ağzından salyaları akıta akıta deveciye saldırmış. Deveci can korkusuyla, yakında bulunan oldukça dik olan taş a çıkmış. Dorum devecinin peşinden gitmiş. Taşcığa çıkamamış ama tepenin eteklerini dişleriyle kazıyıp ayaklarıyla eşelemeye başlamış. Çiftçinin gözü korkmuş. Atılmış. Daha yüksek olan ikinci taş a sıçrayıp çıkmış. Deve de peşini bırakmamış. Daha büyük bir hınçla ikinci tepeye saldırmış.

Deveci yalvardıkça küçülmüş, tepe de büyüyüp yükselmiş. Deveci tepede, deve tepe eteğinde günlerce kalmışlar. Yoldan gelip geçen de olmamış. Açlık ve susuzluk devecinin canına tak demiş. Bütün gücünü toplamış. Artemiye doğru koşmaya başlamış. Artlı önlü koştukça koşmuşlar.

Deveci tam köye gireceği an deve yetişmiş. Ağzına aldığı gibi deveciyi yere vurmuş. Ayaklarıyla üzerinde eşinmiş. Sesleri işiten köylüler koşup gelmişler. Ama boğuşma sırasında deveci son nefesini vermiş.

Köylüler birlik olmuşlar. Dorumu öldürmüşler. Yıllar sonra yapılan bir temel kazısında deve kemiklerine rastlamışlar.

O günden sonra devecinin üzerine çıktığı taş a Dorum Taşı (Fırın) demişler.

III. BÖLÜM

2- Güney Azerbaycan ve KKTC'nin İçerik Olarak
Benzer Efsaneleri Benzer Efsaneleri

B-) Muhteva Olarak Benzeşen Efsaneler

2/1- GÖK CİSİMLERİ İLE İLGİLİ EFSANELER

АЈЛА КҮНӘШИН МУБАҢИСӘСИ

Күнләрин бир күнү Ајла Күнәшин сөзү дүз кәлмир. Ај дејир, Јер үзүнә күндүзләр мән чыхмалыјам, Күнәш дејир, мән. Белә-белә мүбаһисә чох узун чәкир. Ахыр-ахырда Ај үзүнү Күнәшә тутуб бәһанә кәтирир:

— Дүнјаја күндүзләр мән чыхмалыјам. Сән гадын-сан. Бүтүн кишиләр дә сәнә бахарлар. Бу да гадына јарашмаз.

Күнәш дејир:

— Јох, мән чыхачағам. Мәним ијнәләрим вар. Һеч ким горхусундан башыны јухары галдырыб баха билмәз. Қим бахса, көзләрини дешәрәм.

Ај сөз тапа билмир, Күнәшлә разылашыр. Дүнјаја күндүзләр Күнәш, кечәләр Ај чыхмаға башлајыр. Доғрудан да Һеч ким Күнәшин ијнәләринин горхусундан она бахмаға чәсарәт едә билмир.

AZ. 2.1.1. AYL A GÜNEŞİN MÜBAHİSESİ

Günlerin bir günü ayla güneşin sözü düz gelmir. Ay deyir, yer üzünə gündüzler men çıhmalıyam, güneş deyir, men. Bele-bele mubahise çox uzun çəkir. Ahır-ahırda ay üzünü güneşə tutub behane getirir:

Dünyaya gündüzler men çıhmalıyam. Sen gadınsan. Bütün kişilərdə sana baharlar. Bu da gadına yaraşmaz.

Güneş deyir:

“Yoh men çihacağım benim iğnəlerim var. Heçkim gorhusundan başını yuharı galdırıp baha bilmez. Kim bahsa gözlerinideşərim.”

Ay söz tapa bilmir, güneşlə razılaşır. Dünyaya gündüzler güneş, gecələr ay çıhmağa başlayır. Doğrudan da heç kim güneşin iğnələrinin gorhusundan ona bahmağa cesaret ede bilmir.

AYLA GÜNEŞİN MÜNAKAŞASI

Günlerin bir günü ayla güneşin sözleri zıtladır. Ay der ki, yeryüzüne gündüzler ben çıkmalıyım, güneş der, ben. Böyle-böyle münakaşa çok uzar. Sonra- sonrada ay yüzünü güneşe çevirip bahane bulur:

“Dünyaya gündüzleri ben çıkmalıyım. Sen kadınsın. Bütün herkes sana bakar. Bu da kadın için iyi olmaz.”

Güneş der:

“Yok ben çıkacağım benim iğnelerim var. Hiç kimse korktuğu için başını yukarı kaldırıp bana bakamaz. Kim baksa gözlerini deşerim.”

Ay söz söyleyemez, güneşle rızalaşır. Dünyaya gündüzler güneş, geceler ay çıkmaya başlar. Doğrudan da hiç kimse güneşin iğnelerinin korkusundan ona bakmaya cesaret edemez.

KKTC 2.1.2. GÜNEŞ IŞINLARI

Güneş kız olarak yaratılmış. Ay da erkek. Bunun için günümüzde de çocuklar ay dede demektedirler. Güneş çeyizi için gergefini germiş. İğnelerinden renk renk ipekler, nakışlar işlermiş. Bir yandan da ayla karşılıklı cilveleşirmiş.

Zaman karşılıklı sevgiyle geçip giderken günlerden bir gün iki sevdalının arası açılmış. Söz tokuşturma derken dalaşma başlamış. Çok geçmeden de birbirlerine sövüp saymışlar.

İki sevgilinin araları günden güne daha da açılmış. Sonunda olan olmuş. Işın içine şiddet karışmış. Güneş dayanamamış. Bütün iğnelerini alıp aya atmış. İğnelerin çoğu aya saplanmış. Kalanı da dağılıp saçılmış. Birazı da dünyaya gelmiş. O günden sonra işte bu yüzden güneş ışınları insanlara iğne gibi batar olmuş.

АЈЛА КҮНӘШ ӘФСАНӘСИ

Көзәллији илә өјүнән Күнәш чох мәғрур бир гыз иди. Көј үзүнә сәпәләнән улдузлар онун пишвазына дурардылар, јолуну һәсрәтлә көзләрдиләр. Бу мәғрур гыз јолуну көзләјәнләрин чох олдуғуну көрдүкчә даһа да

мәғрурлашар, көзләри севинч алову сачарды. Бу алова дөзмәјән улдузлар јаныб күлә дөнәр, Күнәшин чыхмасы илә јох олардылар. Амма мәһәббәт онлары өлмәјә гојмазды. Онлар јенидән дирилиб дүнјаја кәләрдиләр...

Күнәшин улдузлардан даһа чох Ај марағландырырды. Чүнки о, тәк иди. Ај бә'зән мәһәббәтини Күнәшә билдирмәк үчүн икијә бөлүнәрди. Һәсрәтдән о гәдәр назиләрдики, Күнәшин өзү дә ону көрәндә хәчаләтдән үзүнә пәрдә чәкәр, кизләнәрди.

Бир күн Ај Күнәшин көрүшүнә кедир. Күнәш Ајын көзәллијини көрәндә һәсәддән гәлби чырпыныр, ону севән оғланын даһа көзәл олдуғуну көрүб хәјала далыр, ахырда дејир:

— Мәни үрәкдән севирсәнсә, үзүндәки гара халы дырнағынла гопарыб мәнә вер. Ону овчумда көрмәк истәјирәм.

Ај һеч нә дүшүнмәдән севкилисинин әмрини јеринә јетирир. Онун үзүнү ган бүрүјүр. Бу заман Күнәш гәһгәһә чәкиб күлүр. Ајын фәдакарлығына чаваб олараг дејир:

— Сәнин көзәллијин о халда иди. Ону да гопартдын. Инди дүнјанын ән көзәли мәнәм.

Күнәшин бу сөзү Ајы тәәччүбләндирир. Онун үзүнә төкүлән ган сифәтиндәчә донуб галыр. Ај Күнәшдән узаглашыр. Бир даһа ону көрмәк истәмир.

Күнәш тутдуғу ишә пешман олур. Нә гәдәр Ајы чағырырса, чаваб алмыр. Одур ки, Күнәш чыхаркән Ај үзүнә пәрдә чәкир, онун сифәти солғунлашыр. Ај истәмир ки, Күнәш үзүндәки ләкәни көрсүн.

AZ. 2.1.3. AYLA GÜNEŞ EFSANESİ

Gözeliği ile öyünen güneş çok mağrur bir kız idi. Göy üzüne sepelenen ulduzlar onun pişvazına durardılar, yoluna hesretle gözlerdiler. Bu mağrur kız yoluna gözleyenlerin çok olduğunu gördükçe daha da meğrurlaşar, gözleri sevinç alovu saçardı. Bu alova dözmeyen ulduzlar yanıp küle döner, güneşin çıkması ile çok olardılar. Amma mehhebbet onları ölmeye goymazdı. Onlar yeniden dirilip dünyaya gelerdiler...

Güneşi ulduzlardan daha çok ay maraglandırıdı. Çünkü o, tek idi. Ay bazen mahabbetini güneşe bildirmek için ikiye bölünürdi. Hasratlan o kadar Nazilerdi ki, güneşin özü de onu körende heçeletten uzuna perde çeker, kizlenerdi.

Bir gün ay güneşin görüşüne gedir. Güneş ayın güzelliğini görende hesedden galbi çırpınır, onu seven oğlanın daha güzel olduğunu körüb heyala dalır, ahırda deyir:

“Meni ürekden sevirsense, üzündeki gara halı dırnağınla goparıb mana ver. Onu ovçumda görmek isteyirem.”

Ay heç ne düşünmeden sevgilisinin emrini yerine yetirir. Onun üzünü gan bürüyür. Bu zaman güneş gahgaha çakıb gülür. Ayın fedakarlığına çavap olarak deyir:

“Senin güzelliğin o halda idi. Onu da gopartdın. İndi dünyanın en güzeli menem.”

Güneşin bu sözü ayı taaccuplandırıp. Onun üzüne tökülen gan sıfatındaca donüp galır. Ay güneşden uzaklaşır. Bir daha onu görmek istemir. Güneş tuttuğu işe pişman olur. Negadar ayı çağırsa çavab almır. Odur ki güneş çıkarken ay üzüne perde çeker, onun sıfatı solgunlaşır. Ay istemir ki kunaş üzündeki lekeni görsün.

AYLA GÜNEŞ EFSANESİ

Güzelliği ile övünen güneş çok mağrur bir kızmış. Gökyüzüne dağılan yıldızlar onu karşılamaya dururlardı, yolunu hasretle gözlerlerdi. Bu mağrur kız yolunu gözleyenlerin çok olduğunu gördükçe daha da mağrurlaşır, gözleri sevinç alevi saçardı. Bu aleve tahammül edemeyen yıldızlar yanıp küle döner, güneşin çıkması ile çoğalırlardı. Ama muhabbet onları ölmeye koymazdı. Onlar yeniden dirilip dünyaya gelirdiler...

Güneşi yıldızlardan daha çok ay meraklandırıdı. Çünkü o, tek idi. Ay bazen muhabbetini güneşe bildirmek için ikiye bölünürdü. Hasretle o kadar naz ederdi ki, güneşin kendisi de onu gördüğünde utancından yüzüne perde çeker, gizlenirdi.

Bir gün ay güneşi görebileceği bir yere gider. Güneş ayın güzelliğini gördüğünde hasetten kalbi çarpar, onu seven oğlanın daha güzel olduğunu görüp hayale dalar, sonra da der:

“Beni yürekten seviyorsan, yüzündeki kara beni tırnağınla koparıp bana ver. Onu avcumda görmek istiyorum.”

Ay hiç birşey düşünmeden sevgilisinin emrini yerine getirir. Onun yüzünü kan bürüyor. Bu zaman güneş kakhaha atarak güler. Ayın fedakarlığına cevap olarak der:

“Senin güzelliğin o bendeydi. Onu da koparttın. Şimdi dünyanın en güzeli benim.”

Güneşin bu sözü ayı şaşırtır. Onun yüzüne dökülen kan sıfatından da donup kalır. Ay güneşden uzaklaşır. Bir daha onu görmek istemez. Güneş tuttuğu işe pişman olur. Ne kadar ayı çağırsa da cevap alamaz. Odur ki güneş çıkarken ay yüzüne perde çeker, onun sıfatı solgunlaşır. Ay istemez ki, güneş yüzündeki lekeni görsün.

KKTC 2.1.4. AYDAKİ LEKELER

Denizin kafasına şeytanca düşünceler girmiş. Günlerce bunları düşünmüş. Sonunda bir gece ne kadar ayıp, etik dışı iş varsa hepsini de bir bir yapmış. Yaparken de kendinden geçmiş. Olanları ayın göreceğini bile düşünmemiş. İşi bitip de dalgaları durulunca kendisini ayın izlediğini ve bütün yaptıklarını gördüğünü anlamış. Hemen aya dönmüş. Suçunu örtbas etmeye çalışmış. Ay, denizin sözlerine hiç karşılık vermemiş. Yalnızca gülmüş.

Deniz bu duruma çok öfkelenmiş. Hemen küreği kapmış. Bulanık suların dibindeki çamurları küreğe doldurup ayın yüzüne atmaya başlamış. Biri gülmüş, diğeri atmış.

Ayda dolunay durumuna geçmeden önce lekeler görülür. İşte bu lekeler atılan çamurlardandır.

АЈЫН КҮНӘШИ АХТАРМАСЫ

Ајын анасы илә Күнәшин анасы гоншу имишләр. Бир күн бахыб көрүрләр ки, тәкнәдә чөрәк гуртарыб.

Тез әл-әлә вериб хәмир гатыр, тәндирә од салырлар. Тәндир гызана јахын чырпы гуртарыр. Күнәшин анасы гызыны чырпы далынча көндәрир.

О вахтлар Көј Јерә јахын имиш. Күнәш кәзә-кәзә кө-јә чыхыр. Бир хејли кечир, Күнәшдән хәбәр олмур. Ана-лар нараһат олмаға башлајырлар. Аз галыр ки, тәндир дә сојусун. Ајын анасы оғлуну јанына чағырыб дејир:

— Күнәш чырпы далынча кедиб, һәлә кәлиб чыхма-јыб. Көјдә аза биләр. Кет көр һардадыр.

Ај кетмәк истәмир. Онда анасы ачыгланыб Ајып үзү-нә бир силлә чәкир. Гадынын әли хәмирли олдугундан оғлунун үзүндә ләкәси галыр.

Ај Күнәши ахтара-ахтара көјә чыхыр. Орада да нә гәдәр ахтарырса, тапа билмир. Бу заман илдырым ча-хыр, көј курулдајыр, аләм бир-биринә гарышыр. Көј һај-күјлә јердән араланыб узаглашыр. Ајла Күнәш дә бир даһа Јерә енә билмирләр.

Дејирләр, һәлә дә Ај Күнәши ахтарыр. Амма тапа билмәјиб. Күнәши тапмадығындан чашбаш галыб. Үзү-нү јујуб тәмизләмәк јадына да дүшмүр. Она көрә дә үзү ләкәли кәзир.

AZ. 2.1.5. AYIN GÜNEŞİ AHTARMASI

Ayin anası ile güneşin anası gonşu imişler. Bir gün bahıb görüpler ki tekne de çörek gurtarıb tez elde verib hamır gatır tandire od salırlar. Tendir gızana yahın çırpı gurtarır. Güneşin anası gızını çırpı dalınca gönderir.

O vahtlar göy yahın imiş. Güneş geze-geze göye çıhr. Bir heyln keçir. Güneşten heber olmur. Analar narahat olmağa başlayırlar. Az galır ki, tendir de soyusun ayın anası oğlunu yanına çağırır deyir:

“Güneş çırpı dalınca gedib, hele gelip çıkmayıb. Göyde aza biler. Get gör hardadır.”

Ay getmek istemir. Onda anası acıglanıb ayın üzüne bir sille çekir. Gadının eli hemirli olduğundan oğlunun üzünde lekesi galır.

Ay güneşi ahtara ahtara göye çılır. Orada da ne geder ahtarırsa tapa bilmir. Bu zaman ıldırım çahr, göy guruldayır, alem bir-birine garışır. Göy hay-kuyle yerden aralanıb uzaglaşır. Ayda güneş de bir daha yera ene bilmirler.

Deyirler, nere de ay güneşi ahtarır. Amma tapa bilmeyib. Güneşi tapmadığından çaşbaş galıb. Üzünü yuyub temizlemek yadına da düşmür. Ona göre de üzü lekeli gezir.

AYIN GÜNEŞİ DÜŞÜNMESİ

Ayın anası ile güneşin anası komşu imişler. Bir gün bakıp görürler ki tekne de çörek kurtarıp tez elde verip hamur katıp tandıra ateş salarlar. Tandır kızana yakın çırpı getirir. Güneşin anası kızını çırpı dalınca gönderir.

O zamanlar köy yakınmış. Güneş geze-geze köye çıkar. Bir hayli geçer. Güneşten haber alınmaz. Analar rahatsız olmaya başlarlar. Az kalır ki, tandır da soğusun, ayın anası oğlunu yanına çağırıp der:

“Güneş çırpı dalınca gitti, hala gelip çıkmadı. Köyde azabilir. Git gör ateştedir.”

Ay gitmek istemez. Onda anası acıyıp ayın yüzüne bir tokat atar. Kadının eli hamurlu olduğundan oğlunun yüzünde lekesi kalır. Ay güneşi düşünse düşünse köye çıkar. Orada da ne kadar düşünse bulamaz. Bu sefer yıldırım çakar, gök gürler, alem birbirine karışır. Köyden hay-kuyle aralanıp uzaklaşır. Ayda güneş de bir daha yere inemezler. Derler ki, nerede ay güneşi düşünür ama bulamaz. Güneşi bulamadığından dağınık kalır. Yüzünü yıkayıp temizlemek de aklına gelmez. O yüzden de yüzü lekeli gezer.

KKTC 2.1.6. AY ile GÜNEŞ

Zamanın birinde Ay ile Güneş evlenmişler ve bir kızları dünyaya gelmiş. Gel gün git gün kızları büyümüş evlenme zamanı gelmiş. Evleneceği eşi ile nişanlanmış ve düğünleri hazırlanmış. Annesi kızına “Ay ananın canı için gün babanın başı için demeyince” kocana konuşma demiş.

Yedi sene bu böyle devam etmiş ve hiç konuşmamış. Buna daha fazla dayanamayan kocası yeniden evlenmeye karar vermiş. İkinci eş, at üstünde eve gelirken ilk eşe “sağır gelin, sığır gein, sütün taşı savur gelin” demiş. Bunu duyan ilk eş dayanamayıp “bakın bakın geline attan inmeden diline, yedi sene geçindim, ses vermedim erime” demiş. Kadının konuştuğunu duyan koca “karım konuştu, karım konuştu. Artık başka eşe gerek yok” deyip ikinci gelini geri göndermiş. Bu efsane olayından sonradır ki: “gelin atta nasibi artta” atasözü söylene gelmiştir.

Кечмиш заманларда бир киши, бу кишинин дә көзүн ағы-гарасы, аман-заман бирчә гызы вармыш. Ады да Үлкәр. Онун көзәлликдә тајы-бәрабәри јох имиш. Кечә-күндүз узаг-јахын елләрдән кәлән елчиләр кишини әлдән салмышдылар. Амма гыз даш атыб башыны тутур, һеч кими бәјәнмирди.

Бу кишинин хејли мал-гарасы варды. Вахт кәлир, гыш кәсдирир гапынын ағзыны. Гардан-борандан көз ачмаг олмур. От-әләф тамам түкәнир. Мал-гаранын јаза саламат чыхмасына күман галмыр.

Киши ел-оба ағасынын јанына кәлир. Ондан борч от истәјир. Аға онунла белә бир шәрт кәсир:

— Мән борч от верә билмәрәм. Нагг да истәмирәм. Амма гызыны мәнә версән, мал-гаран гышдан саламат чыхар.

Киши чох фикирләшир, чох дүшүнүр, чыхыш јолу тапа билмир. Нә дә ағанын даш гәлбини јумшалтмағы бачармыр. Разы олса, гызыны бәдбәхт едәчәк, разы олмаса, мал-гара гырылачаг, о да, гызы да ачыннан өләчәк. Галыр одла су арасында. Чар-начар гызыны верәчәјини билдириб әвәзиндә от алыр.

Киши кәлиб әһвалаты гызына данышыр. Гыз көз јашларыны лејсан кими төкүр. Нә күндүзү күндүз олур.

нә кечәси кечә. Көзүнә чимир кетмир, сүбһәдәк јерин ичиндә гурчухур. Кечәләрин бириндә өзүнү чөлә салыр. Бахыр ки, көј ачыгдыр, улдузлар баш-баша вериб ишыг сачырлар. Дүшүнүр ки, даһа јаздыр. Севинчәк ичәри кириб атасына дејир:

Көјдә улдуз салланды, ај дәдә,
Көр јаза нә галды, ај дәдә,
Вермә мәни гәним алиһә.

Амма гыз јанылыбмыш. Сәһәр јенә дә һава гарышыр, бәрк човғун олур, бүтүн күнү гар ара вермир. Гыз үмидини һәр тәрәфдән кәсир. Шәр гарышанда јенә дә чөлә чыхыб танрыја јалварыр ки, ону гоча, залым ағанын әлиндән гуртарсын. Танры онун јалварышларыны гәбул едир, гызы улдуза чевирир.

Сәһәр тағы киши гызыны јериндә көрмәјиб һарај чә-
кир, көрүр сәс верән јохдур. Ора гыз, бура гыз, көрдүм
дејән олмур. Гыз бир парча әппәк олуб әршә чәкилир.
Киши өмрү боју билмир ки, көјдә сәһәр-сәһәр үзүнә
күлүмсәјән улдуз онун доғмача баласы Үлкәрди.

AZ. 2.1.7. ÜLKER ÜLDÜZÜ

Keçmiş zamanlarda bir kişi bu kişininde gözünün ağı-garası aman zaman birce gızı varmış. Adı da Ülker. Onun gözellikde tayı beraberli yoh imiş. Gece- gündüz uzag yahin ellerden gelen elçiler kişini elden salmışdılar. Amma gız daş atib başını tutur, heç kimi beyenmirdi.

Bu kişinin heyli mal- garası vardı, vaht gelir, gış kesdirir gapının ağzını. Gardan- borandan göz açmaq olmur. Ot-elef tamam tükenir. Mal-garanın yaza salamat çılmasına güman gelmir. Kişi el-oba ağasının yanına gelir. Ondan borç ot isteyir. Ağa onunla bele bir şert kesir:

Men borç od vere bilmerem. Hagg da istemirem. Amma gızını mene versen, mal garan gışdan salamat çihar.

Kişi çoh fikirleşir, çoh düşünür, çılış yolu tapa bilmir. Ne de ağanın daş gelbini yumşaltmağı bacarmış. Razi olsa, gızını bedbeht edecek, razi olmasa, mal-gara gırlacag o da, gızı da acından ölecek. Galır odla su arasında. Çar-naçar gızını vereceyini bildirib evezinde ot alır.

Kişi gelib ehvalatı gızına danışır. Gız göz yaşlarını leysan kimi dökür. Ne gündüzü gündüz olur, ne gecesi gece. Gözüne çimir getmir, sübhadek yerin içinde gurcuhur. Gecelerin birinde özünü çöle salır. Bahır ki, göy acıkdır, üldüzler baş-başa verib ışıq saçırlar. Düşünde ki, daha yazdır. Sevincek içeri girib atasına deyir.

Göyde üldüz sallandı ay dede,

Gör yaza ne galdı ay dede,

Verme meni genim eline.

Amma gız yanılbmış. Seher yene de ava garişır, berk çovgun olur, bütün günü gar ara vermiş. Gız umidini her terefdən kesir. Şer garişanda yene de çöle çıhib tanrıya yalvarır ki, onu goca zalım ağanın elinden gurtarsın. Tanrı onun yalvarışlarını gebul edir, gızı üldüze çevirir.

Seher çağı kişi gızını yerinde görmeyib haray çekir, görür ses verin yohdur. Ora gız, bura gız, gördüm deyən olmur. Gız bir parça epeg olub erşe çekilir. Kişi ömrü boyu bilmir ki, göyde seher- seher üzüne gülümseyen üldüz onun doğmaca balası ülkerdir.

Geçmiş zamanlarda bir kişi, bu kişininde gözünün akı-karası aman aman birtane kızı varmış. Adıda Ülker. Onun güzellikte benzeri yokmuş. Gece- gündüz uzak yakın illerden gelen elçiler kişiye haber yollamışlar. Ama kız taş atıp başını tutar, hiç kimseyi beğenmezdi.

Bu kişinin hayli malı mülkü vardı, vakti gelir, kış kesdirir kapının ağzını. Kardan - borandan göz açılmaz. Ot-elef tamamen biter. Mal-mülkü yaza selametle çıkmasına ihtimal olmuyor.

Kişi el-oba ağasının yanına gelir. Ondan borç ot ister. Ağa ona bir şart koşar:

Ben borç ot veremem. Hak da istemiyorum. Ama kızını bana verirsen, malın mülkün kıştan selametle çıkar.

Kişi çok fikreder, çok düşünür, çıkış yolu bulamaz. Ağanın taş kalbini yumuşatmayı da başaramaz. Razi olsa, kızını bedbaht edecek, razı olmasa, mal-mülkü kırılacak o da, kızı da acından ölecek. Kalır ateşle su arasında. Çareli -çaresiz kızını vereceğini bildirip karşılık olarak ot alır.

Kişi gelip hadiseyi kızına danışır. Kız gözyaşlarını nisan yağmuru gibi döker. Ne gündüzü gündüz olur, ne gecesi gece. Gözüne uyku girmez, sabaha kadar yerin içindesağa sola dönerdi. Gecelerin birinde kendini çöle saldı. Baktı ki, gök açık, yıldızlar baş-başa verip ışık saçarlardı. Düşündü ki, daha yazdır. Sevinerek içeri girip babasına der:

Gökte yıldız sallandı Ay Dede,

Gör yaza ne kaldı Ay Dede,

Verme beni düşman eline.

Ama kız yanılmıştır. Seher yine de ava karışır, tez kar yağar, bütün gün kar ara vermez. Kız ümidini her taraftan keser. Şer karıştığında yine de çöle çıkıp Tanrı'ya yalvarır ki, onu koca zalim ağanın elinden kurtarsın. Tanrı onun yalvarışlarını kabul eder, kızı yıldıza çevirir.

Seher vakti kişi kızını yerinde görmeyip imdat diye bağırır, görür ses veren yoktur. Ora kız, bura kız, gördüm diyen olmaz. Kız bir parça yok olup arşa çekilir. Kişi ömrü boyu bilmez ki, gökte seher- seher yüzüne gülümseyen yıldız onun doğmaca evladı ülkerdir.

KKTC 2.1.8. YEDİ KARDEŞLERLE ÜLKER

Yedi Kardeşler'le Ülker dostmuşlar. Gökyüzünde yıllar yılı artlı önlü dolaşmışlar. Gel gün git gün Ülker'in bir kızı olmuş. Kız tez günde serpilip büyümüş. Derken gelinlik kız olmuş. Yedi kardeşler Ülker'den bu kızı oğullarına istemişler. Ülker verici olmamış. Tartışmışlar. Araları açılmış. Kinleri günden güne artmış.

Sonunda Yedi Kardeş'ler Ülker'in kızını kaçırmışlar. Önlerine katıp yollarına yürümeyi sürdürmüşler. Olanlara Ülker çok öfkelenmiş. Aralarında çok büyük bir kavga çıkmış. Kan gövdeyi götürmüş. Yedi Kardeşlerin biri ölmüş. Ölen kardeşlerine bir tabut yapmışlar. Dört tanesi sırtına yüklemişler. Gittikleri yere onu da sürekli sırtlarında taşımışlar.

Ülker'den karçırdıkları kızları da önlerinde eskisi gibi doğup batmışlar. Yedi Kardeşlerin kaçırıldığı kız battıktan sonra Ülker doğmuş.

2/2- NUH PEYGAMBERLE İLGİLİ EFSANELER

НУХУН АЛҒЫШЫ

Нух пейғәмбәр јетмиш беш күн су үзәриндә доланыр. Јетмиш беш күндән сонра көрүр ки, бир дағын башы гаралыр, кәмисини һәмин даға тәрәф сүрдүрүр.

Дағын башы дарысгаллыг иди. Кәмидәки инсан вә һејванлары тута билмәди. Дејирләр башы көрүнән дағ о заман Гысырдағ имиш. Онун өвлады олмур, гысыр галырмыш. Нухун јанында хәчаләт чәкир. Она көрә хәчаләт чәкир ки, кәмидә олан инсан вә һејванлары јерләшдирә билмирди. Өз-өзүнә дејир ки, нијә мәним өвладым олмасын. Нухун јанында оланлара һөрмәт еләјим. Нух Нәби дағын хәчаләт чәкдијини билиб дејир:

— Еј Гысырдағ, сән гысыр галмајачагсан. Сәнин өвладын олачаг.

Һәмин күн Гысырдағ һамилә галыр. Аз сонра ағры чәкир, бир оғул дүнјаја кәтирир. Ағры чәкдији үчүн Нух Нәби Гысырдағын адыны Ағры дағ гојур. Оғлуиу исә Бала Ағры адландырыр. Бала Ағры да анасынын јанында учалыр. Икиси бирләшиб кәмидә оланлара јер верирләр, онлара һөрмәт еләјирләр.

AZ. 2.2.1. NUHUN ALĞIŞI

Nuh peygamber yetmiş beş gün su üzerinde dolanır. Yetmiş beş günden sonra görür ki, bir dağın başı garalır. Gemisini hemin doğu teref sürdürür.

Dağın başı darısgallıg idi. Gemideki insan ve heyvanları tuta bilmedi. Deyirler başı görünen dağ o zaman gısırdağ imiş. Onun övladı olmur, gısır galmırmış. Nuhun yanında hecaler çekir. Ona göre hecalet çekir ki, gemide olan insan ve heyvanları yerleşdire bilmirdi. Öz özüne deyir ki, niye benim övladım olmasın. Nuhun yanında olanlara hörmət eleyim. Nuh nebi dağın hecalet çekildiğini bilib deyir.

Ey gısırdağ, sen gısır galmayacaksan. Senin övladın olacag.

Hemin gün gısırdağ hamile galır. Az sonra ağrı çekir. Bir oğul dünyaya getirir. Ağrı çekdiği üçün nuh nebi gısırdağın adını ağrı dağı goyur. Oğlunu ise Bala Ağrı

adlandırır. Bala ağrı da anasının yanında ucalır. İkisi birleşib gemide olanlara yer verirler, onlara hörmət eyleyirler.

NUHUN ALIŞ-VERİŞİ

Nuh peygamber yetmiş beş gün su üzerinde dolandır. Yetmiş beş günden sonra görür ki, bir dağın başı karadır. Gemisini hemen doğu tarafa sürdürür.

Dağın başı çok dardı. Gemideki insan ve hayvanları tutamadı. Derler başı görünen dağ o zaman Kısırdağ imiş. Onun evladı olmadığından, kısır kalmış. Nuhun yanında utanırmış. Ondan öyle utanç duyar ki, gemide olan insan ve hayvanları yerleştirememişti. Kendi kendine der ki, niye benim evladım olmasın. Nuhun yanında olanlara hürmet eyleyim. Nuh nebi dağın utanç duyduğunu bilip der:

Ey Kısırdağ, sen kısır kalmayacaksın. Senin evladın olacak.

Hemen o gün kısırdağ hamile kalır. Az sonra ağrı çeker. Bir oğul dünyaya getirir. Ağrı çektiği için Nuh nebi Kısırdağ'ın adını ağrı dağı koyar. Oğlunu ise Bala Ağrı adlandırır. Bala Ağrı da anasının yanında büyür. İkisi birleşip gemide olanlara yer verirler, onlara hürmet ederler.

НУҲЛА УҒУЗЛАР

Вахт кәлир, танры инсанлара гәзәбләнир. Бу хәбәри ешидән Нуһ чанлылары фәлакәтдән гуртармаг үчүн бө-
јүк бир кәми гајыртдырмалы олур. Бу кәмини дүзәлт-
мәкдән өтрү узун ағачлар лазым имиш. Мешә дә чох-чох
узагларда олдуғундан Нуһ билмир ки, нејләсин. Ағач-
лары нечә гырыб дашытдырсын. Бир хејли фикирлә-
шәндән сонра јадына уғузлар дүшүр. Онлары чағыр-
магдан башга бир әлачы галмыр. Хәбәр көндәрир, уғуз-
лар јығышыб кәлирләр. Нуһ онлардан көмәк истәјиб
дејир:

— Танры инсанлара гәзәбләнмишди. Бу күнләрдә
туфан олачаг. Әкәр вахтында кәми дүзәлтдириб чанлы-
лары хилас етмәсәк, һәр шеј суда гәрг олуб кедәр. Кә-

мини дә дүзәлтмәк чох чәтиндир. Она нәһәнк ағачлар
лазымдыр. Мешә дә лап узагдадыр. Бу ағачлары бирчә
сиз дашыјыб кәтирә биләрсиниз.

Уғузларын бөјүјү Нуһла разылашыр. Амма белә бир
шәрт кәсир ки, Нуһ онларын гарныны дојура билсә,
ағачлар да вахтында дашыначагдыр.

Нуһ пејғәмбәр әмр едир, онлара балача габларда
јемәк кәтирирләр. Уғузлар габлара вә јемәкләрә бахыб
күлүрләр. Онлардан бири дејир:

— Бу ки, инсанлар үчүндүр. Бизи нечә дојдулар?

Нуһ пејғәмбәр дејир:

— Јејин, дојмасаныз, јенә верәрләр.

Уғузлар даһа бир сөз демәјиб јемәјә кириширләр.
Көрүрләр ки, једикчә габдан јемәк азалмыр. Белә-белә
гарынларыны мөһкәм бәркидиб ишә кириширләр. Аз
вахтда кәми үчүн лазым олан бүтүн ағачлары гырыб
дашыјырлар.

Нуһун кәмиси дә уғузларын дашыјыб кәтирдикләри
һәмин нәһәнк ағачлардан дүзәлдилмишдир.

AZ.2.2.2. NUHLA UĞUZLAR

Vaht gelir, tanrı insanlara gezeblenir. Bu heberi eşiden Nuh canlıları felaketden gurtarmag için büyük bir Gemi gayırtırmalı olur. Bu gemini düzeltmekden ötrü uzun ağaclar lazım imiş. Meşe de çoh-çoh uzaklarda olduğundan Nuh bilmir ki, neylesin. Ağaçları nece gırıp daşıtırsın. Bir heyli fikirleşenden sonra yadına uğuzlar düşür. Onları çağırmağdan başga bir elacı galmır heber gönderir uğuzlar yihışib gelirler. Nuh onlardan kömek isteyib deyir:

Tanrı insanlara gezeblenmişdi. Bu günlerde tufan olacag eğer vahtında gemi düzeltdirib canlıları hilas etmesek, her şey suda gerg olub geder. Gemini de düzeltmek çoh çetindir. Ona nehenk ağaclar lazımdır. Meşe de lap uzagdadır. Bu ağaçları birce siz daşıyib getire bilersiniz.

Uğuzların böyüğü nuhla razılaşıır amma bele bir şart kesir ki nuh onlatın garnını doyura bilse, ağaclar da vahtında daşınacagdır.

Nuh peygamber em redir. Onlara balaca gablarda yemek getirirler uğuzlar gablara ve yemeklere bahıb gülürler. Onlardan biri deyir.

“Yeyin, yeyin doymasanz yine yererler.”

Uğuzhan daha bir demeyib yemeye girişirler. Az vahtda gemi için lazım olan bütün ağacları girib daşıyırlar.

Nuhun gemisi de uğuzların daşıyib getirdikleri hemin neheng ağaçlardan düzeldilmiştir.

NUHLA OĞUZLAR

Vakit gelir, tanrı insanlara öfkelenir. Bu haberi işiten Nuh canlıları felaketden kurtarmak için büyük bir gemi hazır edilir. Bu gemiyi düzeltmek için uzun ağaclar lazımmiş. Meşe de çok-çok uzaklarda olduğundan Nuh bilmez ki, ne yapsın. Ağaçları nasıl kırıp taşıtsın. Bir hayli düşündükten sonra aklına oğuzlar gelir. Onları çağırmaktan başka bir çaresi kalmaz haber gönderir oğuzlar toplanıp gelirler. Nuh onlardan yardım isteyip der:

Tanrı insanlara öfkelenmişti. Bu günlerde tufan olacak eğer vaktinden gemi düzeltilip canlıları kurtarmazsak, her şey suda kaybolup gider. Gemiye de düzeltmek çok zordur. Ona kocaman ağaclar lazımdır. Meşe de epey uzaktadır. Bu ağaçları bir tek siz taşıyıp getirebilirsiniz.

Oğuzların büyüğü Nuh’la anlaşır ama bir şart koşar ki Nuh onların karnını doyurursa, ağaclar da vaktinde taşınacaktır.

Nuh Peygamber emreder. Onlara küçük kaplarda yemek getirirler Oğuzlar kablara ve yemeklere bakıp gülerler. Onlardan biri der:

“Yiyin, yiyin doymasanız yine verirler.”

Oğuzhan daha bir demeyip yemeye girişirler. Az vakitte gemi için lazım olan bütün ağaçları girip taşırlar.

Nuhun gemisi de Oğuzların taşıyıp getirdikleri çoğu kocaman ağaçlardan düzeltilmiştir.

KKTC 2.2.3. NUH TUFANI

Tanrı, dünyaya peygamberler göndermesine karşın insanlar günah işlemekten vazgeçeceklerine daha fazla günah işlemeye başladılar. Sonunda Tanrı, insanları cezalandırmaya karar verdi. Tanrı'nın gönderdiği peygamberi kabul etmeyip putlara tapmayı sürdürenler Nuh'a meydan okudular.

Nuh Peygamber'e Tanrı tarafından bir nida geldi. Ona sağlam bir gemi yapması bildirildi. Nuh gemiyi yapmaya başladığında doğru yola davet ettiği insanlar onunla alay etmeye başladılar. Gelecek olan azabı bilen Nuh söylenenlere kulak asmadı. Gemisini bitirdi. Tanrı'dan aldığı emirle dünyadaki bütün hayvanlardan biri erkek biri dişi olmak üzere hepsinden de birer çift aldı. Gemiye yiyecek depoladı. Tanrı'ya inanıp iman edenler de gemiye bindirildiler. Denize açıldılar. Ardından gök yarıldı. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Her yan yağmur deryasına döndü. Gemi dağlar gibi dalgalar içinde sallanmaya başladı. Yağmur şiddetini arttırdıkça artırdı. Ovalar, tepeler deniz oldu. Sular daha da yükseldi. Dağları yuttu. Bir avuç bile taş, toprak parçası görünmez oldu.

Aradan günler geçti. Kırkıncı gün yiyecekleri tükendi. Sağa sola saçılan nohutları, fasülyeleri, üzümeleri topladı. Hepsini bir kazana koydu. Bir yemek yaptı. Adına da aşure dedi. Yağmurlar durdu. Sular çekilmeye başladı. Nuh bir güvercin aldı. Havalandırdı. Kanat çırpın güvercin gözden kayboldu. Bir müddet sonra ağzında bir zeytin dalıyla geri döndü nuh peygamber o zaman gemisinin yönünü güvercinin geldiği yöne çevirdi. Epeyce gittikten sonra karaya çıktılar. Dünyada yeniden hayat başladı.

КӨЈӘРЧИН ӘФСАНӘСИ

Белә дејирләр ки, Нух пейғәмбәр туфандан сонра кәмиси илә бәрабәр су үзүндә галыбмыш. Нә гәдәр үзүрләрсә, бир јана чыха билмирләр. Көз ишләдикчә јалныз су көрүнүрмүш, гурудан исә әсәр-әламәт јох имиш. Нух пейғәмбәр чох фикирләшир, чох көтүр-гој едир, ахырда белә гәрара кәлир ки, гушлардан көндәрсин, учуб гурудан бир хәбәр-әтәр кәтирсинләр.

Нух пейғәмбәр әввәлчә гарғаны һүзуруна чағырыр. Вәзијјәти данышыб гуру јердән хәбәр кәтирмәсини тапшырыр. Гарға ганад ачыб һаваја галхыр. Аз учур, чох учур, нечә күндән сонра кәлиб гуру јерә чыхыр. Көрүр ки, һәммин јердә бир леш вар. Өзү дә нечә күнүн ачы имиш. Башы гарышыр леши јемәјә, Нух пейғәмбәрин тапшырығыны тамам унудур.

Нух пейғәмбәр чох көзләјир, көрүр ки, гарғадан бир сораг јохдур. Бу иши көјәрчинә тапшырыр. Көјәрчин ганад ачыб һаваја галхыр. Аз учур, чох учур, кәлиб да-

ғын башына чатыр. Көрүр ки, дағын башы гурудур, су да кет-кедә чәкилир. Севинчәк гајыдыр. Гајыданда гарға илә растлашыр. Даһа бир сөз демир, өзүнү Нух пейғәмбәрә јетирир. Бир дағын башында гуру јерин олдуғуну, сујун кет-кедә дә чәкилдијини билдирир. Үстәлик гарғанын леш једијини сөјләјир.

Нух пейғәмбәр о күндән гарғаны көздән салыб онла-ра јалныз леш әти бујурур. Она көрә дә гарғалар һәмишә леш көрәндә өзләрини онун үстүнә салыр, һеч заман тәзә әт јемирләр.

Нух пейғәмбәрин әмри илә көјәрчин гушларын ән нәчиби һесаб олунмушдур.

AZ. 2.2.4. GÖYERÇİN EFSANESİ

Bele deyirler ki, Nuh Peygember tufandan sonra gemisi ile beraber su üzünde galıbmış. Ne geder üzürlerse, bir yana çıha bilmirler. Göz işledikçe yalnız su görünürmüş, gurudan ise eser elamet yoh imiş. Nuh PEygember çox fikirleşir çox götür-

goy edir. Ahırda bele gerara gelir ki guşlardan göndersin, uçub gurudan bir heber- eter getirsinler.

Nuh Peygember evvelce garğanı hüzuruna çağırır. Veziyyetti danışıp guru yerden heber getirmesini tapşırır. Garğa ganad açıb hovaya galhır. Az-uçur çoh uçur, neçe günden sonra gelib guru yere cıhır. Görür ki, hemin yerde bir leş var. Özü de neçe günün acı imiş. Başı garışır leşi yemeye, Nuh Peygemberin tapşırığını tamam unudur.

Nuh peygember çoh gözleyib, görür ki, gargadan bir sorag yohdur. Bu işi göyerçine tapşırır. Göyerçin ganad açıb havaya galhır. Az uçur çoh uçur gelib dağın başına çatır. Görür ki dağın başı gurudur. Su da get-gede çekilir. Sevincek gayıdır. Gayıdanda garga ile rastlaşır. Daha bir söz demir, özünü Nuh Peygembere yetirir. Bir dağın başında guru yerin olduğunu, suyun ket-gede de çekildiğini bildirir. Üstelik garganın leş yediğini söyleyir.

Nuh Peygember o günden garganı gözden salıb onlara yalnız leş eti buyurur. Ona göre de gargalar hemise leş görende özlerini onun üstüne salır, heç zaman teze et yemirler.

Nuh peygemberin emri ile göyerçin guşların en necibi heseb olunmuşdur.

GÜVERCİN EFSANESİ

Böyle derler ki, Nuh Peygamber tufandan sonra gemisi ile beraber su yüzünde kalırmış. Ne kadar üzerlerse, bir yana çıkamazlar. Göz işledikçe yalnız su görünürmüş, kurudan ise eser alamet yokmuş. Nuh Peygamber çoh düşünüp çok götür-koy eder. Sonrada böyle karara gelir ki kuşlardan göndersin, uçup kurudan bir haber- eder getirsinler.

Nuh Peygamber evvelce kuşu huzuruna çağırır. Vaziyeti danışıp kuru yerden haber getirmesini havale eder. Kuş kanat açıp havaya kalkar. Az-uçar çok uçar, nice günden sonra gelip kuru yere çıkar.

Görür ki, yerde bir leş var. Kendi de kaç gündür açmış. Kafası karışır leşi yemek için, Nuh Peygemberin tapşırığını tamamen unuttur.

Nuh Peygamber çok bakar, görür ki, kuştan bir haber yoktur. Bu işi güvercine havale eder. Güvercin kanat açıp havaya kalkar. Az uçar çok uçar gelip dağın başına çatar. Görür ki dağın başı kurudur. Su da git-gide çekilir. Sevinerek gider. Giden karga ile karşılaşır. Daha bir söz demez, kendini Nuh Peygamber'e iletir. Bir dağın başında kuru yerin olduğunu, suyun git-gide de çekildiğini bildirir. Üstelik karganın leş yediğini söyler.

Nuh Peygamber o günden kargayı gözden çıkarıp onlara yalnız leş eti ikram eder. Ona göre de kargalar her zaman leş gördüğünde kendilerini onun üstüne salar,

hiçbir zaman taze et yemezler. Nuh peygamberin emri ile güvercin kuşların en asili hesaplanır (düşünülür).

KKTC 2.2.5. GÜVERCİNLERİN ÖTÜŞÜNÜN DEĞİŞMESİ

Güvercinler ilk yaratıldıklarında bülbüller gibi öterlerdi. Nuh Peygamber, tufandan önce yaptığı gemiye her hayvandan bir çift aldı. Gemiye aldığı hayvanlar arasında bir çift de güvercin vardı.

Gemi günlerce azgın dalgalarla boğuştu. Sonunda dalgalar çarpa çarpa geminin altından bir delik açtı. Gemiye su dolmaya başladı. Nuh Peygamber yılanı söyledi. Yılan gitti deliğin üzerine kıvrılıp çörekledi. Gemi dalgalarla yalpaladıkça yılan yerinden oynamaya başladı. Her kımıldanışında gemiye su girdi. Gemideki hayvanlardan hiç biri yılanı yardımcı olmaya cesaret edemedi. Gemi su almaya başladığını gören güvercin korka korka gitti. Yılanın üzerine oturdu. Geminin sallanmasına bağlı olarak yılan da sallandı. Güvercin yılanın sallanmasını, kendisine saldıracağını sandı.

Korkudan yüreği küt küt atmaya başlamış. Zaman geçtikçe korkusu artmış. Guguk guguk diyerek ağlamaya başladı.

Sonunda sular çekildi. Diğer hayvanlar gibi tufandan güvercin de kurtuldu. Ama korkuyu üzerinden atamadı. Ürkek bir hayvan olarak yaşamını sürdürdü. O günden sonra da guguk guguk diye ötmeye başladı.

НУҲУН КУНАҲЫ

Нух пейғәмбәрин Һам, Сам, Һафис адлы үч оғлу вә бир гызы вармыш. Нә оғулларыны евләндирмиш, нә дә гызыны әрә вермишиди.

Туфанын олачағындан хәбәр билән Нух пейғәмбәр бөјүк бир кәми дүзәлдир. Бунун үчүн үч дүлкәр чағыртдырыр. Әлмузду исә һәр бир устаја бир гыз верәчәјини билдирир.

Туфан сакитләшәндән сонра усталар Нух пейғәмбәрин јанына кәлиб она вердији вәди хатырладырлар.

үч нәфәр, гыз бирчә иди. Бу заман тапрыдан кәстәриш кәлир ки:

— Ја Нух пейғәмбәр, фикир еләмә. Ешшәјини, итини, бир дә гызыны бир комаја сал, бир аз көзләрсән сонра усталары разы јола саларсан.

Нух пейғәмбәр тапрынын кәстәришинә әмәл едир. Ешшәјини, итини вә гызыны бир комаја салыб хејли көзләјир. Сонра комаја кирпр вә көзләринә инанмыр. Орада бир-биринә бәизәјән үч гыз вар иди. Ешшәк вә ит јоха чыхмышды. Өз гызыны исә о бири гызлардан һеч чүр ајыра билмир. Даһа бир сөз демир. Һәр устаја бир гыз вериб онлары разы јола салыр.

Арадан хејли кечир. Гызларын ушаглары олур. Бир күн Нух пейғәмбәр гызларына баш чәкмәк фикринә дүшүр. Һәм дә һадисәнин нәтичәси ону чох марагландырырды. Чүнки гызлардан тәкчә бири өз өвлады иди.

Нух биринчи устанын јанына кәлиб һал-әһвал тутур. Уста шикајәтләниб дејир:

— Ја Нух пейғәмбәр, манизки кәтирмәди. Арвадымын хасијјәти чох түнддүр, рафтары сәртдир. Һеч чүр јола кедә билмирәм.

Нух пейғәмбәр баша дүшүр ки, бу гыз ит нәслиндәндир. Өз гызы дејил. Биринчи уста илә һалаллашыр, она үрәк-дирәк вериб икинчи устанын јанына кедир. Салам-кәламдан сонра, Нух пейғәмбәр гызыны сорушур. Икинчи уста дејир:

— Ја Нух пейғәмбәр, арвадым олдугча сакитдир, јумшаг тәбиәтлидир. Диндирмәсән динмәз. Анчаг бәла орасындадыр ки, јаман ганмаздыр. Бир шеји баша салмаг олмур.

Нух пейгәмбәр бунун да өз гызы олмадыгын анла-
йыр. Икинчи устанын арвады ешшэк нәслиндәнмиш. Бу-
нунла да көрүшүб-өпүшүб, тәскинлик вериб үчүнчү ус-
танын евинә кедир. Һал-әһвалдан сонра, мәтләбә чатан-
да уста дејир:

— Ја Нух пейгәмбәр, мән арвадымдан чох разыјам.
Онун ишинә-күчүнә, мә'рифәтинә, ағлына сөз ола бил-
мәз.

Уста белә дејәндә Нух пейгәмбәр билир ки, бунун ар-
вады доғмача баласыдыр. Дуруб тәзәдән гызы илә өпү-
шүр.

Дејирләр, о вахтдан Нух пейгәмбәрин өз доғма гы-
зындан јахшы адамлар, ит вә ешшэк нәслиндән олан
гызлардан исә хасијјәтчә итә вә ешшәјә охшајан пис
адамлар төрәјиб дүнјаја јайылмышдыр. Буна исә Нух
пейгәмбәр тәгсиркардыр. Чүнки о, бир гызы ола-ола үч
устаја үч гыз вә'д етмишди.

AZ. 2.2.6. NUHUN GÜNAHI

Nuh peygamberin Ham, Sam Hafis adlı üç oğlu ve bir kız varmış. Ne oğullarını
evlendirmiş, ne de kızını ere vermişdi.

Tüfanın olacağından heber bilen Nuh Peygamber büyük bir gemi düzeldir.
Bunun üçün üç dülger çağırtdırır. Elmuzdu ise her bir üstaya bir kız vereceyini bildirir.

Tufan sakitleşenden sonra ustalar Nuh Peygamberin yanına gelib ona verdiği
ve'di hatırladırlar. Nuh Peygamber çıhlmaz veziyetde galır. Çünkü usta üç nefer kız
birce idi. Bu zaman tanrıdan gösteriş gelir ki:

Ya Nuh Peygamber fikir eleme eşşeyini itini bir de kızını bir komaya sal, bir az
gözlersen sonra ustaları razı yola salarsan.

Nuh Peygember tanrının gösterisin emel edir. Eşşeyini, itini ve kızını bir komaya
salıb heyli gözleyib sonra komaya girir ve gözlerine inanmır. Orada bir-birine benzeyen
üç kız var idi. Eşek ve it yoha çılmışdı. Öz kızını ise o biri kızlardan heç cür ayıra
bilmir. Daha bir söz demir. Her ustaya bir kız verib onları razı yola salır.

Aradan heyli keçir. Gızların uşagları olur. Bir gün Nuh Peygamber gızlarına baş çekmek fikrine düşür. Hem de hadisenin neticesi onu çoh maraglandırırdı. Çünkü gızlardan tekce biri öz övladı idi.

Nuh birinci ustanın yanına gelib hal-ehval tutur. Usta şikayetlenib deyir:

“Ya Nuh Peygamber manimki getirmedi Arvadımın hasiyeti çoh tündür, reftarı sertdir. Hec cür yola gede bilmirem.”

Nuh Peygamber başa düşür ki, bu gız it neslindendir öz gızı deyil birinci usta ile halalaşır. Ona ürek direk verib ikinci ustanın yanına gedir. Salam kelimadan sonra, Nuh Peygamber gızını soruşur. İkinci usta deyir:

Ya Nuh Peygamber arvadım oldugca sakitdir. Yumşag tebietlidir. Dindirmesen dinmez. Ahçag bela orasındadır ki, yaman ganmazdır. Bir şeyi başa salmag olmur.

Nuh Peygamber bunun da öz gızı olmadığın anlayır. İkinci ustanın arvadı eşek neslindenmiş. Bununla da görüşüb-öpüşüb teskinlik verib üçüncü ustanın evine gelir. Hal ehvaldan sonra, metlebe çatanda usta deyir:

Ya Nuh Peygamber, men arvadımdan çoh razıyam onun işine- gücüne, me’rifetine, ağına söz ola bilmez. Usta bele deyende Nuh Peygamber bilir ki, bunu arvadı doğmaca balasıdır. Durub tezedden gızı ile öpüşür.

Deyirler, o vahtdan Nuh peygamberin öz doğma gızından yahşı adamlar, it ve eşek neslinden olan gızlardan ise hasiyyetce ite ve eşşeye ohşayan pis adamlar töreyib dünyaya yayılmışdır. Buna ise Nuh Peygamber tegsirkardır. Çünkü o, bir gızı ola –ola üç ustaya üç gız ve’ d etmişdir.

NUHUN GÜNAHI

Nuh peygamberin Ham, Şam Hafis adlı üç oğlu ve bir kızı varmış. Ne oğullarını evlendirmiş, ne de kızını bir erkeğe vermiştir.

Tufanın olacağından haber alan Nuh Peygamber büyük bir gemi yaptırır. Bunun için üç dülger çağırttırır. Elmuzdu ise her bir ustaya bir kız verileceğini bildirir.

Tufan sakinleştikten sonra ustalar Nuh Peygamber’in yanına gelip ona verdiği vadi hatırlatırlar. Nuh Peygamber içinden çıkılmaz vaziyette kalır. Çünkü usta üç asker kız bir taneydi. Bu zaman Tanrı’dan bir görüntü gelir ki:

“Ya Nuh Peygamber fikredip eşşegini itini bir de kızını bir komaya sal, bir az bakarsın sonra ustaları rızalı bir şekilde yollarsın.”

Nuh Peygamber Tanrı’nın söylediklerine razı olur. Eşşegini, itini ve kızını bir kümeye yollayıp hayli gözler sonra kümeye girer ve gözlerine inanmaz. Orada birbirine benzeyen üç kız vardır. Eşşek ve it yoka çıkmıştı. Öz kızını ise öbür kızlardan hiçbir

surette ayıramaz. Daha bir söz demez. Her ustaya bir kız verip onları rızayla yola gönderir.

Aradan hayli zaman geçer. Kızların evlatları olur. Bir gün Nuh Peygamber kızlarına baş çekmek fikrine düşer. Hem de hadisenin neticesi onu çok meraklandırır. Çünkü kızlardan tek biri kendi evladıydı.

Nuh birinci ustanın yanına gelip halini-ahvalini sorar. Usta şikayetlenir, der:

“Ya Nuh Peygamber hanımımın huyu çok asabidir, hareket tarzı serttir. Hiçbir çeşit yola gidemem.”

Nuh Peygamberin aklına gelir ki, bu kız it neslindendir öz kızı değil birinci usta ile helalleşir. Ona yürek direk verip ikinci ustanın yanına gider. Selam kelimadan sonra, Nuh Peygamber kızını sorar. İkinci usta der:

Ya Nuh Peygamber hanımım oldukça sakindir. Yumuşak tabiyatlıdır. Dindirmesen dinmez. Ancak böyle orasıdadır ki, çabuk kanmaz. Bir şeyi başa atması yoktur.

Nuh Peygamber bunun da öz kızı olmadığını anlar. İkinci ustanın hanımı eşşek neslindenmiş. Bununla da görüşüp-öpüşüp sakinleştirip üçüncü ustanın evine gelir. Halini durumunu sorduktan sonra, arzuladığında usta der:

“Ya Nuh Peygamber, ben hanımımdan çok razıyım onun işine-gücüne, marifetine, aklına söz söylenmez.”

Usta böyle dediğinde Nuh Peygamber bilir ki, bunun hanımı doğmaca evladıdır. Durup tazedden kızı ile öpüşür.

Derler, o vakitden Nuh Peygamber’in kendinden olan kızından güzel adamlar, it ve eşek neslinden olan kızlardan ise haysiyetli iti ve eşşegi okşayan pis adamlar türeyip dünyaya yayılmıştır. Burda ise Nuh Peygamber günahkardır. Çünkü o, bir kızı ola –ola üç ustaya üç kız vaad etmiştir.

KKTC 2.2.7. İNSANLARIN YARADILIŞI

Tanrı büyük bir hamur yoğurmuş. İnsanları yapıp yapıp dünyaya göndermiş. İnsanlar dünya işlerini yapmak için didinip uğraşmaya başlamışlar. Günlerden bir gün Tanrı insanların dünyada ne yaptıklarını merak etmiş. Meleklerini çağırmış.

“Dünyaya gidin. Bakın bakalım insanlar ne yapar. Hiç sesleri solukları çıkmaz. Acaba nedendir, öğrenin de gelin,” demiş.

Melekler uçup dünyaya varmışlar. Bakmışlar insanlar gece gündüz demeden çalışırlar. Hepsisi de soluk soluğa, kan ter içinde didinip dururlar. Bu durumu merak eden melekler sormuşlar:

“Neden durmadan çalışırsınız? Dünya nimetlerinden memnun değİL misiniz?”

“Memnun olmasına memnunuz ama dünya işİ çok. Bir türlü üstesinden gelemiyoruz. Bizlere işlerimizde yardımcı olacak hayvanlarda yaratırsa çok rahatlayacağız.

Melekler bu söz üzerine kanat çırpıp gökyüzüne yükselmişler. Tanrı katına çıkışlar. Duyduklarını gördüklerini anlatmışlar. Tanrı hemen çok büyük bir hamur yuğurmuş. Hayvan yapıp dünyaya göndermeye başlamış. O kadar çok hayvan göndermiş ki bunlar dünyaya sığmaz olmuş.

İnsanlar bu seferde hayvan çokluğundan şikayetçi olmuş. Ama Tanrı’nın yoğurduğu çamur yarısına bile daha gelmemiş. Tanrı kalan çamuru da insan sureyinde hayvan yapıp dünyaya göndermiş. Bu olaydan dolayı dünyamızda insan gibi görünmesine karşın hayvan gibi davrananlar oldukça çoktur.

2/3- İNSANA DÖNMEYLE İLGİLİ EFSANELER

ДАШ УШАГ⁶

Вахт кәлир, вәдә јетишир, бир кәлин бари-һәмлини јерә гојмалы олур. Евдә дә һеч ким јох имиш. Евни киши си чөл ишинә кедибмиш. Кәлин раһат оландан сонра севинчәк ушаға бахыр. Бу онун чохданкы арзусу иди. Нечә дәфә ушаг дүнјаја кәтирмишди, һеч бири јашамамышды. Она көрә дә һалә бу аилә бир үрәкдолусу севиниб күлә билмәмишди.

Һалсыз кәлин «чан бала» дејә-дејә көрпәјә баханда аз галыр ки, башына һава кәлсин. Дүнја-аләм көзүндә гаранлыглашыр, евни диварлары башына һәрләнир, бүтүн ағыр дәрдләр дүјүнләниб чијниндән асылыр. Сән демә бу ушаг да өлү доғулмушду.

Кәлин башыны итирир. Билмир ки, нејләсин. Башына һаранын дашыны төксүн. Өлүм ән гијмәтли арзуја чеврилир. Даһа нә едәсән. Бир јандан да әрипин горхусу ону һалдан салыр. Инди чөл ишиндән гајыдачаг. Киши синә нә десин, нечә билдирсин ки, бу көрпә дә өлү доғуллуб.

Кәлин чох фикирләшәндән сонра өлү ушағы кизләдиб јеринә даш гојур. Әри кәлән кими башлајыр јүркәләмәјә.

Киши арвадын бари-һәмлини јерә гојдуғуну билиб севинир. Истәјир ушағы көрсүн, бир дојунча она тамаша еләсин. Бешијә јахынлашамаг истәјәндә, кәлин гојмур. Дејир:

— Ај киши, бир һөвсәләни бас. Ушаг тәзәчә јухуја кедиб, ојадарсан.

Киши сәбрини басыб көзләмәјә башлајыр. Кәлин ичини јејә-јејә даш гојулмуш бешији јүркәләјир, киши дә һәсрәтлә көрпәсинин јухудан дурмасыны көзләјир. Бир хејли кечир. Даһа кишинин сәбри галмыр. Бешијә јахынлашыб өртүјү көтүрүр. Һәр икисини һејрәт көтүрүр. Кәлин һејрәтләнир ки, бешијә гојдуғу даш көзәләк бир ушаг олмушдур. Киши дә һејрәтләнир ки, күнлүк көрпә ону көрән кими башлајыр охумаға:

Әзизинәм дашдан мән,
Кирпикдән мән, гашдан мән.
Нә атам вар, нә анам,
Јаранмышам дашдан мән.

Кәлин даһа бир сөз демир. Бу сирри ачыб ағартмыр. Һәр икиси шад-хүррәм көрпәләрини бөјүдүрләр.

AZ. 2.3.1. DAŞ UŞAG

Vaht gelir ve'de yetişir bir gelin bari-hemlini yere goymalı olar. Evde de heç kim yoh imiş. Evin kişisi çöl içine gedibmiş. Gelin rahat olandan sonra sevincek uşağa bahıb bu onun çohdanki arzusu idi. Neçe defa uşag dünyaya getirmişdi., heç birir yaşamamışdı. Ona göre de hele bu aile bir üreg dolusu sevinib güle bilmemişdi.

Halsız gelin <<can bala>> deye-deye görpeye bahanda azgalır ki, başına hava gelsin. Dünya alem gözünde garanıglaşır, evin divarları başına herlenir, bütün ağır derdler düyünlenib diyninden asılır. Sen deme bu uşag da ölü doğulmuşdu.

Gelin başını itirir bilmir ki neylesin başına haranın daşını töksün. Ölüm en gıymetli arzuya çevrilir. Daha ne edecek bir yandan da gayıdacak kişisine ne desin, neçe bildirsın ki, bu körpe de ölü doğulub. Gelin coh fikirleşenler sonra ölü uşağı gizledib yerine daş goyur. Eri gelen kişi başlayır yurgelemeye.

Kişi arvadın bari hemlini yere goyduğunu bilib sekinir. İsteyir uşağı görsün, bir doyunca ona tamaşa edesin. Beşiye yahınlaşmag isteyende, gelin goymur.

Deyir:

“Ay kişi, bir hövseleni bas. Uşag tezece yuhuya gedib, oyadarsan.”

Kişi sebrini basıb gözlemeye başlayır. Gelin içini yeye-yeye daş goyulmuş beşiyi yurgeleyir, kişi de hesretle körpesinin yuhudan durmasını gözleyir bir heyli geçir. Daha kişinin subri galmir. Beşiye yahınlaşıb örtüyü götürür. Her ikisini heyret götürür. Gelin heyretlenir ki, beşiye goyduğı daş güzel-göycek bir uşag olmuşdur. Kişi de heyretlenir ki, bir günlük körpe onu gören kimi başlayır ohumağa:

Ezizinem aşdan men

Kirpigden men gaşdan men,

Ne atam var, ne anam,

Yaranmışam daşdan men.

Gelin daha bir söz demir. Bu sirri açıb ağartmır. Her ikisi şad-hurrem görpelerini böyüdürler.

TAŞ BEBEK

Vakit gelir vade yeter bir gelin yükünü yere koyması gerekir. Evde de hiç kimse yokmuş. Evin ahalisi çöl içine gitmiş. Gelin rahat olduğundan sevinerek uşağa bakar bu onun çoktandır arzusuydu. Kaç defa evlat dünyaya getirmişti, hiç biri yaşamamıştı. Ona göre de hele bu aile, bir yürek dolusu sevinip gülememişti.

Halsiz gelin <<can evlat>> diye-diye körpeye baktığında az kalır ki, başına hal gelsin. Dünya alem gözünde karanlıklaşır, evin duvarları başında döner, bütün ağır dertler düğümlemlenip boynundan asılır. Sen deme bu evlat da ölü doğmuştu.

Gelin başını iter bilmez ki neylesin başını hangi taş vursun. Ölüm en kıymetli arzuya döner. Daha ne yapacak, bir yandan da gelecek ahalisine ne desin, nasıl bildirsin ki, bu körpe de ölü doğdu. Gelin çok düşündükten sonra ölü evladını gizleyip yerine taş koyar. Eri gelen kişi başlar ağlamaya, dövünmeye.

Kişi hanımın yükünü yere koyduğunu bilip silkelenir. İster ki evladını görsün, bir doyana kadar onu seyretsin. Beşiğe yakınlaşmak istediğinde, gelin koymaz.

Der:

“Ay kişi, bir sabırsızlanma. Evlat yeni uykuya gitti, uyuyadursun.”

Kişi sabredip gözlemeye başlar. Gelin içini yiye-yiye taş koyulmuş beşiği sallar, kişi de hasretle körpesinin uykudan uyanmasını gözler bir hayli geçer. Daha kişinin sabrı kalmaz. Beşiğe yakınlaşıp örtüyü götürür. Her ikisi de hayret eder. Gelin hayret eder ki, beşiğe koyduğu taş güzel-güzelcecik bir evlat olmuştur. Kişi de hayret eder ki, bir günlük körpe onu gördüğü gibi başlar okumaya:

Azizinim yemekten ben

Kirpikten ben kaştan ben,

Ne atam var, ne anam,

Yaradılmışım taştan ben.

Gelin daha bir söz söylemez. Bu sırrı açığa atmaz. Her ikisi çok neşeli bir şekilde körpelerini büyütürler.

KKTC 2.3.2. YERSİZ MEKANSIZ ABU DARDAR DEDE

Abu Dardar Dede'nin yattığı yer bilinmediği gibi kimliği konusunda da bilgimiz yoktur. Türbesinin Halep'te olduğu inancı söylence biçiminde dolaşmaktadır. Dolayısıyla adak mumu yakılmadığı gibi türbesine de yeşil örtüler serilememektedir.

Eski zamanların birinde bir kadının çocuğu kaybolmuş. Aradan günler geçmiş. Çocuğu ne gören olmuş ne bilen. Kadın üzüntüsünü günlerine gecelerine eş etmiş. Bir gece düşünde çocuğunu deniz kıyısında tek başına oturur görmüş. O anda yanında ak sakallı bir adam belirmiş. Kadına “Merak etme hanım. Çocuğun sağdır. Üç gün sonra yanında olacak” demiş. Kadın gördüklerine çok sevinmiş. Yaşlı adama sormuş; “Dile benden ne dilersen? Sana vereyim.” demiş. Yaşlı adamda “Bol mercimekli, bol soğanlı bulgur pilavı yaparsan makbulümdür” demiş. Kadın düşündeki adama nerede oturduğunu sormuş. Adamda benim yerim yurdum yoktur. Sen yaptığın pilavla insanları

toplayıp yedir. Sonrada bana duayı gönder. Her kimin haceti varsa karşılamaya hazırım” demiş.

Kadın düşünde gördüklerini sabah kalkarkenden gerçekleştirmiş. Bir kazan bol soğanlı mercimekli pilav pişirmiş. Gelip gidene yedirmiş. Gelmeyenlerin ayaklarına götürmüş. Oğluda söylendiği gibi 3 gün sonra gelmiş.

O günden sonra bir dileği olanlar Abu Dardar Dede’ye pilav adamaya başlamışlar. Adak adayanlar evlerinin bir köşesinde buhur yakarlardı. Evin öteki köşesinde bulunanlarda bir kişiye mevlüt okuturlardı. Tören sırasında konuşmamak temel kuraldı. Mevlüt okunurken evli bir kadın pilav pişirmeye başlardı. Pilav pişene kadar mevlütde bitmiş olurdu. İçeriye getirilen pilav yenmeye başlamadan önce adak mumu pilavın ortasına dikilip yakılırdı. Adak sahibi de orda bulunanlara birer mum verirdi. Mum adak sahibinin mumundan yakılırdı.

Pilavın çevresinde 3 kere döndükten sonra tekbir getirilip Abu Dardar Dede’ye dualar okunurdu. Az miktarda alınan pilav tabağa koyulurdu. Dilekler yapılırdı. Dualar dilekler bitince söndürülürdü. “Eğer dileğim gerçekleşirse abu Dardar Dede’ye bol mercimekli, bol soğanlı pilav pişireceğim” denilirdi.

Pilav yenip bitince konuşmak serbestti.

KKTC 2.3.3 İNCİR ÇEKİRDEĞİNDEKİ KUŞ

Bu masalda kadın yalvarır, yakarır. Duası kabul olur. İncir çekirdeği kadar bir kız doğurur. Bir kuş incir çekirdeğini kapar. Kuşun peşine şahin düşer. Kuş incir çekirdeğini bir taşın üzerine düşürür. İncir çekirdeği göz açıp kapayıncaya kadar çimlenir. Hem incir ağacı hem güzeller güzeli bir kız olur.

IV. BÖLÜM

1-) Efsanelerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

A-) Şekil Değiştirmeye İlgili Motifler

1-) Taşa Dönmeyle İlgili Motifler

a- AZ. 1.1.1 ve KKTC 1.1.2. no'lu efsanede taşa dönüşme motifi öne çıkmıştır. Sözünde durmayan çoban koyunlarını kurban etmediği için gazaba uğramış ve oracıkta taşa dönüşmüştür. 9.1.2.no'lu efsane de ise suç işleyen Rum Papazlar bir taşın arkasına saklanırlar ve taşa dönüşürler. “Sözünde Durmayan Çoban” söylencesinde 40 adet koyunun zikredilmesi önemlidir. Çoğu efsanede mitolojik unsur olarak sayılar önem arz etmektedir. Halk arasında çobanlarda, Papazlarda Tanrı'ya yakın olduğuna inanılan kişilerdir ve bu kişilerin suç işlemesi Tanrı'nın gazabına gelmelerine sebep olmuştur.

Sonuç olarak dikkate alınması gereken kısım insanların ve hayvanların taşa dönüşmesidir. Taş kesilme motifi en yaygın motiflerden birtanesidir. Genellikle kötü bir şey yapıldığında, istek dışı ortaya çıkan taş kesilme ise cezalandırmadır. Taş kesilmeden geri dönüş yoktur.

b- AZ. 1.1.4 ve KKTC 1.1.5 no'lu efsanelerde ortak öğeler oldukça fazladır. “Ejdaha Burnu” masalında güzel bir kızın çayın kıskançlığı sonucu suda sürüklenmesi ve bir babanın onun için ettiği duayı anlatır.

“Golya'daki Galusa Mağarası” söylencesinde ise askerlerin şerrinden korkan bir annenin evladını askere teslim etmemek için çırpınmasını anlatmaktadır. Her iki efsanenin sonunda da edilen bir dua neticesinde taşa dönme gerçekleşmiştir.

Tanrı'dan yardım dileyen kimi insanlar masallarda farklı dualarda bulunmuşlar. Bazen taşa, bazen pınara, bazen hayvana dönüşmüşlerdir. Efsanelerde eğer çok zor durumda kalınırsa, dua ederek “Allah'ım, beni ya taş eyle ya kuş” denilerek taş kesilme ile mükâfatlandırılmışlardır.

c- “Hocanın Kızı, KKTC 1.1.6” efsanesi ve “Taşın Kerameti, AZ. 1.1.7” isimli(no'lu) efsanede esas işlenen motif yeniden dirilme motifidir. Birinde ağacın dillenip konuşarak yardım etmesi söz konusu iken, diğerinde nurani bir kişinin söylediği sözden sonra çocukları hayata dönmüştür. Keramet sahibi olma motifi bir çok efsanede dikkat çekmektedir. Ruhani güçleri olan birisi haktan zor durumda olan birisine akıl vermekte, dua etmekte, yada geleceği görmektedir. Taşın evlada dönüşmesi Tanrı'nın bir mükafatıdır. Cansız olan varlıklar Tanrı'nın isteği ile dualar sonucunda canlanabilmektedir.

d- “AZ. 1.1.8 no'lu efsane; Kırkkız” efsanesinde, tanrıya dua eden Kırkkız'ın taşa dönerek kurtuluşunu anlatır. Masallarda hükümdarlar genelde zalim kişiler olarak işlenmiştir. Burada da zalim hükümdarın baskısından kurtulmak için kırk tane kızın

kaçışlarının sonunda Allah'ın mükafat olarak onları taşa dönüştürmesi işlenmiştir. Buradaki kırk sayısı da manidardır. Mitolojik bir anlamı olan sayılar efsanlerde yer almaktadırlar.

Yine diğer masalımızda “KKTC 1.1.9 no'lu efsane; Üç Kız Kardeş'in” sayısı manidardır. Kendilerini korsanlardan koruyabilmek için kaçan kızların duaları aynı şekilde kabul olmuştur. Taşa dönmek namuslarını koruyabilmeleri açısından bir mükafaattır.

“Taşa Dönüşen Üç Kız Kardeş ve Kırkkız” masalı Kıbrıs ve Azerbaycan'ın kültürel yapıları açısından birbirlerine ne kadar yakın olduklarını göstermektedir. Olayın gelişimi, ana unsur olarak kızların kaçışı ve sonuç olarak her iki masalda da taşa dönüşülmesi iki toplumun birbirlerine olan yakınlığını gözler önüne sermektedir.

e- “AZ. 1.1.10 no'lu efsane; Yedi Kız Efsanesi” adlı Azerbaycan efsanesinde yine mitolojik bir unsur olarak sayı kullanılmıştır. Efsanemizde ifade edilen başlarına taç, bellerine kemer örmeleri, gül bülbüle-bülbül güle naz eylemesi masalımsı bir dille ifade edilmiştir.

Kızlar, kainatı seyre daldıkları bir anda bir avcı tarafından görülüp utanmaları sonucunda, Tanrı'ya yalvarırlar ve duaları kabul olur taşa dönüşürler.

Kıbrıs efsanelerinde de utançtan taşa dönüşme motifi yoğun olarak işlenmemiştir. “KKTC 1.2.11 no'lu efsane; Kocakarıyla Kocamanın Güreşi” efsanesinde kişinin kendinde bulunan hoş olmayan bir durumdan dolayı utancı anlatılmaktadır. Burada taş olmak yerine, edilen duada yerin dibine girmek istenilmiştir. Halk arasında yerin dibine girdim değişini de göz önünde bulundurduğumuzda, utançla insanların yaşamlarının zorluğu anlatılmaktadır. Her iki masalın örtüşen noktaları, özellikle utancı vurgulamış olmalarıdır. Her iki efsanemizde de işlenen utanç motifi toplumların ahlaki yapısını öne çıkarması açısından manidardır.

Toplumların kültürel ve alaki yapılarının benzerliği sonucu efsanelerde işlenen motifler, verilen mesajlar, hissedilen duygular hemen hemen aynıdır.

f- “AZ. 1.1.12, KKTC 1.1.13 no'lu” efsanelerde birbiriyle örtüşen motifler mevcuttur. Birbirini sevipte kavuşamayan insanlar efsanalere konu olmuşlardır. Aşık olan insanların gerek mal-mülk yüzünden, gerekse ün-nam yüzünden kavuşamamaları söz konusudur. Zengin oğlan ile fakir kız, ya da fakir kız ile zengin oğlan, babalarının ya da annelerinin zoruyla hep uzak kalmışlar ve acı çekmişlerdir. Buradaki mevcut iki masalımızda da babalarının rızasını almadan birbirini seven gençlerin acı sonu dile getirilmiş. Acılarına dayanamayan gençler ya taşa veyahut ağaca, söğüde dönüşmüşlerdir.

“AZ. 1.1.12 no’lu efsane; Acı Pınar Suyu” adlı efsanemizde, kızı seven oğlan taşa dönüşmüştür. Kız ise söğüt ağacına döner ve o kadar ağlar ki gözyaşları pınar olur kızın. “KKTC 1.1.13 no’lu efsane; Çoban Ali ve Maria” adlı Kıbrıs efsanesinde sevdiğine kavuşmak için kaçan kızın yeri tesbit edilir. Kocasına zarar gelmemesi için ailesinin yanına döner ama çok geçmez bu ayrılağa dayamaz ve sevdiğine geri dönmek ister. Yola çıkar ama hava soğuk ve tek başınadır. Dua ve niyazda bulunur. Olduğu yerde taşa dönüşür. Babasının rızasını almadan yeniden sevdiğine kaçmıştır. İki efsanedeki farklılık ise birinin sevdiğine kaçması sonucu bir çocuk dünyaya getirmiş olmasıdır.

Her iki efsanede de mitolojik unsurlar göze çarpmaktadır. Toplumların seven insanlara yaklaşımını, bu durumdan gençlerin nasıl etkilendiğini ironik bir biçimde işlenmiş, efsanelere konu teşkil etmiştir.

Severek ayrılan, kavuşamayna insanların yaşadıkları acılar iki efsanede de dramatik bir şekilde anlatılmıştır. Rızasız insanlara zoraki bazı düşünceleri dayatmanın sonucunda yaşanan olayları esrarengiz bir dille vermek istemişler ve taşa dönüşme motifini kullanmışlardır. Her iki efsanemizde verilmek istenen mesajda esrarengiz bir şekilde taşa dönme motifi işlenmiş bir bakıma topluma ders vermeye çalışılmıştır.

İnsanların vakti zamanında başlarından geçen olayları toplum içinde doğrudan dile getiremedikleri için efsaneler aracılığı ile insanlara anlatılmaya çalışılmıştır. Yol kenarında bulunan bir kaya parçasına anlam yüklenmiş ve o kaya parçası üzerine farklı anlatımlar oluşturarak insanlar gizliden de olsa efsaneler yoluyla anlatmak istediklerini halka vermiştir.

Her iki efsanemizde de, ders vermek adına oluşturulan efsane bir çok yönden birbiriyle örtüşmektedir. Aynı kültür zenginliğine sahip olan Türki Cumhuriyetlerin hemen hepsinde motifler birbirlerine benzemektedir.

g- “KKTC 1.1.15 no’lu; Sadrazamköy Efsanesi’nin”, ana motifi düşmandan kaçarken insanların korkuları ve ettikleri dua neticesinde taşa dönüşmeleridir. Askerlerden bir zarar görmek istemeyen üç kişi mağarada saklanırlar. Çocuğun ağlamasıyla bulunmaktan korkarlar. Sonuç olarak dua ederler ve taşa dönüşürler.

“AZ. 1.2.14 no’lu” Azerbaycan efsanesinde zikredilen olayla Kıbrıs efsanesindeki olay tıpatıp aynıdır. Düşmandan kurtulmak için edilen dua sonucu hamile kadın taşa dönüşmüş ve namusuna zarar gelmemiştir. Burada da düşmandan kurtulmak için edilen bir dua söz konusudur.

Görülen o ki, efsaneler sadece bulundukları toplumla kalmamış birbiriyle yakınlığı olan toplumların kültüründe yer almış ve bütünlük oluşturmuştur. Her iki efsanede de düşman milletlerden kurtulmak için canları, namusları risk altında olan insanların, Allaha yakarışı, çaresizlikten dolayı yardım istemesi anlatılır.

Efsaneler tarihi gerçeklere ışık tutması açısından da önem arz etmektedir. O dönemde insanların yaşadıkları savaşlar kültürlerine etki etmiş yani kültürel yapılarını oluşturmada önem arz etmiştir. Yaşanan olumsuz olaylar efsanede kimi zaman çaresizliğimizi ifade eder. Efsaneler, insanların davranışlarının, düşüncelerinin bir iz düşümü olarak kulaktan kulağa, dilden dile devam ederek yayılmıştır. Her iki ülkenin tarihinde yaşanan işgaller sonucu zikredilen hayal ürünü olmaktan çıkarılıp tarihi bir gerçeği vurgulaması açısından önemlidir. Yaşanan olayı anlatırken düşman kuvvetleri üzerinde durulmuş o dönem insanının yaşadığı acılar sıkıntılar efsaneler aracılığı ile dile getirilmeye çalışılmıştır.

Son olarak anlaşılmaktadır ki; Kıbrıs toplumu ve Azerbaycan toplumu işlenen motifler vurgulanan duygular açısından tıpatıp aynıdır.

2-) Bitkiye dönmeyle ilgili motifler

a- Efsanelerde ayrılık, acı, yalnızlık duygusu, bitkiye dönme temiyile anlatılmıştır.

Kıbrıs Efsaneleri'nde yoğun olarak bulunmamakla birlikte renge dönme ile ilgili efsanelerde de bitkiye dönme temi yer almıştır. "KKTC 8.2.2 no'lu; Yeğenim" adlı efsanede delikanlıların kanının akması sonucu, kayalıklarda kırmızı, kahverengi yabani bitkiler oluşmuştur. Her iki efsanede de bir savaş, bir döğüş sonunda bitkiye dönme motifi işlenmiştir.

"AZ. 1.2.1 no'lu" Azerbaycan efsanesinde ise babasının yokluğunu fark eden kızın gözünden akan yaşlar menekşeye dönüşmüştür. Ayrıca bu efsanede kızın güzelliği masalımsı bir anlatım tarzıyla gündüz güneş gibi, gece ay gibi diğer mitolojik unsurlarla süslenmiştir.

Azerbaycan efsanesinde çaresizlik temi işlenirken Kıbrıs efsanesinde işlenen tem hırs olarak verilmeye çalışılmıştır. Menekşe efsanesinde bitkiye dönme motifi doğrudan verilmiştir. Yeğenim efsanesinde verilen bitkiye dönme motifi bitkiden ziyade renge dönme olarak işlenmiştir. Kıbrıs efsanelerini araştırırken kullanmış olduğumuz Mustafa Gökçeoğlu hocamızın kaynak kitabında da Yeğenim isimli efsane renge dönme başlığı altında işlenmiştir.

Konu olarak birbirlerine az benzeyen bu iki efsane bitkiye dönme motifi esas alındığında benzerlik göstermektedir.

b- "AZ. 1.2.3 ve KKTC 1.2.4 no'lu" efsaneler de bitkiye dönme motifi açık ve net olarak görülmektedir. Sadece bitkiye dönme olayında verilen duygu birbirinden farklıdır. "AZ. 1.2.3 no'lu" Azerbaycan efsanesinde, sevdiğine kavuşamayan kız dua eder ve güle döner, babası ise kızının güle döndüğünü anlayınca gül dalına dönüşür, gülün dikenini olur. Yine burada diğer bir motif ise, sevdiğine kavuşamayan kişinin kuşa dönüşmesi ile işlenen, hayvana dönme motifidir. Sevdiğine kavuşamayan genç bülbüle

dönerek sevdiğinin etrafında dolaşır, durur. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan gül ile ilgili birçok efsane mevcuttur.

“KKTC 1.2.4 no’lu” Kıbrıs efsanelerinde ise gülün yerini karanfil almıştır. En nihayetinde bitkiye dönme motifi mevcuttur ama bitkiler birbirinin aynısı değildir. Kıskançlık içerisinde olan bir kraliçenin karanfile döndüğü anlatılmaktadır.

Yine her iki efsanede de hayvana dönme, ya da hayvandan insana dönme motifi işlenmiştir. Birinde güvercin zikredilirken, diğerinde zikredilen bülbül olmuştur. Yine her iki efsanenin de birbirinden ayrıldıkları diğer bir yön ise; birinin Allaha dua edip bitkiye dönmesi, diğerinin ise sevdiğini kıskandığı için intihar eden bir kraliçenin bitkiye dönüşmesidir.

Sonuç olarak, birbirinden etkilenen her iki kültürün efsanelerinde de, birbirine çok yakın motifler göze çarpmaktadır.

3-) Pınara Dönme ile İlgili Motifler

a- Burada işlemiş olduğumuz her iki efsanede “AZ. 1.3.1 ve KKTC 1.3.2 no’lu” mitolojik unsurları açık ve net bir şekilde görebiliyoruz. Hayat suyu olarak tanımlanan suyun varlığına inanan insanlar mevcuttur. Bugün bile ölümsüzlük suyunu içerek, ilelebet yaşamayı isteyen insanlar bulunmaktadır. Her iki efsanede de şifa olduğuna inanılan suyu bulmak için insanlar arayışa girmişlerdir.

“AZ. 1.3.1”, Azerbaycan efsanesinde dirilik suyu olarak geçen bu su, Hızır Peygamber’in bilgisi aracılığı ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Hızır Peygamber’in ölmediği düşünüldüğü için burada ona ölümsüzlük katanın içtiği ab-ı hayat, yani hayat suyu olduğu vurgulanır. Toplumların kültürlerini etkileyen bir diğer unsurda şüphesiz ki dinler olmuş, dini inançları olan insanlar masallarda da işlenmiştir. Kimi zaman unutulmaya yüz tutmuş bir din büyüğünü yeniden hatırlatmak amacıyla, efsaneler dile getirilmiştir. Efsanelerin oluşumunda dinlerin rolü büyük olmuştur. Zaman zaman bir efsane dini bir motifle anlatılmaya çalışılmıştır. Peygamberler dini inanış gereği toplum içerisinde vurgulanırken, bir müddet sonra efsane kahramanı haline gelmişlerdir.

“KKTC 1.3.2 no’lu”, Kıbrıs efsanesinde ise İsa Peygamber’in havarilerinden olduğu düşünülen birinin mezarının bulunduğu yerdeki su oluğu şifa dağıtmakta ve insanların iyileşmesini sağlamaktadır. Adak adamanın yaygın olduğu her iki kültürde de insanlar, ermiş diye tabir ettikleri kişilerin ruhani olarak fayda sağlamasını ummuşlardır. Doğüstü olayların zuhur etmesi sonucu da insanların inanışları kuvvetlenmiş ve medet umar olmuşlardır.

İskender Pala “Dört Güzeller” adlı eserinde Türk mitolojisinde suyun önemini şu şekilde izah etmektedir:

“Korkut Ata; ‘Suya ecel gelmez’ buyurur. Türk mitolojisi suyu ölümsüz kabul etmekle kalmaz, onu yaratıcı erkin başat aktöründe sayar. Pek çok kültürün mitolojik birikimlerinde Allah’ın önce suyu yarattığı bilgisi mevcuttur. Belki bu yüzden Türk efsanelerinde ilk önce ‘Dirilik Suyu’ vardı ve bu su, deniz misali varlığı kuşatıyordu. Mitolojiye göre su bir sınırdır da. Yerin üst tabakasıyla alt tabakası arasındaki bu sınırın derinlerinde hetonik dünya bulunur. İnsanların yaşamasığı şeytana ait bu karanlık dünyayla bizim dünyamızı ayıran su bir ayna gibidir. Burada olup biten her şeyin tersi orada ifritler arasında olup biter. Zaten su ayna özelliğini buradan alır ve yansıttığı görüntüyü tersine çevirir. Hayat ile ölümü, rahmet ile gazabı, tenezzüh ile kederi aynı anda temsil edip bazen iyi, bazen kötü olabilmesi de bu yüzdendir.

Zeynep Hatun bir mısrasında Azerbaycan efsanesinde geçen İskender ve Hızır’ın su ile olan münasebetlerini ne de güzel açıklamıştır:

“Ab-ı hayat olmayacak kısmet ey gönül

Bin yıl gerekse Hızır ile seyr-i Skender et”

Açıklaması: “Ey gönül! Abihayat kısmet olmadıktan sonra isterse Hızır’ın yanında İskender misali ordan oraya bin yıl dolaş dur, ele geçecek nedir ki?!”

Dememiz odur ki; hem peygamber, evliya motifi, hem de şifa olan su motifi her iki kültürde de tamamen ortak özellikler göstermektedir. Bu bakımdan da ele alındığında, dini, kültürel, sosyal olarak iki toplum insanının birçok noktada birleştiği gözlemlenmektedir.

b- “KKTC 1.3.4 no’lu, Koroni Tepesindeki Pınar” ve “AZ. 1.3.3 no’lu, Yağmur Taşı” adlı efsanelerimizde ana örge pınara dönüşme ve pınarın oluşumudur. Yağmur Taşı efsanesinde nurani bir kişinin yardımıyla yağmurun yağması ve insanların bolluğa ve refaha kavuşması vurgulanmıştır.

Gizemli bir dille anlatılan efsanede; “Gerek ayakdan iri, bedenden sabırlı bir cesur” olarak tabir edilen bir kişinin, Goşgar Dağından bir taş alması istenmiştir. Masala esrarengiz bir hava katarak bir taşın nelere faydalı olacağı vurgulanmış ve eşyanın, tabiatında bir gücünün olduğu düşünülmüştür. Yine efsanemizde anlatılan, dağ başının Allah’a yakın olacağı ifade edilmiştir. Tanrı kavramı mitolojide yüksek bir bölgede düşünüldüğü için efsanelerde de bu dağa yakın olan yerde Tanrıların bulunduğunu ve en yüksek yerden dua edildiğinde onların icabet edeceği düşünülmüştür.

Edilen duanın ise mani şeklinde akılda kalıcı bir şekilde söylenmiş olması dinleyenlerin dikkatini çekmek adına önemlidir. Maniler efsanelerde zaman zaman vurgulanmaktadır. Efsanelerin içeriğini zenginleştirmesi bakımından önem arz etmektedir. Manilerde, toplumlarda anonim olarak söylenegelmiş, halk kültürünün örneklerini gösteren dörtlüklerdir. Burada dua eden kişi “Köy taşı, yağmur taşı; Tanrım

versin yağışı” diyerek akılda kalacak şekilde uyaklı bir biçimde dua etmiştir. Bunun örneklerini Azerbaycan efsanelerinde de Kıbrıs Efsanlerinde de görmekteyiz.

Kıbrıs efsanesinde yine Allah’a yakın olmak için kişi yüksek bir dağın tepesine çıkar ve oraya bir manastır yapmak ister. İsterken de Allah’a yalvarıp dua eder. Allah’a sesini duyurmaya çalışır.

Her iki efsanede de Tanrı’ya yüksek bir yere çıkarak dua edildiğini gözlemlemekteyiz. Yüksek bir bölgeye manastır yapmak isteyen usta, önce harcına süt katar daha sonra sütle olamayacağını anlayıp niyazda bulunur. Her iki efsanede de duası kabul olan insanlara yer verilmiştir.

Efsanelerde mucizelerin bulunması efsanleri renklendirmiş, dinleyen kişilerin dikkatini çekmiştir. Burada vermek istenen mesaj bir mucizeyle verilmeye çalışılmıştır. Yürekten inanılırsa duaların kabul olacağı vurgulanmıştır. Azerbaycan efsanesinde yağmur yağmaya başlamış, Kıbrıs efsanesinde ise dağın üstünden su fışkırmıştır. Her iki efsanede bir varlıktan başka bir varlığa benzemeye, dönüşüme değil; doğrudan bir mucizeyle suyun oluşumu ön plandadır.

Bu iki efsaneden anlayacağımız gibi, yine birbiriyle birçok noktada benzeşen unsurlar bulunmaktadır. Her ikisinde de insanların duasının kabulü, dağın yüksekte olmasına bağlı olarak Allah’a yakınlık ve istenilen şeyin anında olması açısından aynıdır. Tanrıya inanış iki toplumda da benzer şekildedir. Temiz bir niyetle, halkın iyiliği için edilen duanın kabul olacağı dile getirilmiştir.

4-) Doğa Olaylarına Dönme ile İlgili Efsaneler

a- “AZ. 1.4.2, Kelebek ve Ateş” , “AZ. 1.4.1, Odlar Kızı” adlı Azerbaycan efsanelerindeki doğa olaylarına dönme temi yoğun bir şekilde işlenmektedir. Her iki efsanede ateşe dönüşme motifi işlenmiştir. Odlar Kızı’nda yurdundan vazgeçmeyen ama düşman tarafın hükümdarına da aşık olan bir kızın durumunun zorluğu anlatılmıştır. “Yedi gün, yedi gece” diyerek masalımsı öğelerin bulunduğu efsanede aşkın vazgeçilmezliği anlatılmıştır.

“AZ. 1.4.2, no’lu” Kelebek ve Ateş efsanesinde de birbirine kavuşamayan iki kişinin dönüşümü işlenmiştir. Divan edebiyatında da önemli bir yere sahip olan kelebek ve ateş efsaneleştirilmiş haliyle karşımıza çıkmıştır. Çeşitli şekillerde değişim geçiren insanların, doğa olaylarına dönme motifi yoğun olarak işlenmiştir.

“KKTC 1.4.3 no’lu”, Kıbrıs efsanesinde; birbirini seven gençler birleşmişlerdir. Kıbrıs efsanesindeki gençlerin birbirleriyle münakaşası sonucu attıkları kaya ve mil, dönüşüm geçirerek granite oluşmuştur. Bu efsanede doğrudan bir dönüşüm durumu söz konusu değildir. Sevenlerin attıkları kayalar ve miller granite dönüşmüştür. Yinede olay akışı ve değişim açısından Kıbrıs efsanesi ile Azerbaycan efsaneleri benzerlik göstermektedir.

Efsanelerde işlenen duygular birbirine çok yakındır. İki gencin farklı sebeplerden kavuşamaması sonucunda yaşanan masalımsı olaylar mevcuttur.

Azerbaycan efsanelerinde sevenlerin kavuşamayıp çektikleri acının yansıması olarak değişik doğa olayları gözlenirken, Kıbrıs efsanesinde ise birbirini seven ama yine de birlikte olamayan sonrasında karar değiştiren gençlerin hikayesi anlatılmaktadır.

Masallarda genellikle kızların güzelliği ön plana çıkmış ve vurgulanmıştır. Bu efsanelerde de güzellik farklı imgelerle dinleyiciye sunulmuştur.

5-) Hayvana Dönme ile İlgili Efsaneler

a- “KKTC 1.5.2. ve AZ. 1.5.1 no’lu” Her iki efsanemizde de görüldüğü gibi utanç yaşayan bir gelinin bulunduğu durum ifade edilmiştir. Utancından kimsenin yüzüne bakacak hali kalmayan gelin, hayvana dönüşmüştür. Hayvana dönme motifi genellikle büyük bir utanç yaşayan insanları simgelemektedir. Burada kayınatasından ve kocasından utanan gelinler duada bulunmuşlardır. Her iki gelinimiz de hayvana dönüşmüştür. Azerbaycan efsanesinde anlatılan gelin utancından tosbağaya dönerken, Kıbrıs efsanesindeki gelin hem utancından hem de korku ve çekingenliğinden keklige dönüşmüştür. İki efsanede, efsane kahramanı gelinler olmuştur. Türk toplumunda gelin-kayınana ve gelin-kayınata ilişkileri hiyalere romanlara, masallara, efsanelere konu teşkil etmiştir. Gelinlik çağa gelmek, gelin olmak tabiri ve eve gelen yeni üyeye karşı tavır ve davranışlar çekirdek ailenin yapısını ve bir çok duyguyu da vermesi açısından efsanelerde yer edinmiştir. İnsanların birbirleriyle münasebetleri de bu sayede vurgulanmıştır. Her iki toplumun kültüründe de “gelin” motifi mevcuttur. Bugün bile gelin-kayınvalide çekişmeleri farklı söylencelere konu olmaktadır.

Toplumların ahlaki değerlerini belirtmesi açısından efsanelerin anlatımları dikkate değerdir. Genellikle ders verme amacıyla yazılan bu tür efsaneler, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini, dikkat edilmesi gereken hususları masalımsı bir tarzla ifade etmektedir.

Anonim olan efsanlerimiz, söyleyenin kimliği, dini algılayışı ve duygularıyla perçinleşmiş ve söyleyen kişinin bu özelliklerine göre zaman zaman yeni motifler eklenmiştir.

Diğer adı söylence olan efsanelerimiz söylene söylene günümüze kadar ulaşmış yani kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bazen verilemeyen cevaplar ve verilmek istenen ahlaki dersler göz önünde bulundurularak bir yoğunluk katılmaya çalışılmıştır.

Kimi zaman iyiyi güzeli ifade etmek adına efsaneler bir vasıta olarak kullanılmıştır.

b- “AZ. 1.5.3 no’lu, Anadil” isimli efsanemizde, anlatılmaya çalışılan ana duygu, birlik-bütünlüktür. Kardeşlerin birbirine bağlı olması gerektiği vurgulanmıştır.

Anadil, oğullarının düşmanlardan korunması için bir arada olmaları gerektiğine inanmıştır.

Buradaki Anadil isimli kahramanın, bulunduğu dönemde birleştirici-bütünleştirici bir tip olduğunu görmekteyiz. Anadilin oğullarının kuşa dönmesi ve birbirlerini araması mitolojik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir annenin evlatlarının ayrılığına dayanamayacağı anlatılan söylence de, belki de verilmek istenen toplum bilinci, bütünlüğüdür.

Farklı yansıma sözcüklerinde söylencelerde sık sık zikredildiğini görmekteyiz. Burada geçen “pırıldamak” sözcüğünde bunlardan birtanesidir.

“KKTC 1.5.4 no’lu, Ak Kilise” isimli Kıbrıs efsanesinde ise doğa olaylarının etkisiyle ailelerin ayrılık yaşması ve kızın anasının ata dönüşmesi anlatılmıştır. Burada anlatılan efsane de, Azerbaycan Efsanesinde olduğu gibi, ayrılık/birbirlerinden uzak kalan aile fertleri işlenmiştir.

Anadil’in ayaklarından asılı kalacağı, Kıbrıs efsanesinde Ak Kilisenin, Al kilise olarak anılacağı vurgulanmıştır. İki efsanemizde duygu yoğunluğu ve sonuç açısından aynıdır.

Her iki efsanede de hayvana dönme motifi işlenmiştir. Aile içi bir durumu dile getirmek için insanın hayvana dönüşümü baz alınmıştır. Bu hususlarca düşünüldüğünde yine Azerbaycan ve Kıbrıs kültürünün birbirine yakınlığı efsaneler aracılığı ile görülmektedir.

6-) Çaya ve Dereye Dönme ile İlgili Efsaneler

a- Çaya dönme motifi ile ilgili söylencelerde, Kıbrıs Efsanesi ile Azerbaycan efsanesi karşılaştırıldığında aynı motifle çok karşılaşmamaktadır.

Burada ele aldığımız her iki efsanede de motif açısından değilde, söyleyiş açısından benzerlikler görülmektedir.

“AZ. 1.6.1 no’lu”, Araz Ana’nın kızını iki devletin padişahının paylaşamaması; yine Kıbrıs’ın “KKTC 1.6.2 no’lu”, Beşparmak Dağı Efsanesinde Kıbrıslı bir güzeli gören ve aşık olan iki gencin onun için düelloya girmesi her iki efsanenin de ortak düşüncesidir.

Her iki efsanede mutlu bir şekilde sonlanmış. Kızların o günkü toplum kuralları, inançları göz önüne alındığında, belki de kızların zorla evlendirilmesinin yanlışlığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sevginin kutsallığı ve ailenin bağlılığı Araz Ananın gözünden akan yaşların çay olmasıyla sembolleştirilmiştir. Kıbrıs Efsanesinde ise ön plana çıkan sembol, sevgiyi

simgeleyen dağdır. Farklı sembollerin kullanılması sebebiyle iki efsane birbirinden ayrılmaktadır. Ama verilmek istenen mesaj her ikisinde de aynıdır.

b- “AZ. 1.6.3 no’lu, Hesiyye Deresi” efsanesinde bir kızın günahsız olduğu halde kardeşi tarafından yargılanması konu edilmiştir. Hesiyye Deresi’nde herhangi bir dönüşüm bulunmamaktadır. Sadece kızın acısını ifade etmek için kullanılmış bir sembol konumundadır.

Hesiyye Deresi efsanesinde bulunan mani ile de mesaj verilemeye çalışılmış ve bu şekilde söylence zenginleştirilmiştir. Yine efsanemizde bulunan doğaüstü olay olarak kızın bedeninden ayrılan başının, yuvarlanırken maniye söyleyebilmesi olmayacak bir şeyi efsanemize yerleştirilmesi açısından dikkat çekicidir. Efsaneye uygun bir motif olarak vurgulanmış esrarengiz bir hava katmıştır.

“KKTC 1.6.4 no’lu, Konuşan Tarla” efsanesinde ise iki kardeşin mal yüzünden düşmanlık beslemeleri üzerine yaşanan olay anlatılmaktadır. Yine ders verme amacı güden efsanemiz doğaüstü bir olayı içermekte ve bu olayı diğer söylencemizde olduğu gibi mani ile bağlamaktadır.

Tarlanın konuşarak kendisini ifade etmesi, beklenmeyen bir zamanda insanlara işaret olarak gönderilmiştir.

Her iki efsanemizde de, iki kardeşin durumu farklı olaylarla ele alınmıştır. Azerbaycan Efsanesinde zülme maruz kalma vurgulanırken, Kıbrıs efsanesinde vurgulanan kinin kötü bir huy olduğudur. Bu duygular açısından da bakıldığında birbirlerine yakın bir anlatım görmekteyiz. Hesiyye deresinde kızın ağabeyi işin özünü bilmeden kinlenirken, Azerbaycan efsanemizde ise aç gözlülük yüzünden bir kinin oluşmuş olduğunu görmekteyiz.

Karşılaştırdığımızda bu iki efsanenin birden fazla alanda benzerlik gösterdiğini gözlemlemekteyiz. Her ikisinde de doğaüstü olayların olması, her ikisinde de verilen duygunun aynılığı açısından ortak olması, her iki söyleyişinde mani ile zenginleştirilmiş olması benzerlikleri gözler önüne sermektedir.

Yine her iki efsanemizde de “kardeşler” arasında geçen bir olay zikredilmiştir. Mesaj verme amacıyla dile gelen, yaşananlara dayanamayan tarla, diğerinde ise suçsuz kız... Birinde kelle dile gelmiştir, diğerinde ise tarla...

Efsanelerin anlatımlarının uzunluğu birbirleriyle orantılı olmasa da Konuşan Tarla efsanesinde de benzeyen duygu açık ve net bir şekilde anlatılmıştır. Konuşan Tarla’da işlenen motif doğa olayına dönmeyken, diğerinde herhangi bir dönüşüm bulunmamaktadır. Her ikisinde de doğaüstü bir durum zikredilmiştir.

c- “AZ. 1.6.5 no’lu ve KKTC 1.6.6 no’lu”, Her iki efsanede de işlenen motif ortaktır fakat farklı sebeplerle pınara dönme durumu gözlenir. Kıbrıs Efsanesinde canını

kurtarmak için dua eden birinin pınara dönmesi işlenirken, Azerbaycan efsanesinde sevdiğine kavuşamayan birinin pınara döndüğünü gözlemlemekteyiz. Buz güzel adlı efsane de zikredilen pınarın bulunduğu yer mekanın işlenmesi açısından önemlidir. Efsanelere konu olan yerleşim bölgeleri de işlenmiştir. Burada avil Dağlarının bulunduğu bölge vurgulanmıştır. İnsanların o bölge de kaybolmaları enteresandır.

Kıbrıs'ın Pnar Olan Yağcı efsanesinde zikredilen Azerbaycan efsanesinden farklı bir duygudur. Ortak bir duygu verilmemiştir lakin benzer yanları pınara dönmeleridir. Yine bu efsanemizde de mekan önemlidir.

Her iki efsanede de pınara dönme ana motifi bulunmakatadır. Pınara dönüşme kimi zaman bir kurtuluş olmuştur. Biri düşmandan kurtulmuş diğeri ise sevdiğine kavuşamadığı için bu dünyadan kurtulmuştur.

Birinde hasret teması işlenmiştir. Diğerinde ise zulme uğrama söz konusudur. Yine de her iki toplumun ortak olduğu kısım motiflerdir. Sebepler farklıda olsa sonuç aynı olmuş kişiler pınara dönüşmüştür.

7-) Yeniden Dirilmeye İlgili Efsaneler

a- İnsanlar yüzyıllar boyu en büyük korkuları olan ölümü alt etmek için farklı yöntemler denemişler ve ölümden kurtulmak için uğraşmışlardır. Yeniden dirilmek, ölümsüzlük kazanmak için ab-ı hayat denilen, ölümsüzlük suyuna-pınarına inanmışlar ve bu pından şifa ummuşlardır.

Azerbaycan ve Kıbrıs toplumlarında da diğer toplumlarda olduğu gibi kutsal bir suyun varlığına, bu sudan içenin ölümü yaşamayacağına inanmışlar ve bu inanış söylencelerinde de yer almıştır.

“KKTC 1.7.2 no'lu efsanede” Köpeğinin iyileştiğini gören genç kız kutsal pınarın anlam kazanması için bir kilise yaptırmış ve devamlılığını korumaya çalışmıştır. Çoğu toplumda doğada bulunan kaynakların şifa dağıttına inanılmaktadır. Türk toplumunda da ayazma adıyla geçen kutsal sular insanları hem etkilemiş hem de şifa dağıtmıştır.

“AZ. 1.7.1 no'lu” Azerbaycan efsanlerinde geçen dirilik suyu ise bulunamamış, keşfedilememiş ve gizemini korumuştur. Ona ulaşmak için nice insanlar arayışa girişmişler, mücadele etmişlerdir. Masalımsı bir dille anlatılan bu su, ölümsüzlük pınarı, insanların hayal dünyalarında yerini almış ve yüzyıllarca bu inanış devam etmiştir.

Her iki efsanede dikkatimizi çeken unsur dirilik suyunun kutsal kabul edilmesi, insanlara şifa dağıttığına inanılması ve bu arayışa devam edilmesi... Buradan da anlayacağımız üzere her iki toplumda işlenen motifte aynıdır.

Kutsal kabul edilen motif iki toplumun söylencelerinde de pınardır. Buvavento'daki Pınar efsanesi ile İskender Gülistan'ı İremde efsanesinde işlenen ortak motifler örtüşmektedir.

8-) Tanrı'nın Gazabıyla İlgili Efsaneler

a- "AZ 1.8.1 ve KKTC 1.8.2 no'lu", Zikredilen efsanelerin birinde Sumu Sultan'ın diğerinde ise bir mühendisin isyanı söz konusudur. Sumu Sultan yaptırdığı kalede kızların ağıtlarını duymazdan gelmiş ah almıştır. Kıbrıs efsanesinde ise böbürlenip yaratıcıya karşı gelen birinin isyanı söz konusudur. Konunun işlenişinde çok az bir fark olsada her iki efsanemizde de Tanrıya karşı gelen insanların uğradığı azap anlatılmıştır. Tanrı'ya boyun eğmeyen insanların ne hale gelebileceğini göstermek amacıyla anlatılan efsanelerde insanın böbürlenmesinin ya da başka insanlara zulmetmesinin yanlışlığından bahsedilmiştir.

Bu iki söylenceyi karşılaştırdığımızda bir çok ortak nokta görmekteyiz. Her ikisinde de devrin ileri gelen bir insanı üzerinden anlatılmış, her ikisinde de başka insanları hiçe sayarak kendine gereksiz bir öz güveni olan insanlardan bahsedilmiş, yine her ikisinde de Tanrı'yı kızdıran insanlar ve bu insanların akibetinin nasıl olduğu vurgulanmıştır. İşlenen duygu ve motif aynıdır; Tanrı öfkelenmiş ve bir anda kaleler, su evlekleri yerle bir olmuştur.

Bu efsanelerden de anlaşılacağı üzere dini inanış insanların yaşantılarında önem teşkil etmiş, dinin önemsenmesi ile birlikte insanların yaşantılarında farklı bir düşünüş ve anlatış hakim olmuştur. İşte bu ve buna benzer efsanelerde görülen odur ki, dini kimliği hassasiyeti olan toplumlarda efsanelerde bu kimlik çerçevesinde oluşmuş, gelişmiş, zenginleşmiştir.

Buradan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs toplumu ile Azerbaycan toplumu dini hassasiyetler noktasında da birbirine paralel düşüncelere sahiptir. Bu da her iki toplumun bir diğer ortak özelliğidir.

9-) Kaleye ve Tepeye Dönme ile İlgili Efsaneler

a- Her iki efsanemizde de görülen odur iki köprü yapamamak ya da yapılan köprünün yıkılması büyük bir üzüntüye sebep olmaktadır. İki toplumda da köprü yapımında dahi ruhani kişilerin öğütleri telkinleri dikkate alınmıştır. Ruhani varlıkların sözleri ve işaretleri ile efsaneler zenginleştirilmiştir. Az. 1.9.1 ve KKTC 1.9.2 no'lu efsanemizde de insanlar köprünün yeniden inşası için her şeye hazırdırlar. Kıbrıs efsanesinde bu olay biraz daha cesurca işlenmiş, baba evladını köprüye kurban etmeye razı olmuştur. Bir adak çeşidi olan kurban etme motifi Türkiye Cumhuriyetlerin hemen hepsinde görülmektedir.

b- Efsanelerin büyük bir kısmında yaratıklar önem arzetmektedir. Tarihi süreçte insanların başına gelen olaylarda hayvanların, ya da yaratıkların etkisi büyük olmuştur.

Her iki efsanede de zikredilen yaratık-deve yavrusu motifi yoğun olarak işlenmiş ve insanların korkularından kaçarken geçtikleri, olayın yaşandığı bölge önem kazanmıştır. Söylencelerde anlatılan hayali yaratıklar ya da hayvanlar insanların

heyecanlarını arttırmak için ağdalı bir dille dinleyiciye sunulmuştur. Az. 1.9.3 ve KKTC 1.9.4 no'lu efsanelerimizde hayvanın/yaratığın yakalanması için verilen mücadeleler anlatılmıştır. Kül Tepe isimli efsanemizde, heybetinden korkulan yaratıklar yakanlanmak için topluluk birlik halinde hayvana saldırmıştır. Topraklarının üzerinde huzurla yaşamak isteyen insanlar tehlike olarak gördükleri her varlığa karşı durmuşlardır. Görülen odur ki, insanlar söylencelerden kuvvet almaktadır. Özellikle çocukların cesaretini arttırmak için anlatılan efsaneler amacına ulaşmaktadır. Hem heyecan uyandırmak hem de birlik kuvvetini ifade etmek adına her iki efsane de birbirine çok yakın özellikler göstermektedir.

Kül Tepe ve Dorum Taşı efsanelerinde bir dönüşüm söz konusu değildir. Her iki efsane de vurgulanmak istenen olayın geçtiği yer ve insanlara zararı olan varlıklardır.

Tarih boyunca insanlık isimlendiremediği ya da kendini koruyamadığı varlıklara karşı mücadele etmiş, bu mücadeleler sonunca yaşanan yıkımlar dile getirilmemiş yada insanların zaferle sonuçlandırdıklarına dair anlatımlar olmuştur. İnsanları yüreklendirmek, onlara cesaret vermek adına çeşitli söylenceler oluşturulmuştur.

Burada da karşılaştığımız, insanların mücadelesi, azmi ve ulaştıkları sonuçtur. Eski çağlardan bu yana bu ve benzeri efsaneler anlatılagelmiştir. İki toplumun tarihi köklerini anlayabilmek açısından karşılaştırmaya yaptığımızda yine iki toplumun korkularını, kaygılarını ve azimlerini görmekteyiz.

Görülmeyen, bilinmeyen varlıklar hep zikredilmiştir. Kıbrıs ve Azerbaycan efsanelerinde korkulacak yaratıklar yoğun zikredilirken, cin, peri vs... mitolojik varlıklar daha az dile getirilmiştir. Masalların konusunu oluşturan bu varlıklar efsanelerde zaman zaman görülmektedir. Konuları ve söyleyişi açısından kıyaslandığında ciddi benzerlikler göze çarpmaktadır.

Halk biliminin incelenmeye değer olan en önemli parçalarından biri olan efsaneler aracılığı ile toplumların kimliklerini, etnik yapılarını, kökenlerini anlayabilir ve toplumlara yaklaşırken hangi duygu üzerinde durduklarını, hangi olaylara önem verdiklerini tanımlayabiliriz.

Benzerlikler toplumları birbirine perçinleyen önemli bir rol almaktadır. İncelenmeye alındığında iki toplumun hassasiyetlerini en iyi anlamlandırıp isimlendirebileceğimiz alan söylenceler alanıdır.

Deyiş, söyleyiş açısından bu ve bunun gibi birçok efsanede ortak yan bulunmaktadır. Kimilerinde dönüşüm kimilerinde ise sadece olayın yaşandığı bölge önem kazanmıştır. Bu iki efsaneyi incelediğimizde de bir dönüşüm görememekteyiz.

IV. BÖLÜM

2- Muhteva Açısından Benzeşen Efsaneler

A-) Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler

a- “AZ. 2.1.1. no’lu Güneşin Münakaşası” ve “KKTC 2.1.2 no’lu Güneş Işınları” efsanlerinde anlatılan olaylar birbirinin tamamen aynısıdır. Her iki efsanede de mitolojik bir unsur olan ayla güneşin konuşmalarının anlatıldığı efsanelerdir.

Bir çok Türki Cumhuriyet’te inanılan güneşin kız ve ayın erkek olma motifi burada da aynı şekilde işlenmiştir. Güneş’in kız olarak yaratıldığına inanan toplumlar kimi zaman güneşe dua edip ondan yardım istemişlerdir. Günümüzde de bu inanış devam etmektedir.

Birbirleriyle anlaşamayan, uzlaşamayan ayla güneş her iki efsanede de atışmışlar, birbirlerine sataşmışlar ve nihai bir sonuca ulaşarak geceleri kimin, gündüzleri kimin çıkacağına karar vermişlerdir.

Ayla güneş bu konuşmalarında, kavga etmişler ve güneş ışınlarını, iğnelerini aya atmıştır. Aya saplanan bu iğneler sebebiyledir ki, ayın yüzünde lekeler oluşmuştur. Bu vesile ile de masallarda, insanların çıplak gözle güneşe neden bakamadıkları açıklanmış olur.

Muhteva açısından incelendiğinde “AZ. 2.1.1. ve KKTC 2.1.2” efsaneler birbirinin aynı içeriğe sahiptir. İrdelediğimiz takdirde görmekteyiz ki, iki toplumun kültüründe de aya atfedilen erkeklik ve güneşe atfedilen bayanlık ortak özelliktir. Yine her iki efsanede anlatılan ayla güneşin geçimsiz oldukları için birbirlerini görmek istemeyişleri mevcuttur. Birbirlerine öfkeli oldukları için görüşmek istemezler. Güneş oklarını atar ve ayı yaralar. Münakaşanın sonunda artık ayrılmışlardır.

Burada insanlar sebebini bilemedikleri olaylar hakkında kendi fikirlerince açıklamalarda bulunmuşlar ve bu anlatım zamanla efsaneleşerek dilden dile yayılmıştır. Ayı görüp ayın lekelerini fark eden insanoğlu aya gidemediği ve bu lekeleri açıklayamadığı için kendince yorumlamıştır. Zamanla bu anlatılanlar inanış halini almış ve çocukların merak edip sormaları üzerine devam ettirilmiştir. Bazende çocukların hayal gücünü geliştirmek için efsaneler anlatılmıştır.

“AZ. 2.1.1. ve KKTC 2.1.2”no’lu iki efsanede birbirinin neredeyse aynısıdır. Buradan da yola çıkarak diyebiliriz ki, iki toplumun kültürleri, inanışları birbirine çok yakındır. Efsanelerde görülen bu özellikler bir kanıt konumundadır.

b- “AZ. 2.1.3 Ayla Güneş Efsanesi” ve “KKTC 2.1.4 Aydaki Lekeler” adlı efsanelerde birbirine benzerlik açısından yakınlık bulunmaktadır. Her ikisinde de anlatılan aydaki lekelerin nasıl oluştuğudur.

Aydaki lekeler Azerbaycan Efsanesinde; güneşin ayın yüzündeki beni istemesi sonucu oluşmuştur. Kıbrıs efsanesinde ise; bu lekeler denizin, ayın yüzüne çamur atması sonucu meydana gelmiştir.

Verilen duygu açısından değerlendirildiğinde her iki efsanede de Ay'ın kıskanılması sebebiyle Güneş'in ve Deniz'in ona meydan okuması vurgulanmıştır. Güneşin ve denizin ayın güzelliğini çememesi sonucu ayın yüzü lekeli kalmıştır. Mitolojik unsurların yoğun olarak zikredildiği gök cisimleri ile ilgili efsanelerde bir canlandırmaya gidilmiş konuşamayan varlıklar konuşuyor gibi verilmiştir. Halk arasında yaygın inanışlardan biride ayın erkek güneşin kadın olduğudur.

Azerbaycan ve Kıbrıs efsanelerini derleyip karşılaştırdığımızda hepsinde karşılaşacağımız ortak özellik ayla güneşin cinsiyetidir. Türkiye cumhuriyetlerin büyük bir çoğunluğunda ayla güneş temi Azerbaycan ve Kıbrıs efsanelerine yakın şekilde işlenmiştir.

Saim Sakaoğlu, Anadolu-Türk masalları ile ilgili çalışmasında masalların sadece bir dine, bir kültüre, bir coğrafyaya, yani tek bir kaynağa bağlanamayacağını, her masalın/efsane'nin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü masallar sürekli gelişip değişmektedir. Masal en güzel şeklini alsa dahi yayılmaya ve değişmeye devam eder. Bu yüzden de onda farklı dönemlerin izlerini görmek mümkün olur.

İnsanların bilinmeyen merak etmesi neticesinde düşündükleri cevaplar kuşaktan kuşağa masal tadında aktarılı gelmiştir.

Bu efsanelerde diğer bir çok efsane gibi içerik açısından çok yakındır.

c- "AZ. 2.1.5. Ayın Güneşi Düşünmesi" ve "KKTC 2.1.6. Ay ile Güneş" efsanelerinde ay ile güneşin akrabalıkları ya da yakınlıkları annelerinin varlığı ile pekiştirilmiştir. Ay ile güneşin birbirlerine duydukları aşkı, insani bir sıfatın aktarımı ile anlatılmıştır.

Birbirine aşık olup kavuşamayanlar ay ile güneşin birbirini göremeden devam ettikleri hayatı onlara aşk motifini yükleyerek anlatmışlardır. İnsanlar doğa olaylarından esinlenerek farklı söylemlerde bulunmuşlardır. Verilmek istenen duygular doğa olayları aracılığı ile verilemeye çalışılmıştır. Söylemek istedikleri duyguları bu tarz motifleri kullanarak anlatmışlardır.

Her iki efsane'nin söyleyiş, muhteva açısından bir yakınlıkları görülmektedir. Azerbaycan efsanesinde birbirlerini arayan bulamayan ve bu yüzden acı çeken iki sevgili motifi daha yoğundur. Yaşanan bir aşkın hayali kahramanları olarak satırlarda yerlerini almışlardır. Bu kahramanlar aşkı sembolize etmek adına önemlidir.

Tarihte yüzyıllar boyu sevenler birbirlerine kavuşamamış ah etmiştir. Nice hükümdarlar, nice çobanlar aşkları uğruna ölümü göze almıştır. Buradaki mecazi anlatımı incelediğimizde efsanelerin konusunu oluşturan örgeler arasında aşkında yoğun bir şekilde yer edindiğini görmekteyiz.

Kıbrıs varyantında ise daha ziyade bir geleneği, örfü pekiştirmek adına söylemde bulunulmuştur. Bu söylemle insanlar anlatılan olayın tesirinde kalıp hayatlarını ona göre idame ettirmeye başlarlar. Kısmet konusunun yoğun şekilde işlendiği efsanede yine insani vasıflar gök cisimlerine atfedilmiştir.

Bu efsanelerde incelendiğinde konu, motif, içerik olarak Azerbaycan ve Kıbrıs efsaneleri arasında ciddi bir yakınlık gözlenmektedir.

d- “AZ. 2.1.7. Yedi Kardeşlerle Ülker” ve “KKTC 2.1.8 Ülker Yıldızı” isimli efsanelerde yine ortak birçok öge bulunmaktadır. Yıldızların tanımının benzerliği, onlara insani bir duygu ve hal vererek konuşturulması iki toplumunda ortak kültür öğelerindendir. Güneş ve ayın münasebetleri efsanelere konu teşkil ettiği gibi yıldızlarda efsane konusu haline gelmiştir. Gökte en parlak yıldız hangisiyse insanlar bilimsel açıklama yapamadıkları dönemde incelemişler ve hayali kahramanlar oluşturmuşlardır. Her yıldız her gök cimine bir anlam, mana yüklemişlerdir. Bu hayali kahramanlarda bir müddet sonra toplumların inancı haline gelmiştir. Birbiriyle iç içe geçen efsanelerdeki örgeler, zaman zaman ayrılmaya çalışılsada zorlanılmıştır. Kimi bir destan, kimi masal, kimi menkıbe kahramanları efsaneden ayıramaz hal almıştır. Masalımsı örgelerin fazla olduğu efsaneleri incelediğimizde görmekteyiz ki, bütün anonim yazım türleri birbiriyle girift bir ilişki çerisindedir.

Yıldızın zorla başkasına verilmesi aslında insanlara özgü olan bir durumu, yıldızlar üzerinden öğüt verici bir şekilde anlatılmıştır. Toplumlarda eskiden yaygın olan zorla kız vermenin, nasıl acı bir hal aldığını vurgulayan efsaneler, kişilere ders verici bir mahiyettedir.

Efsanelerde özellikle, zaman ve yer imgesine vurgulu bir şekilde değinilmiş, bazı efsanelerimizde zaman ögesi ve yer tam olarak belirtilmemiştir. Hangi toplumda geçtiği ne zaman anlatıldığı ya da yaşandığı bilinmeyen bu efsaneler iki toplumunda ortak kültür özelliklerindendir.

Göge çekilme miti en çok gök cisimleri ile ilgili olarak anlatılan efsanelerde gözlemlenmektedir. Efsanelerin doğruluk payının olması, gerçeğe yakın bir söylemin bulunması gerekirken buradaki duygular ve motifler gerçeğe yakın şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Kardeşlerin sayısının yine efsanelerde sık rastladığımız rakamlarla zikrediliyor olması önem arz etmektedir. Sayıların masallarda, efsanelerde, destanlarda özellikle bazı rakamların sık teleffuz edilmesi, kutsallığını ve rakamlara verilen değeri anlamı göstermektedir. Üç kız kardeş, yedi kardeşler, 3 gün- 3 gece ve benzeri birçok rakam efsanelerin içerisinde kullanılmaktadır. Özellikle tekli rakamların daha sık zikredildiğini görmekteyiz.

Bütün bu efsanelerin ortak özellikleri sıralanmakla bitmez. İçerik, muhteva açısından deyişteki ortak farklı yönler açısından kahramanlar ve figürler açısından incelendiğinde birçok noktada Azerbaycan ve Kıbrıs efsaneleri örtüşmektedir.

B-) Nuh Tufanıyla İlgili Efsaneler

a- Nuh Tufanı ile ilgili efsaneler, toplumların büyük bir kısmında anlatılagelmiştir. İnsanların dini anlamda yaşadıkları olaylar zaman içerisinde şekil değiştirmiş ve efsaneleştirilmiştir. Nuh Tufanı'da bunlardan bir tanesidir. Nuh'un başından geçen olaylar kulaktan kulağa yayılmış ve insanların katkılarıyla efsane haline dönüşerek zenginleşmiştir.

Nuh Peygamber'in tufandan kurtarmak için gemisine her canlıdan birer çift aldığı anlatılmaktadır. Böylece yeryüzünü kaplayan sular çekildiğinde hayat kaldığı yerden devam edecektir. Bu sayede birçok türün hayatına devam etmesi sağlanmıştır. Bu sebeptendir ki, Nuh Peygamber'e insanlığın ikinci atası denilmektedir.

Azerbaycan ve Kıbrıs toplumlarında da görülmektedir ki, inanışların efsanelerin oluşumunda yeri büyüktür. Kimi zaman insanlara ders vermek amacıyla, kimi zamanda tarihi olarak bir oluşumu zenginleştirmek ve insanların dikkatini çekmek amacıyla söylenceler anlatıla gelmiştir.

Burada da iki toplumun Nuh Peygamber'e yükledikleri anlam ve Nuh Peygamber'in başından geçen olayların anlatımı birbirine yakındır. Nuh Tufanı'nın Allah'ın öfkesi sebebiyle olduğu, insanların bu tufandan kurtulmak için Nuh'un gemisine saklandığı ve bu gemide bir çok hayvanında bulunduğu rivayet edilir. Aç kaldıklarında bütün besinleri karıştırıp adına Aşüre denen bir yemeğin oluşturulduğu her iki toplumun söylencelerinde de mevcuttur.

Nuhun gemisini karaya çıkarmak için kuru bir dağ başı aramasının üzerine güvercinin yardım etmesi de iki toplumun efsanlerinde de gözlemlenmektedir. Yine güvercine ayrı bir anlam yüklenmiş ve Nuh'a yardım etmesinden dolayı kutsallaştırılmıştır.

AZ. 2.2.1. no'lu Azerbaycan efsanesinde ek olarak Ağrı dağının çocuğunun olmamasından duyduğu üzüntü ile Nuh'un dua edişi ve onun bir evladının olması bir keramet göstergesidir. Buradan da anlayacağımız gibi, farklı motifler eklenerek olay efsanevi bir boyut almıştır. Konuşamayan varlıkların konuşması efsanelerde önemli bir yer teşkil etmektedir. Mitolojiden beslenen efsaneler kutsal mekan, kutsal hayvan kutsal yiyeceklerle zenginleştirilmiştir.

Azerbaycan Efsanlerinden Nuh ile Oğuzlar, Nuh'un Alış-verişi efsanlerinde görülmektedir ki, yaratıcıya dua edenlerin duaları kabul olur ve onun sözünü tutmayanlar ise helak olur. Buradan da anlamaktayız ki, insanlar inanışları gereği

Yaratıcının gazabından korkmuşlar ve yanlış davranışta bulunduklarında ise değişik cezalara çarptırılmışlardır.

İşte bu şekilde insanlara öğüt amaçlı söylenceler oluşmuştur. Bazen sadece öğüt amacı gütmemiş, insanları heyecanlandırmak içinde söylenceler oluşturulmuştur.

Kıbrıs efsanesinde geçen “Nuh Tufanı”, Azerbaycan Efsaneleriyle çok yakındır. Gerek motif olarak, gerek mekanın aynılığı, gerekse vermek istenilen düşünce açısından birbirine çok yakındır. Her iki toplumda da Nuh Peygamber’in varlığına ve onun göstermiş olduğu kerametlere inanılmış, yüzyıllar boyu anlatılmış ve efsaneleşerek kulaktan kulağa yayılmıştır.

Kültürümüzün mozaiklerinden olan efsaneler her iki toplumda da aynı temalarla işlenmişken, aynı duygu yoğunluğunu vermişken biz iki kültürün birbirine yabancı ya da birbirinden farklı olduğunu söyleyebilir miyiz?

KKTC 2.2.3. Kıbrıs Efsanlerinde olayın geçtiği yer net bir anlatımla verilmemiştir, Azerbaycan efsanlerinde ise olayın yeri Türkiye’de bir bölgeyi iddia etmektedir.

Dini değer ve hassasiyetleri hemen hemen aynı olan bu iki toplumda kültürel değerlerinin farklı olduğu düşünülebilir mi? Söylencelerden de yola çıkarak anlıyoruz ki, toplumların gerek tarihi, gerek dini, gerek yaşantı ve inanış olarak birbirlerine benzememeleri söz konusu değildir.

Anlatılan efsanelerdeki ortak öğelerin ve motiflerin varlığı iki toplumun birleştiği noktalar açısından bir belge niteliğindedir.

b- AZ. 2.2.4. no’lu Güvercin efsanesinde ve KKTC 2.2.5. Güvercinlerin Ötüşünün Değişmesi” adlı her iki efsanede de işlenmiş olan ortak motif güvercindir. Yalnız herhangi bir dönüşüm dikkate alınmadan sadece güvercinin önemi ve güvercinin başından geçen olaylar dikkate alınmıştır. Önceki satırlarda zikrettiğimiz güvercinin Nuh Tufanı’nda yol gösterici olması Kıbrıs Efsanesinde “Nuh Tufanı” isimli efsane ile aynı görevi üstlenmiş olması diğer efsanelerinde birbirleriyle benzeşen bir çok yönünün olduğunu vurgulaması açısından önem arz etmektedir.

Nuh Peygamber kuşlardan en çok güvercine güvenmiş, güvercin ona doğru yolu göstermede elçi olma görevi üstlenmiştir.

KKTC 2.2.5. no’lu Kıbrıs Efsanesinde güvercinin ötüşünün neden değiştiği vurgulanmıştır. Güvercinlerin bugün dahi guguk diye neden öttükleri başlarından geçen bir olaya bağlanmıştır. Ayrıca Tevrat’ta da yer alan güvercin ilk evcilleştirilen hayvan olarak bilinmektedir. Yine Hz Muhammed zamanında, peygamberi korumak adına mağaranın önüne yuva kurmuştur ve peygamberi düşmanlardan korumuştur.

Dini bir motif haline gelen güvercin bir çok sanatseverin işlemelerine, şarkılarına da konu olmuştur. Bugün dahi bir çok caminin üzerine yaşayabilmeleri için yuva yapılmaktadır. Ayrıca müslümanlık öncesi inanışta kabede bulunan bir putun güvercine benzediği ve insanların bu güvercine taptıkları rivayetler arasındadır.

Kıbrıs ve Azerbaycan Efsanlerinde de güvercinin kuşların en asili olduğu düşünülmektedir. Her iki efsanede de fadakarlık yapan güvercin kutsaldır. İki toplumda da özel bir yere ve öneme sahiptir.

c- “AZ. 2.2.6. Nuh’un Günahı” ve “KKTC 2.2.7. İnsanların Yaratılışı” adlı efsanelerimizde anlatılmak istenen olay birbirine çok yakındır. Kıbrıs Efsanesinde insanların yaratılışında işlenen kişi doğrudan Nuh Peygamber’in kendisi olmasa da olay örgüsü açısından incelediğimizde Azerbaycan Efsanesiyle benzer özellik göstermektedir. Nuh peygamberin sözünde durmaması sonucu başına gelen olay ile insanların yaratılışı sırasında yaşanan olayın sonuçları aynı olmuştur. Her ikisinde de vurgulanan ana düşünce insanların davranışlarının zaman zaman hayvansı öğeler içermesi ve toplumda rahatsızlık oluşturmalarıdır.

Dünyanın nasıl oluştuğu, insan soyunun nereden geldiği gibi soruların yanıtlamaya çalışan öykülere yaratılış efsaneleri denir. AZ. 2.2.6. Azerbaycan efsanesinde de zikredilen Nuh Peygamber ve yaratılıştır. Her toplumun kendisine ait bir yaratılış destanı da bulunmaktadır.

Burada hicvedilen insanın davranışlarıdır. Toplumda kişiler birbirleriyle olan münasebetlerde yanlış tavırlar sergileyen şahısları bu şekilde yermişler, onları hayvan neslinden geliyor diyerek adlandırmışlardır. İşte bu iki efsane de görülen odur ki, insan eziyeti kendi kendine yapmaktadır. Bir anlamda söylenilen sözün düşünülerek söylenmesi gerektiği, haddini aşmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Ayrıca bu efsanelerde iyi ve kötü huyluların nasıl yaratıldığı farklı bir şekilde dile getirilmiştir. Her iki efsanede de Allah’a dua edilmiş ve Allah’tan nida duyulmuştur. Bulunduğu durumdan memnun olmayan insanları anlatmak içinde bu şekilde bir anlatıma gidilmiştir.

En çok merak edilen konulardan biri olan yaratılış meselesi hakkında efsanelerde insanlara bir yol gösterici olmuş, geçmişten bu zamana değerlendirildiğinde eksi insanların düşünce iklimi daha net anlaşılmıştır.

İnsanların yaratılışla ilgili akla takılanlar da efsanelerde yerini almış, kimi zaman heyecanlanmak, kimi zaman düşünmek için, kimi zamanda eğlenmek için anlatılmıştır.

Görülen odur ki, gerek yaratılış olsun gerekse Allah’ın kullarına seslenmesi açısından ve olay örgüsüyle birlikte düşünüldüğünde Kıbrıs ve Azerbaycan toplumu düşüncelerini yüzyıllardır dilden dile söylencelerle anlatmakta ve yaymaktadırlar.

C-) İnsana Dönmeyle ilgili Efsaneler

a- AZ. 2.3.1. Taş Evlat isimli efsanemizde, çocuğu olmayan ve bir çocuğunun olmasını çok isteyen bir ananın ağrıları duyulmaktadır. Burada kişi kendisinin derdine merhem olacak birinin olmadığından şikayet eder etmesine ama yaradan dualarını kabul buyurur ve ölü doğan evlat dirilir, dirildiği gibi de dile gelir, konuşur. Bu durumu gören herkes hayret eder. Allah ettikleri duaları kabul buyurur ve kadına yardım eder. Taş diye koydukları beşikten bir insan çıkmıştır ve bu insan gözlerini açar açmaz konuşmaya başlamıştır. Çoğu toplumun kültüründe bulunan Taş Bebek motifinin değişik bir varyantını görmekteyiz. Türki Cumhuriyetlerin hemen hepsinde bulunan bu motif Azerbaycan kültüründe de mevcuttur. Anlatılan efsanede diğer Azerbaycan ve Kıbrıs efsanelerinde gördüğümüz benzerlik sadece muhteva açısından dır.

KKTC 2.3.2. Yersiz Mekansız Abu Dardar Dede efsanesinde yine bir ananın evladı kaybolmuş ve evladına kavuşamayan ana büyük bir üzüntüye düşmüştür. Gece bir rüya görmüş nurani, aksakallı bir kişi ona evladına kavuşacağına dair işaretler vermiş ve bunun neticesinde evladına kavuşana anne rüyadaki kişinin isteği üzere pilav yapıp herkesle paylaşmıştır. Zaman zaman toplumlardaki bu doğaüstü durumlara inanışlarda yoğun şekilde gözlenmektedir. Nurani kişilere inanış efsanelerle artmakta ve o kişilere adaklar adanmaktadır. Şüphesiz ki efsanelerimiz de olduğu gibi bu şahıslara inanışın halk kültüründeki yeri ve önemi tartışılmaz. İnsanların inançları her toplumda farklı bir şekilde zuhur etmiş ve bu inanışlar toplumların ahlaki, insani değerlerine etki etmiştir.

Her iki efsanede de muhteva açısından bir birleşme söz konusudur. Konu içerik, deyiş aynıdır sadece işlenen motiflerde farklılıklar mevcuttur. Her ikisinde de evlat acısı çeken bir annenin dramı dile getirilmiştir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde yine her iki efsanemizde de ortak bir yan ortak bir söyleyiş gözlemlemekteyiz.

Adak kültürü çoğu toplumun tarihinde ve şimdisinde mevcuttur. İnsanlar değer verdikleri ululadıkları kişilere adaklar adanmışlardır. Dilekleri kabul olduğunda ise adaklarını yerine getirmişlerdir.

KKTC 2.3.3 İncir Çekirdeğindeki Kuş efsanesinde ise yine bir ananın ettiği dualar sonucu kızının evladının doğması anlatılmaktadır. Burada anlatım biraz daha masalımsıdır. İncir çekirdeği kadar bir kızı oldu diyerek mecazi bir anlatıma gidilmiştir. İncir Çekirdeğindeki kız adlı efsanemizde anlatım kısa ve sade olsa da Taş Bebek efsanesi ile karşılaştığımızda her ikisinde de dua eden bir anne profili ile karşılaşmaktayız. İncir çekirdeği canlanmış ve hem ağaç hem güzeller güzeli bir kız olmuştur. Yine aynı şekilde Taş Bebek efsanemizde taş canlanmış ve bebek olmuştur. Motif olarak aynı olmasada her iki efsane muhteva açısından benzerlik göstermektedir.

Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dini hassasiyetler noktasında da benzerlik göstermektedir. Her iki toplumda çocuğu olmayan ve çocuğu kaybolan insanlara ruhani bir gücün yardım edeceği düşüncesi mevcuttur. Efsaneler gerçeğe yakın bir anlatımla dile getirilmiş, dinleyenlerin gerçekliğine inanmasalar bile,

gerçekliği düşünölmüştür. Bu efsanemizde de efsanelerde bulunan mitolojik, dini, fantastik bir çok kök bulmaktayız. Bazı kısımlar dini söylemlerle örtüşürken, bazı kısımlarda mitolojik unsurlar göze çarpmaktadır. Yalın bir anlatımla anlatılmıştır. Azerbaycan efsanesinde yine efsaneye anonim manilerden biri eklenmiş ve dinleyiciyi etkilemesi sağlanmıştır. Konuşmayan varlıklar konuşturulmuştur.

Genel olarak ele aldığımızda iki toplumun hayata bakışı ve inanışı hakkında bir çok ipucu edinebilmekteyiz. Efsanelerin önem arzetmesinin sebeplerinden biride toplumlarla ilgili bize bilgi sunmasıdır.

V Bölüm

Sonuç

Azerbaycan Efsaneleri Sözlüğü

Halk Bilimi Terimleri Sözlüğü

Kaynakça

Sonuç

Bir toplumun, yüzyıllar içerisinde geçirdiği evreler, o toplumun yaşamındaki değişiklikler, inançlar, fikirler, hisler açısından ele alınarak, birçok kaynaktan araştırma yapılarak, elde edilen bulgular değerlendirilmelidir. Toplumun kimliğini, ahlaki değerlerini, hayatı algılayışını ve yaşayışını anlayabilmek için şüphesiz ki o toplumun yazılı veya sözlü halk bilim kaynaklarını incelemek gerekmektedir.

Halk bilimi literatüründe yer alan söylenceler, araştırmacının elinde bir belge hükmündedir. Hangi çağda, hangi koşullarda olursa olsun toplumu/toplumları anlamak ve anlamlandırabilmek için en verimli kaynaktır efsaneler...

İnsanların doğaya yükledikleri anlamlar, dini ve tarihi kahramanları, mitolojik yaratımları ve birçok farklı unsuru içerisinde barındıran efsaneler geniş bir yelpazede yer edinmiş, kuşaktan kuşağa dilden dile aktarılan genetik bir bilgi gibi insanların yaşamlarının bir parçası haline gelmiştir. Anlatılan ve/veya yaşanan birçok hadise efsaneler aracılığı ile dillendirilmiştir. Olmayacak olayları olmuşcasına ve gerçeğe en yakın haliyle anlatmış olan insanoğlu, kendi hür benliğinin bir parçası haline gelen efsanelerle yetişmiş, değişmiş, gelişmiştir.

Yapmış olduğumuz araştırmanın esas konusu; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan efsanelerinin karşılaştırmasıdır. Bu karşılaştırmayı yaparken amacımız; farklı bölgelerde konumlanmış iki toplumun ortak görüş ve inanışlarını dile getirmeye çalışmaktır. Yapmış olduğumuz çalışmada, motifleri birer birer ele aldık ve her motifin karşılığında benzerlerini alt alta ekledik. Efsaneleri, motif açısından ve muhteva açısından benzeyen efsaneler, adı altında derlemeye çalıştık. Birbirinden farklı gibi görünen iki toplumun, hangi noktalarda benzeştiğini ve hangi noktalarda ayrıldığını, efsanelerden yola çıkarak izah etmeye çalıştık.

Efsaneler ile ilgili araştırmamızı yaparken yararlanmaya çalıştığımız Kıbrıs'la ilgili kaynak kitap Mustafa Gökçeoğlu Hoca'mızın Kıbrıs Efsaneleri isimli kitabıdır. Değerli Hocamızın Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinden derlediği ve kaynak kişilerinde belirtildiği esaslı bir çalışmadan yola çıkarak karşılaştırmamızı hazırlamaya çalıştık.

Güney Azerbaycan efsanelerini ise "Efsaneler" adlı Müredu Seyidov'un hazırlamış olduğu Bakü'de 1986 yılında basılmaya başlanan eserden faydalanarak oluşturduk. Efsaneleri derlemeden önce Bakü'de yayımlanan Efsaneler isimli kitabın Kiril alfabesinden çevirisini yapıp aslına bağlı kalarak, günümüz Türkçesine çevirerek, okunaklı bir hale getirmeye çalıştık. Daha sonra karşılaştırmalı olarak hazırlayıp okuyucularımıza sunmaya çalıştık.

Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda her iki toplumun benzeşen yönleri hakkında şimdiye kadar yapılmamış bir karşılaştırmayla amacımıza ulaşmış olduk. Bu karşılaştırma aracılığıyla gerek muhteva, gerekse motif açısından değerlendirildiğinde toplumların ortak kültür miraslarının benzer yönlerini açığa çıkarmayı hedefledik. Bu

çalışmamızda kimi efsanelerin tıpatıp aynı olduğunu gözlemlerken, kimilerinin ise birbirine yakın bir söyleyişe sahip olduğunu farkettilik.

Özellikle Nuh Peygamber ve gök cisimleri ile ilgili efsaneler birbirinin hemen hemen aynıdır. Taşa dönme motifinde işlenen duyguların ise birbirine çok yakın olduğu aşikardır. Tepeye dönme, doğa olaylarına dönme, hayvana dönme motiflerinde birbirine en çok benzeyen Güney Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerini sıralamaya çalıştık.

Kimi cümlelerin neredeyse aynı şekilde söylendiğini gözlemledik. Her iki ülkenin efsanelerinde karşılaştığımız bir diğer unsurda, maniler eklenerek söylemlerin zenginleştirilmesidir.

Doğaüstü birçok olayın gözlemlendiği efsanelerdeki olayların sadece anlatılışında değil, kelimelerle yapılan süslemelerinde de ortak yanlar mevcuttur. Edilen dualar hemen hemen birbirinin benzeri konumundadır. Allah'ım bizi taş eyle diyerek yalvarışların iki ülke efsanesinde söylemi mevcuttur. Utanan gelinlerin duasını incelediğimizde edilen dualar, gök cisimlerinin konuşmasını incelediğimizde sadece duygu olarak değil söylem olarakta çok yakın olduğunu gözlemledik.

Yapmış olduğumuz çözümlemelerden çıkardığımız sonuçlar arasında; işlenen suçların cezasız kalmadığı, yapılan yanlışların mutlak surette efsanelerde bir karşılığı olduğudur.

Hangi efsanenin ne kadar zaman önce söylenmiş olduğu bilinmemektedir. Sadece her iki toplumun efsanelerinde de bölge adları zikredildiği için hangi bölgede yaşandığını ya da söylendiğini anlamamız kolaylaşmıştır. Güney Azerbaycan efsanelerinde "İskender Gülistan'ı İrem'de" adlı efsane ve Beşparmak Dağı adlı efsanede olayın geçtiği bölgenin neresi olduğu net bir biçimde bilinmektedir. Kimi efsanelerde ise zaman, yer, mekan bilgisi verilmeden doğrudan anlatılmıştır.

Tarihi efsanelerin kıyaslanması için çalıştığımızda ortak tarihi motiflere rastalamadık. Nuh Peygamber haricinde ortak kahramanları gözlemleyememiş bulunmaktayız. Yalnız nurani kişilerin kimi zaman her iki toplumun efsanelerinde de aynı adla anıldığı bilinmektedir. Her iki toplumda da Hızır Peygamber zikredilmiştir. Ak Sakallı Dede örgesi de yine Güney Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerinde mevcuttur.

Kıbrıs efsanelerini incelediğimizde camii motifinden ziyade kilise motifinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunun sebebi ise Kıbrıs'ın çeşitli toplulukların etkisi altında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Adanın hakimiyetini kazanan toplulukların inancı da Ada kültürüne yerleşmiştir.

Öte yandan efsanelerde belki de en sık rastlanan duygu aşk'tır. İnsanların başına gelen olayların, birçok değişim ve dönüşümün aşk yüzünden yaşandığını her iki toplumun efsanesinde de gözlemlemekteyiz. Aşık olduğu kişiye kavuşamayan kişi kimi efsanede söğüt ağacına, kimisinde kuşa, kiminde ise pervaneye yada ateşe dönüşmüştür.

Güney Azerbaycan efsanelerinde genel olarak karşılaştığımız durum birbirlerini seven gençlerin kavuşamamasıdır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerinde ise kavuşmuş olsa dahi araya büyükler girince ayrılmak zorunda kalan, ya da taşla dönüşen sevenler zikredilmiştir.

Güney Azerbaycan efsanelerinde kavuşamayan kişiler kaderlerine razı olmuşlardır. Sevdiklerinden ayrılıp yıldıza dönmüşlerdir. Azerbaycan efsanelerinde ise sevenler birlikte olmuş, dünyaya bir çocukları gelmiş ya da hamile kalmışlardır. Yine de efsanelerin her ikisinde de zikredilen ortak temlerin en önde geleni aşk motifi olmuştur. Geçmiş zamanda birbirlerine kavuşamayan gençlerin acıları bazen doğrudan verilmemiş, bir doğa olayına bağlanarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ülker yıldızının sevdiğine verilmemesi gibi... Kiminde ise zorla evlendirilen gençler dile getirilmiştir. Bir sevdikleri olmasa da gaddar babaları yüzünden ya devrin zenginine yada hükümdar yada üst düzey görevde olan birine zorla verilmişlerdir. Zorunluluk durumundan mutlu olmayan kişi bir çok değişik motife dönüştürülmüştür.

Bununla beraber her iki efsanede de namus temi esas meselelerden biri haline gelmiştir. Güney Azerbaycan efsanesinde söylenen yalan neticesinde kardeşine inanmayan abinin yaptığı yanlış davranışlar zikredilmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerinde ise birbiriyle geçinemeyen mal yüzünden arası açılan kardeşler efsaneye konu teşkil etmiştir.

Yaşanan birçok olay artık yerleşik bir hayata geçen ailelerin içinde olmuştur. Gelinler, anneler, ağabeyler, kız kardeşler ve komşular efsanelerde zikredilmiştir. Zaman zaman dönemin hükümdarlarıyla olan geçimsizlik de söylenceye konu olmuştur.

Yine efsanelerde dikkate değer bir konu ise peygamberler ve aksakallı diye tabir edilen nurani kişilerin varlığıdır. En çok zikredilen ortak peygamberler, Hızır ve İsa Peygamber olmuştur. Her iki grupta da Hz. İsa'nın ve Hızır'ın varlığı mevcuttur.

Şahıslar göz önünde bulundurularak bir karşılaştırma yapıldığında yine iki kültürün efsanelerinin ortak yanlarını gözlemlemekteyiz. Buradan yola çıkarak her iki Türk Cumhuriyeti'nin söylencelerinin ortak olduğunu gözlemlemekteyiz. Yunan efsanelerinde yada mitolojisinde önem arzeden unsurları sıraladığımızda, motiflerin Türk Cumhuriyetlerinin motifleri ile ne kadar farklı olduğu gözlemlenmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan efsanelerinde tek bir Tanrıya dua edilmektedir. Her iki toplumda da Tanrı'nın yükseklerde bir yerde olduğuna kanaat getirilmektedir. Şamanizmin etkileri iki toplum üzerinde de devam etmiştir. Bazı adet, örf, gelenek, görenekler efsanelere de konu olmuştur. Efsaneler de iyi kişi ve kötü kişi olarak sınıflandırma mevcuttur. Geniş bir tarih yelpazesinden geçirdiğimizde gözlemlediğimiz inanç açısından da aynı manevi değerlere sahip olunduğudur.

Doğauüstü varlıklar her iki tür efsanede de mevcuttur. Cinlerin, perilerin varlığı, canavarlar vb. birçok olağanüstü varlıklar iki kültüründe halk bilimi değerleri arasında yerini alır.

Yine yeniden dirilme motifi içerisinde ele aldığımız şifa suyu, dirilik suyu iki ülke literatüründe de mevcuttur. Yabancı kaynaklarda ayazma olarak verilen şifalı su anlamındaki kaynak suları Kıbrıs efsanelerinde de hayvanlara ve insanlara şifa dağıttığına inanılan mukaddes değerler arasındadır. Azerbaycan efsanelerinde ise doğrudan hayat verdiğine inanılan, ölümsüzlük suyu olarak ele alınmaktadır.

Çalışmamız da eksik kalan kısım sa bölgelerin geçirdiği tarihi süreçlerin etkisi olmuştur. İki toplumun tarihinde bulunan zulüm ve istilaların etkisini efsanelerde inceledik. Hangi istiladan ya da hangi dönemde yaşanan savaştan sonra efsanelerin konusunun oluştuğuna dair tarihi bir irdeleme de bulunamadık. Yaşanan üzücü olayların halkın belleğine yer ettiği şüphesiz. Bunun tesiri de efsanelerde açık ve net bir şekilde görülmektedir.

Elde ettiğimiz netice; tarihi süreç içerisinde birbirine uzak mesafede olan iki toplumun, kültürel değerler açısından birbirine yakınlığıydı. Karşılaştırmamızı yaptığımızda ulaştığımız sonuç; inanış, düşünüş, hissediş olarak iki toplumun birbiriyle olan yakınlığı oldu. Taşa dönme motifiyle verilen üzüntü veya utanma yüzünden taş dönen insanların ahvalı, iki toplumun efsanesinde de aynıdır.

Yine hayvana dönme motifinde işlenen utanma duygusu, Güney Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsaneleriyle birebir örtüşmektedir. Çalışmamız göstermektedir ki, iki toplum ayrılmaz bir bütünün parçaları gibidir. Yüzyıllar içerisinde iki halk, aralarındaki ilişkiler neticesinde etkileşim halinde bulunmuşlardır. Farklı etnik kökenden gelen, birçok bireyin bir arada bulunduğu bir ülkenin, diğer bir ülkeyle olan benzerliği şaşırtıcı derecededir. Güney Azerbaycan toplumu ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yüzyıllarca iç içe olduğunun, gerek iki toplum arasında gerçekleşen göçlerin gerekse ziyaretlerin hep devam ettiği gerçeği bu çalışma ile gözler önüne serilmiştir.

Yaptığımız bu çalışma, diğer halk bilimi unsurlarının da karşılaştırılmasıyla daha da değer kazanacaktır. Dileğimiz yapılan araştırmalar neticesinde toplumsal değerler incelenerek gerek şiir, gerekse öykü vb. dallardaki çalışmaların karşılaştırmalı olarak araştırılması ve ortak örgelerin gün yüzüne çıkarılmasıdır. Yaptığımız karşılaştırmalarda netice alabilmemizin en büyük sebebi, iki toplumunda Türk kökenli olmasındandır. Ortak bir dilin ve kültürün izlerinin en belirgin halini efsaneler aracılığı ile görmüş bulunmaktayız. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda yapmış olduğumuz tesbitin ne denli yerinde olduğunu göreceğimizi umut ediyoruz.

EKLER

-A-

Ağbirçek : Saçları beyazlamış ihtiyar, hürmet edilen kadın. Ailenin ve evin hürmet edilen en yaşlı ferdi.

Ağnamak : Sırtüstü yatıp o tarafa bu tarafa dönmek

Ağzıbir: Çıkılması zor olan yer, hapishane

Ah-nalesi: Feryat

Ahtarmak: Bulmaya çalışmak, görmeye çalışmak, düşünmek, ummak

Algış: Alış-veriş

Asan : Kolay, zahmetsiz

Ateşgede: Ateşperestlerin toplandığı yer, mabed

Aparmak : Kaçırmak

Avanda düşmek: Başarılı olmak

-B-

Bala: Evlat, çocuk

Balaca: Hacim, boy ölçü olarak küçük

Barı: Bari

Bedheybet : Heybetli yüzlü

Bibi: Hala

Bürkü: Hava

-C-Ç-

Cilov: Kayış, dizgin

cücü: Böcek, sinek, küçük haşerat

cür: Tür, çeşit

Çaşbaş : Karışık, dağınık, dolaşık

Çimir : Azıcık uyku

Çimme: Yıkanma

Çovgun: Rüzgarla birlikte yağın kar veya yağmur

-D-

Darısgal: Çok dar

Demdestgah: Şaşayla

Diyin: Atın boynuna bağlanan ip

Dözmek: Tahammül etmek, sabretmek

Dözölmek: Tahammül etmek,

Dözömlü: Tahammüllü, sabırlı

Düzenkah: Düz saha, düz yer

-E-

Edavet: Kin, düşmanlık, garez

Ehvalat: Hadise, olay

Elçim: Tutam

El-oba: Halk

Eppeg: Yok olmak, kaybolmak

Evez etmek: Yerini tutmak

Evezinde: Karşılığında

-F-

fehr: İftihar edilecek, övünölecek kimse

Ferseng: Tahminen 5-6 kilometrelik mesafe

Fevvare: Bitmez tükenmez ardı arkası kesilmez, akın. Fıskiye

Fövt: Yitirmek, fırsatı kaçırmak

-G-

Gabağına: Yüzüne

garğa: Böcek yiyen kuş türü

Gasıb: Fakir

Gatarlaşmak: Sıra haline gelmek, dizilmek

Gayırtmag: Başkasına yaptırmak, hazır etmek, tamir etmek

Genim: Düşman

Genirsiz: Eşsiz

Gerine: Aslında 33 yıllık zaman dilimine verilen addır. Asır olarak kullanılır.

Gesbkar: Başkasının malını, mülkünü, toprağını zorla sahiplenme, zapdetme

Geyri adi: Hayret verici

Gilavar: Azerbaycanın bazı yerlerinde güney, güneydoğu istikametinde esen rüzgar.

Gohum: Birisi ile akrabalık bağı olan adam.

Goşun: Ordu

Gurcuhma: Sağa sola dönme, çevrilme

Güman: İhtimal, sanma, zannetme

Güzeşte getmek: Vazgeçmek, taviz vermek

-H-

Hamı: Bütün insanlar

Hara: Hangi taraf, hangi yön, nere

Haray: İmdat, yetişin anlamında

Harda: Yumuşaklıkta

Hemişe: Her zaman

Heml: Yük

Here: Herkes

Herle: Döndürmek

Hezri: Kuvvetli rüzgar

Hilas: Kurtulmak

Hörgü: Örgü

Hövselemek: Sabırsızlanmak

Hündür: Yüksek, uzun boylu

-İ-

İgid: Cesur

İsti: Sıcaklık

-K-

Kama yetmek: Maksatına ulaşmak

Kasıb: Fakir

Kasıbkarlık: kesbkarlık; Bir işle uğraşmak, çalışmak

Koma: Küme

Kömek Elemek: yardım etmek

Künc: Köşe, bucak

-L-

Lahtalanmış: Kan pıhtısı olmuş, katılaşmış

Leysan: Nisan yağmuru, sağanak yağmuru

-M-

Maral: Geyik

Mat-meettel: Hayret içinde, dehşet içinde

Mehriban: Çok hoş samimi olan

Meslehet: tavsiye

Meşveret: Müzakere etme

Metle: Kaside

Metlebe çatanda: Arzuladığında

Möhkem: Dayanıklı, sağlam

Muşgurma: Binek hayvanlarını hareket ettirmek için seslenme

Muhasire: Etrafı sarılma, kuşatma.

Mübarize: Mücadele

-N-

Nahar: boşa

Nakam: arzusuna ulaşamayan, mutsuz

Nazenin: Nazlı, cilveli

Necib: Asil, soylu

Nehenk: Kocaman, iri, azman

Nerildemek: Nağra atmak, ulumak, bağırmak

Nezer: Bakış, bakmak

Nezir: Adak

-O-

Otag: Oda

-P-

Pahıllık: Başkasının ilerleyişini, üstünlüğünü çekememe, haset etme

Papağ: Şapka

Peyman: Yemin, ahd, söz

Pışvaz: Karşılamak, önüne çıkmak

Piyada: Yaya gidilen, yaya

Pörtmek: Kırmızılaşmak

-R-

Rehme gelmek: acımak, şefkate gelmek

Reftar: hareket tarzı

-S-

Sakitleşmek: Gürültü patırdı azalmak

Sekerde: Ordu komutanı

Senem: Dilber

Seyyad: Avcı

Sıgal çekmek: Okşamak sevmek

Sorag: Haber

Sübh: Seher

Sübhadek: Sabaha kadar

-Ş-

Şad-hurrem: Çok neşeli

Şagga: Kahkaha atmak

Şua: Işık

-T-

Taaccuplanmak: Şaşırmak

Tala: Ormanda sulanmamış kısım, açık alan

Tapdag: Ezme, işgal etme

Tapdalanmag: Ayaklanmak, çiğnemek

Tapılmag: Bulunmak

Tapşırmaq: Havale etmek

Tegsirkar: Günahkar

Teher: Usul, yol

Tele: Tuzak

Tepik: Çifte

Teylemek: Yaralamak

Tövle: Ahr

Tünd: Asabi

-U-

Ucalan: Yükselen,

-V-

Varlı: Zengin

-Y-

Yornug: Yor

BAZI HALK BİLİMİ TERİMLERİ

Halk Sanatı: Halkın, doğal çevresiyle geleneksel kültürünün etkisi altında kalarak oluşturduğu ya da seçkin ve öteki kültürlerden alarak benimsediği, beğenisel yanı yararlı yanından daha çok olan ürünlerin tümü

Kaynak Kişi: Kendisinden halk kültürüyle ilgili bilgiler sağlanan birey.

Kültür: Bir halkın ya da bir toplumun özdeksel ve tinsel alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü. Yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel gereksemelerin elde edilmesi için kullanılan her türlü araç gereç, uygulanan teknikler, düşünceler, beceriler, inançlar, geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar, düşünce, duyuş, tutum, davranış ve yaşama biçimlerinin topu.

Küttören(Rit-Ritüel): Din tapınma, büyü ya da ergenlik ve geçiş dönemleriyle ilgili olarak düzenlenen geleneksel tören.

Tabu: Mana ile yüklü oldukları kabul edilen insanların, hayvanların, nesnelerin, doğal öğelerin yasaklarla çevrilmesi ve bunlardan kaçınma.

Tapınma(Kült): Birey ya da topluluklarca, tanrılara, yüce varlıklara, atalara, ölümlere, efsane kahramanlarına; kutsal olarak nitelenen hayvan ve bitkilere; güneş, ay, yıldız,su,ateş, taş vb. doğal öğelere karşı inanç ve bağlılık göstermek üzere yapılan davranışların topu.

Toplumsal Yapı: Bir topluluk içerisindeki çeşitli toplumsal gereksinimleri ve ilişkileri yoluna koyan bu ilişkilere göre temel düzen, yapı.

Adak: Sayrılıktan sağalma, çocuk sahibi olma, evlenme, zor durumdan kurtulma vb. amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, tapınaklara, yatırlara, ziyaretlere adanan oruç, kurban, yiyecek eşya vb.

Boy: Bağlı oldukları atasoyla birlikte aynı düşsel atadan türediklerine inanmanın bir sonucu olarak birbirlerini kansal akraba sayan, bu nedenle aralarında evlenmeyip dış evlilik yapan, tüm toplumsal ve ekonomik ilişkilerini tekyanlı akrabalık adı verilen baba yanlı yada ana yanlı yöntemlerden birine uygulamak zorunluluğunda bulunan bireylerin oluşturduğu geleneksel toplum.

Örge: Motif

Etimoloji: *dil kökenbilim* diye türkçeleştirebileceğimiz bir bilim dalıdır. Özetle, bir dilin köklerini, dildeki sözcüklerin, deyimlerin, dilbilgisi kurallarının, vb. kökenlerini ve bunun bir gereği olarak o dilin diğer dillerle ve o dili konuşan toplulukların geçmişten bugüne diğer topluluklarla olan kültürel ilişkilerini araştırır.

KAYNAKÇA

Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, İstanbul, 1986.

Doç. Dr. Metin Karadağ, Öğrt. Gör. Azat Kaya, Halk Bilimine Giriş, Balıkesir, 1989 s.103-105

Gökçeoğlu Mustafa, Kıbrıs Türk Halk Bilimi Sözel Kültür Değerlerimiz, Efsanelerimiz, Lefkoşa, 2004

Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara, 1987 s.165

Meydan Larousse, İstanbul 1978.

Mehmet Metin Ören, İran Türkleri Hürriyet Hareketleri, Girne, 1980

Saim Sakaoğlu, Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara, 1980.

Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî, İstanbul, 1978.

Şevket Tağıyeva, Ekrem Rehimli, Samed Bayramzade, "Güney Azerbaycan", Bakü, 2000 s. 181

Taner Nuri, Masal Araştırmaları(folktale Studies), İstanbul, 1988

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara, 1969.

Pertev Naili Boratav: 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969.

Prof. Dr. Harun Güngör, Türk Bodun Bilimi, İstanbul, 2008 s.18

Prof. Dr. İskender Pala, Dört Güzeller, İstanbul, 2008, s.72.

Prof. Dr. Niyazi Caferov Bakü, 29 Kasım 2004, Geleneksel Azeri Masalları, Yasemin Bayer

Prof.Dr. Saim Sakaoğlu, Azerbaycan Aşıkları ve El şairleri, İstanbul, 1985, syf. V-IV

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, Ankara, 2003 3.bas. s.138-139

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Efsane Araştırmaları, Konya, 1992 s. 8-18. 121

Prof.Dr. Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, 1986, s.314.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI, Kıbrıs ve Balkan Türkleri Efsanelerinin Anadolu Efsaneleriyle Mukayesesi, Makale

"<http://forum.azeri.net/guney-azerbaycan-t3410.html>"

"[http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_\(%C4%B0ran\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_(%C4%B0ran))"